

Kääntäjien näkyvyys ja mediavälitteinen julkisuuskuva

Vertailussa kielen ammattilehti ja laajalevikkinen päivälehti

Meiju Granroth

Tampereen yliopisto

Viestintätieteiden tiedekunta

Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot

Saksan kääntämisen ja tulkkauksen opintosuunta

Pro gradu -tutkielma

Marraskuu 2017

Tampereen yliopisto
Viestintätieteiden tiedekunta
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot
Saksan kääntämisen ja tulkkauksen opintosuunta

GRANROTH, MEIJU: Kääntäjien näkyvyys ja mediavälitteinen julkisuuskuva – Vertailussa kielen ammattilehti ja laajalevikkinen päivälehti

Pro gradu -tutkielma 62 sivua, saksankielinen lyhennelmä 12 sivua
Marraskuu 2017

Tässä tutkielmassa tarkastellaan kääntäjien julkisuuskuvaa kahdessa erilaisessa media-aineistossa. Vaikka käännöstieteessä on keskusteltu kääntäjien näkyvyydestä ja asemasta yhteiskunnassa, on kääntäjien julkisuudessa sama näkyvyys jäänyt nykytutkimuksessa vähälle. Tutkielmassa perehdytään ennen kaikkea kääntäjien yhteiskunnallisen näkyvyyden laatuun kysymällä, *miten* kääntäjistä kirjoitetaan julkisuudessa. Tutkimuksen tavoitteena on tunnistaa kääntäjiin liitetyjä kielenkäyttötapoja eli diskursseja, jotka muodostavat kääntäjistä saatavaa kuvaa.

Tutkimusaineisto koostuu *Kielikellossa* ja *Helsingin Sanomissa* julkaistuista, valikoiduista artikkeleista aikaväliltä 2000–2015. *Kielikello* on Kotimaisten kielten keskuksen julkaisema kielenhuollon tiedotuslehti, kun taas *Helsingin Sanomat* on levikiltään Suomen suurin tilattava päivälehti. Lehdet eroavat toisistaan selvästi jo lähtökohdiltaan, joten tutkielmassa myös vertaillaan erilaisten aineistojen muodostamaa julkisuuskuvaa. Aineistoa lähestytään yhdistelemällä keinoja teksti- ja diskurssianalyysistä, ja erityistä huomiota kiinnitetään artikkeleissa käytettyihin sanavalintoihin, ilmauksiin ja painotuksiin. Kummankin lehden artikkeleissa korostuu kaunokirjallisuuden kääntäjien näkökulma, mutta kokonaisuuteen sisältyy myös asiatekstikääntäjien kokemuksia muun muassa EU- ja lakitekstien kääntämisestä.

Aineistossa on havaittavissa yhteensä viisi vahvaa kääntäjien julkisuuskuvaa muodostavaa diskurssia, joista kaksi toistuu kummassakin aineistossa. Kääntäjistä piirtyy kuva ennen kaikkea kielialan ammattilaisina, joiden viestinnällisiä taitoja arvostetaan laajalti. Kääntäjät myös kuvataan kirjallisuuskentän moniosaajina ja kulttuurilähettiläinä, ja jossain määrin heidät rinnastetaan kirjailijoihin ja taiteilijoihin. Lisäksi kääntäjien työtaakkaa ja heidän työssä kohtaamiaan haasteita kuvataan päivälehdessä sivuilla sympatisoiden. Kieleisempää kääntäjäkuvaa muodostavat puhetavat, joissa korostuvat niin käännösvirheet ja käännöskielen kritisointi kuin käännösten esittäminen pakollisena pahana.

Kielikello ja *Helsingin Sanomat* muodostavat kääntäjien julkisuuskuvaa enimmäkseen samansuuntaisesti. Mielenkiintoinen havainto kuitenkin on, että *Helsingin Sanomien* diskursseista kolme neljästä luo julkisuuskuvaa positiivisesti, ja neljättä diskurssia voidaan pitää sekä positiivisena että negatiivisena. *Kielikellossa* sen sijaan kolmen vahvimman diskurssin joukossa on yksi selvästi negatiivinen diskurssi. Erot voivat selittyä muun muassa sillä, että kielenhuollon ammattilehdessä kieleen liittyviä ilmiöitä tarkastellaan kriittisesti, kun taas päivälehdessä päähuomio kiinnittyy yleensä kielen käyttäjään eli haastateltavaan. Koska tutkimuksen perusteella kääntäjät näyttäytyvät julkisuudessa suomalaisyleisölle pääosin positiivisessa valossa, ei ammattikunnan edustajilla ole tarvetta ryhtyä erityisiin toimenpiteisiin julkisuuskuvan muuttamiseksi.

Avainsanat: kääntäjät, näkyvyys, julkisuuskuva, media, diskurssianalyysi, tekstianalyysi

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	1
1.1 TUTKIELMAN TAUSTAT	1
1.2 TUTKIMUSKYSYMYS	2
1.3 TUTKIELMAN RAKENNE	3
2 KÄÄNTÄJÄN NÄKYVYYS	5
2.1 NÄKYVYYS JA KÄÄNTÄJÄN ARVOSTUS.....	5
2.2 NÄKYVYYDEN ERI MUODOT.....	6
3 MEDIA MIELIKUVIEN RAKENTAJANA	8
3.1 MEDIAN VALTA	8
3.2 KÄSITTEET <i>JULKISUUSKUVA, IMAGO, MIELIKUVA JA MAINE</i>	9
3.3 MEDIAPELIN MERKITYS.....	11
4 TEKSTIANALYYSI JA DISKURSSIANALYYSI.....	14
4.1 TEKSTIANALYYSI	14
4.2 DISKURSSIN MÄÄRITELMIÄ	15
4.3 DISKURSSIANALYYSI.....	16
5 AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT.....	21
5.1 <i>KIELIKELLO</i>	21
5.2 <i>HELSINGIN SANOMAT</i>	22
5.3 AINEISTOJEN ERILAISUUS.....	24
5.4 TUTKIMUSMENETELMÄ	24
6 DISKURSSIT TUTKIMUSAINEISTOSSA	27
6.1 KÄÄNTÄJÄ ASiantuntijana	27
6.1.1 <i>Asiantuntijadiskurssi Kielikellossa</i>	27
6.1.2 <i>Asiantuntijadiskurssi Helsingin Sanomissa</i>	31
6.1.3 <i>Asiantuntijadiskurssin yhteenveto</i>	34
6.2 KÄÄNTÄJÄ TAITEILIJANA	35
6.2.1 <i>Taiteilijadiskurssi Kielikellossa</i>	35
6.2.2 <i>Taiteilijadiskurssi Helsingin Sanomissa</i>	36
6.2.3 <i>Taiteilijadiskurssin yhteenveto</i>	39
6.3 KÄÄNTÄJÄ ARVOSTELUN KOHTEENA.....	39
6.4 KÄÄNTÄJÄ KULTTUURILÄHETILÄÄNÄ	43
6.5 KÄÄNTÄJÄN TYÖTAAKKA	44

6.6 ANALYYSIN YHTEENVETO.....	49
6.6.1 Erot Kielikellossa ja Helsingin Sanomissa esiintyvissä diskursseissa	51
6.6.2 Aiemmat tutkimustulokset	52
7 LOPUKSI.....	54
LÄHTEET.....	57
DEUTSCHE KURZFASSUNG	

1 Johdanto

1.1 Tutkielman taustat

Käännöstieteessä on jo pitkään puhuttanut kääntäjän näkyvyys. 1990-luvulla se oli yksi käännöstieteen tärkeimpiä keskustelunaiheita, ja vuosituhannen vaihteen käännöstieteellisestä keskustelusta huokui pyrkimys tehdä kääntäjistä entistä näkyvämpiä (Koskinen 2007, 334–335). Käännöstiede tieteenalana on suhteellisen uusi, mutta kulttuurisen käänteiden myötä tutkimus on laajentunut tarkastelemaan kielitieteellisten käännösteorioiden lisäksi muun muassa myös itse kääntäjää, esimerkiksi kääntäjän roolia ja asemaa yhteiskunnassa (Tirkkonen-Condit 2007, 346–348). Muun muassa Chesterman (2006, 21) toteaa kääntäjien julkisuuskuvaan ja statukseen liittyvän tutkimuksen olevan tervetullutta.

Samoin Paloposki (2008, 1) huomauttaa, että kääntäjien asemasta vaikuttajina on tullut viime aikoina tärkeä tutkimuskohde. Paloposki toteaa näkyvyyden, esimerkiksi kaunokirjallisuuden alaviitteiden muodossa, olevan yksi tapa vaikuttaa, mikä tekee siitä kiinnostavan tarkastelukohteen (mts. 12). Medialla on suuri merkitys kääntäjien yhteiskunnallisessa näkyvyydessä ja sen laadussa, sillä juuri media pystyy välittämään mielikuvia eri asioista ja ilmiöistä suurelle joukolle.

Käännöstieteilijöitä huolettaa kääntäjän ammatin vähäinen arvostus, ja ammatin statuksen on esitetty olevan varsin matala (Ruokonen 2013, 327). Käännösalan keskustelua seurattaessa selviää, etteivät kaikki koe tulevaisuudennäkymiä erityisen valoisiksi. Työelämän muutokset ovat saaneet viime vuosina paljon julkisuutta, ja etenkin alan lehdissä *Kääntäjässä* ja *Kajawassa* on keskitytty kirjoittamaan kehityksen negatiivisista puolista. Uhkina koetaan niin työympäristön teknistyminen kuin laatukysymykset, ja ikuisuusuhkiksi mainitaan asiantuntijuuden aliarvostus, alipalkkaus sekä vähäinen näkyvyys. (Hartama-Heinonen 2013, 8–10.) Toisaalta kääntäjät vaikuttavat olevan kaikesta huolimatta itse työhönsä ja työkaluihinsa varsin tyytyväisiä, ja huoli alan tulevaisuudesta vaikuttaa olevan voimakkaampaa opiskelijoiden kuin jo ammatissa toimivien keskuudessa (Koskinen 2014, 83). Kääntäjille riittää globalisoituneessa maailmassa myös entistä enemmän kysyntää käännettävien tekstien lisääntyessä (Laurinolli 2017).

Ammatin alhainen arvostus on tuttua myös muualla maailmassa. Israelilaisten kääntäjien julkisuuskuvaan perehtynyt Sela-Sheffy (2005, 10) toteaa mielikuvan kääntäjän ammatista olevan varsin vaatimaton. Israelilaiset kääntäjät ovat kuitenkin pyrkineet parantamaan

asemaansa ja alan työehtoja, mikä ilmenee selvimmin kääntäjien ja kriitikoiden printtimediassa käydyistä keskusteluista. Sela-Sheffy toteaa De Nooyyn¹ viitaten, että printtimedia on tärkeä keskusteluareena, jossa statusta muokataan ja hallitaan. (Sela-Sheffy 2005, 11.)

Maallikoilla ei välttämättä ole todenmukaista käsitystä, millaista kääntäjän työ todellisuudessa on, ja minkälaisia asioita työssä joudutaan huomioimaan (Paloposki 2008, 11). Suomessa on mahdollista kouluttautua kääntäjäksi yliopistossa, mikä jo itsessään kertoo työn olevan asiantuntijatyötä, jossa koulutuksella on merkitystä. Kääntäjän ammattinimike ei ole kuitenkaan suojattu, joten ala on vapaa myös itseoppineille maallikkokääntäjille. Monelle käännösalaan tuntemattomalle kääntäjäksi pyrkivän lähes ainoa kriteeri vaikuttaisi olevan kahden kielen sujuva osaaminen. Asiantuntijuuden, substanssiosaamisen ja muiden tärkeiden taitojen kuten kulttuurintuntemuksen ja eri tekstilajien hallitsemisen sivuuttaminen kertoo siitä, ettei työn todellinen luonne ole yleisesti tiedossa, mikä vaikuttaa suuresti kääntäjien saamaan tunnustukseen. Tämän vuoksi olisi tärkeää, että kääntäjien työtä tuotaisiin julkisuudessa nykyistä enemmän esiin.

1.2 Tutkimuskysymys

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen kääntäjän näkyvyyttä ja julkisuuskuvaa *Kielikellossa* ja *Helsingin Sanomissa*. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, minkälaista kuvaa aineisto välittää kääntäjistä. *Kielikello* ja *Helsingin Sanomat* ovat keskenään hyvin erilaisia lehtiä, ja siksi on myös mielenkiintoista vertailla, muodostavatko ne kääntäjän julkisuuskuvaa samalla tavalla. Lähestyn aineistoa diskurssianalyttisesti, mutta hyödynnän analyysissäni myös tekstianalyysin keinoja. Aihe on tutkimisen arvoinen, koska sillä, *mitä* ja etenkin *miten* kääntäjistä kirjoitetaan lehdissä, vaikuttaa yleisön käsityksiin ja tapaan suhtautua kääntäjiin. Suhtautumisella on merkitystä alan arvostukseen ja siten esimerkiksi palkkakehitykseen.

Suomessa kääntäjän näkyvyyttä esimerkiksi käännöksissä ja käännöskritiikeissä on tutkittu jonkin verran (ks. esim. Korhonen 2011; Penttilä 2013), mutta kääntäjän näkyvyys ja kääntäjiin liitetyt kielenkäyttötavat eli diskurssit muissa yhteyksissä kaipaavat lisätutkimusta. Kääntäjän näkyvyyttä ja sen luonnetta on tutkinut aiemmin Kokkonen (2012), jonka pro gradu -tutkielman lähtökohtana oli kolmen kääntäjäteeman tutkiminen suomalaisissa päivälehdissä. Tutkimuksen kolme teemaa olivat Kersti Juvan taiteilijaprofessori, kääntäjien palkkiotaso ja kääntäjien

¹ de Nooy, Wouter 2002. The dynamics of artistic prestige. *Poetics* 30. 147–167. (Sela Sheffy 2005, 11.)

tekijänoikeuksia koskeneet oikeudenkäynnit, ja aineisto koostui usean suuren päivälehdessä artikkelista vuosilta 2008–2010. Tulkkien julkisuuskuvaa sen sijaan on tutkinut ainakin Toiviainen (2012) analysoimalla *Aamulehden* artikkeleita.

Pro gradu -tutkielmansa käännöskritiikeistä ja kääntäjän näkyvyydestä tehneen Shepherdin (2009) mukaan keskustelu käännöksistä kuuluu myös yleislehdistöön, ja kääntämiseen liittyvät aiheet kiinnostavat myös ”tavallisia” lukijoita. Vaikka keskustelu alkaa yleensä jostain näkyvästä käännöksestä, se laajenee usein koskemaan kääntämistä myös moniulotteisemmin. Shepherd mainitsee, että eräs aineistoon sisältyvä käännöskeskustelu sai alkunsa *Helsingin Sanomien* artikkelin saamasta lukijapalautteesta. Keskusteluun osallistui käännöstieteilijöiden lisäksi myös tavallisia lukijoita ja tutkijoita, mikä osoittaa aiheen kiinnostavan myös muita kuin käännösten kanssa työskenteleviä. (Mts. 62.)

Toistaiseksi kääntäjien julkisuuskuvaa ei ole tutkittu pro gradu -tutkielmien lisäksi. Oman tutkielmani avulla haluan osallistua ajankohtaiseen näkyvyyskeskusteluun ja tuoda siihen lisää perspektiiviä. Tämän tutkielman tavoitteena on muodostaa yleiskuva kääntäjien julkisuuskuvasta, minkä vuoksi artikkeleiden aiheita ei ole rajattu tiettyihin teemoihin. Lisäksi aineiston kerääminen kahdesta erilaisesta lähteestä mahdollistaa vertailun päivälehdessä ja kielen ammattilehden välillä. Analyysin jälkeen vertailen saatuja tuloksia aiempien tutkimusten tuloksiin.

Minulla ei ole tutkielmaa aloittaessani selkeää hypoteesia kääntäjien julkisuuskuvaa rakentavien diskurssien luonteesta, sillä haluan pitää avoimen mielen aineistoa lukiessani. Oletan kuitenkin artikkelien valottavan kääntäjien taitovaatimuksia, jotka ulottuvat vieraan kielen osaamista laajemmalle. Uskon siis ainakin osan artikkeleista valistavan käännösalaan tuntemattomia ihmisiä kääntäjän ammatin eri puolista. Arvioni perustuu siihen, että vieraan kielen taito yhdistetään kääntäjiin jo valmiiksi, mutta artikkeleissa todennäköisesti halutaan tarjota lukijalle myös uutta tietoa itsestäänselvyyksien sijaan.

1.3 Tutkielman rakenne

Johdantoluvussa pyrin valottamaan tutkimuksen lähtökohtia ja perustelemaan aiheen merkityksellisyyden. Tutkielman luvussa 2 käsittelen kääntäjän näkyvyyttä, joka on olennainen osa tutkimukseni teoriataustaa. Tämän jälkeen luvussa 3 perehdytään median rooliin mielikuvien rakentajana. Tarkastelussa on myös tutkielman keskeinen termi *julkisuuskuva*.

Luku 4 käsittelee diskurssianalyysiä ja muita tekstin analysoinnin keinoja, joihin tutkielman analyysi pohjautuu. Tutkimusmenetelmässäni diskurssianalyysiin yhdistyy myös aineksia tekstianalyysistä, johon luodaan lyhyt katsaus. Luvussa 5 esittelen tutkielmassa käytetyt aineistolähteet *Kielikellon* ja *Helsingin Sanomat*, ja kuvailen aiempaa konkreettisemmin analyysissä käytettäviä tutkimusmenetelmiä.

Luvussa 6 esittelen tutkielmani tuloksia esimerkkien avulla. Aineistosta esiin nousseet diskurssit eritellään omiksi alaluvuikseen, ja analyysin päätteeksi vertailen tuloksiani aiempiin tutkimustuloksiin. Lopuksi luvussa 7 pohdin analyysin tuloksia sekä tutkielman onnistumista, ja ehdotan mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

2 Kääntäjän näkyvyys

Tutkielman taustoja pohjustetaan käsittelemällä tässä luvussa kääntäjän näkyvyyttä ja sen vaikutuksia ammattikunnan arvostukseen. Aluksi kerrotaan kääntäjien yleisestä näkyvyyden määrästä, ja kuinka näkyviä kääntäjät itse kokevat olevansa. Tämän jälkeen käydään läpi, minkälaista näkyvyyttä kääntäjien on mahdollista saada tekstien tasolla.

2.1 Näkyvyys ja kääntäjän arvostus

Hyvin suuri osa suomenkielisistä teksteistä on käännoiksiä. Käännoiksiä tulee vastaan esimerkiksi lehdissä, käyttöohjeissa, kaunokirjallisuudessa, esitteissä ja televisiossa. Käännoiset kuuluvat arkeemme niin tiiviisti, ettemme välttämättä edes huomaa niiden olevan käännoiksiä. (Salmi 2010, 1–2.) Käännoisten pitäminen itsestäänselvyytenä johtaa siihen, että kääntäjät ja heidän työpanoksensa jäävät usein huomiotta. Tämä on ammattikunnan kannalta harmillista, sillä juuri kääntäjän näkyvyys liittyy läheisesti työn arvostukseen (Tiittula 2001, 341). Ruokosen (2013, 327, 336) mukaan kääntäjien arvostus on tutkitusti korkeintaan keskitasoa, mutta arvostusta näyttäisi parantavan kääntäjien näkyvyys ja yhteistyö eri toimijoiden välillä.

Koskisen (2007, 335) mukaan kaunokirjallisuuden kääntäjät ovat yleisellä tasolla melko näkyviä, sillä jotkut kääntäjät ovat saaneet eräänlaisen kääntäjäjulkikkusen aseman, kuten *Harry Potter* -kirjasarjan suomentaja Jaana Kapari-Jatta ja taitelijaprofessoriksi nimetty Kersti Juva. Kääntäjistä myös kirjoitetaan päivä- ja aikakauslehtiin haastatteluita, vuosittain juhlistetaan kansainvälistä kääntäjienpäivää ja kirjamessuilla kääntäjätkin pääsevät esittelemään tuotoksiaan (mp.). Julkisuudessa esiin pääsee kuitenkin vain murto-osa kääntäjistä, jolloin yksittäisten kääntäjien merkitys koko ammattikunnan julkisuuskuvan rakentumisessa korostuu. Aktiivisimpana Potter-aikana Kapari-Jatta antoi kasvot kääntäjille, kun hän sai poikkeuksellisen paljon näkyvyyttä tiedotusvälineissä (Kantola 2007, 323; Puurtinen 2007, 327).

Kääntäjät itse usein kuitenkin kokevat tulevansa sivuutetuiksi ja vähätellyiksi etenkin kaunokirjallisuuden kääntämisen saralla. Tämä johtuu esimerkiksi siitä, että päivälehtien kirja-arvosteluissa saatetaan toisinaan jättää mainitsematta, että kirja on käänno. Kirjoja myös arvioidaan ikään kuin ne olisivat kirjoitettu alun alkaenkin suomeksi. Suurten päivälehtien lisäksi Suomessa ilmestyy kuitenkin monia erikoislehtiä, jotka ovat erikoistuneet

kirjallisuuteen. Näissä lehdissä kääntämiseen kiinnitetään usein enemmän huomiota. (Koskinen 2007, 335.)

Eräs tunnettu kääntäjän näkyvyyden puolestapuhuja on amerikkalainen kääntäjä ja käännösteoreetikko Lawrence Venuti. Venuti (1992) toteaa, että käännöksiä on ympärillämme kaikkialla, mutta niitä harvoin huomataan. Näin ollen kääntäminen on näkymätöntä työtä, jota Venutin mukaan kääntäjät itsekään eivät auta tuomaan esille. Hän huomauttaa, että kääntäjät myötävaikuttavat näkymättömyyteensä omalla toiminnallaan, tai pikemminkin toimimattomuudellaan. Monet kääntäjät keskittyvät käännösprojekteihinsa sen sijaan että yrittäisivät synnyttää keskustelua ja lisäisivät tietoisuutta, mutta ilman keskustelua kääntäminen yhdistetään enemmän tekniseen kuin älylliseen työhön. (Mts. 1–2.)

2.2 Näkyvyyden eri muodot

Koskisen (2000, 99) mukaan kääntäjän näkyvyyttä on kolmenlaista: *tekstuaalista*, *paratekstuaalista* ja *ekstratekstuaalista*. Kääntäjän näkyvyys itse käännöksessä on tekstuaalista näkyvyyttä. Kääntäjä voi tehdä itseään näkyväksi esimerkiksi kääntämällä vieraannuttavasti, jolloin kohdekulttuurille vieraat elementit tekstissä saavat lukijan tietoiseksi kääntäjästä. Toisaalta kääntäjä näkyy tekstuaalisella tasolla periaatteessa aina kun käännetään, sillä käännös heijastaa kääntäjää jo itsessään. Koskinen on todennut Arrojoon (1997)² viitaten, että kääntäjän näkyvyys käännöksessä on jossain määrin väistämätöntä. (Mp.)

Nykyään käännöstä kuitenkin pidetään onnistuneena, jos tekstistä ei huomaa sen olevan käännös ja kääntäjä pysyttelee näkymättömissä. Tämän vuoksi tekstuaaliseen näkyvyyteen ei nykypäivänä juuri kannusteta. (Venuti 1995, 1–2; Koskinen 2007, 335–336.) Tästä huolimatta Venuti (1995) kannustaa kääntäjiä käyttämään vieraannuttavaa käännösstrategiaa, joka edesauttaa kääntäjän näkyvyyttä käännöksessä. Venutin käännösteoriat pohjautuvat kuitenkin erityisesti angloamerikkalaiseen kulttuuriin (Koskinen 2007, 335), jossa kotouttavilla käännöksillä karkotetaan muiden kulttuurien piirteet valtakulttuurin alle.

Paratekstuaalista näkyvyyttä ovat Koskisen (2000, 99) mukaan kääntäjän kommentit käännöstyöstään itse käännöstekstin ohessa. Tämän tason näkyvyyden skaala on laaja. Siihen

² Arrojo, Rosemary 1997. The "death" of the author and the limits of the translator's visibility. Snell-Hornby, Mary, Jettmarová, Zuzana & Kaindl, Klaus (toim.), *Translation as Intercultural Communication*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam and Philadelphia. 21–32. (Koskinen 2000, 99.)

kuuluvat esimerkiksi alaviitteet, esipuheet ja jälkisanat. Myös kääntäjän allekirjoitus tai käännösratkaisuja selittävä teksti on paratekstuaalista näkyvyyttä. (Koskinen 2000, 99.) Koskinen (mts. 99–100) huomauttaa, että tämä jaottelu kolmenlaiseen näkyvyyteen on keskittynyt ennen kaikkea kaunokirjallisuuden kääntämiseen, sillä esimerkiksi asiatekstien, käyttöohjeiden ja nettisivujen kääntäjillä ei ole vastaavaa mahdollisuutta näkyä paratekstuaalisella tasolla.

Ekstratekstuaalisella näkyvyydellä tarkoitetaan kääntäjän näkyvyyttä täysin käännöksestä erillään. Kääntäjän ekstratekstuaalinen näkyvyys liittyy läheisimmin kääntämisen arvostukseen, ja tämän vuoksi kääntäjän ammattia on pyritty tuomaan julkisuuden valokeilaan. Ekstratekstuaalista näkyvyyttä ovat esimerkiksi kirja-arvostelut, kääntäjähaastattelut ja kääntämistä koskevat artikkelit. Tällaisen näkyvyyden lisäämisessä tärkeässä asemassa ovat ensisijaisesti käännösten kanssa työskentelevät, eivät niinkään itse kääntäjät. (Koskinen 2000, 99.)

Ekstratekstuaalinen näkyvyys on Penttilän (2013) mukaan näkyvyyttä, johon kääntäjät voivat vähiten vaikuttaa ja jonka puutteesta kääntäjät usein harmistuvat. Näkyvyys varsinaisen käännöksen ulkopuolella, esimerkiksi julkisuudessa, tekee kääntäjien ammattikuntaa näkyväksi suurelle yleisölle ja tällä tavalla muokkaa kääntäjistä saatavaa yleistä julkisuuskuvaa. (Mts. 270.) Samoin Tiittulan (2001, 339) mukaan kääntämistä määritellään usein ammattikunnan ulkopuolelta, mikä vaikuttaa esimerkiksi kääntäjien arvostukseen sekä käännöksiä koskeviin diskursseihin. Tutkielmassani keskityn juuri käännöksestä irrallaan olevaan eli ekstratekstuaaliseen näkyvyyteen tutkimalla *Kielikellon* ja *Helsingin Sanomien* artikkeleita ja kääntäjän näkyvyyttä niissä.

3 Media mielikuvien rakentajana

Tämän luvun tarkoituksena on valottaa median roolia yhteiskunnallisena vaikuttajana. Tavoitteena on myös kertoa, miksi mediajulkisuutta käytetään markkinointiviestinnän keinona. Lisäksi luvussa määritellään tutkielman avaintermi *julkisuuskuva* ja perustellaan sen merkitys käännoäsalalle.

3.1 Median valta

Medialla tarkoitetaan tavallisimmin perinteisiä joukkoviestimiä, kuten televisiota, radiota ja lehdistöä sekä niiden nettisivustoja, mutta mediakenttään kuuluu nykyään myös sosiaalinen media, kuten Facebook, Twitter ja blogit. Median rooli yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa on merkittävä, sillä ihmiset viettävät aikaansa mediasisältöjen parissa entistä enemmän. (Seppänen & Väliöerronen 2012, 10.) Sillä ”on kyky vaikuttaa tietoon, uskomuksiin, arvoihin ja identiteetteihin”, ja vaikuttamisessa keskeistä on median käyttämä kieli (Fairclough 2002, 10).

Media kilpailee ihmisten huomiosta, ja median vaikutuspiirissä ololla on merkittäviä yhteiskunnallisia vaikutuksia. Joukkoviestimet tavoittavat päivittäin lähes kaikki suomalaiset aikuiset, ja tieto on saatavilla lähes reaaliaikaisesti. Joukkoviestinten tietovirtaa on lähes mahdotonta välttää, ja normaalisti ihmiset janoavatkin uutisia ja uutta tietoa. (Uimonen & Ikävalko 1996, 14–15.)

Varsinaisten mediasisältöjen lisäksi eri tahoja kiinnostaa median valta ihmisiin, ja tähän on monenlaisia syitä. Poliitikot ovat kiinnostuneita äänestäjien mielipiteistä ja arvoista, mainostajat haluavat tietää kuluttajien suhtautumisesta ja kasvattajat pohtivat aggressiivisen sisällön vaikutusta lapsien käyttäytymiseen. Kaikkia yhteiskunnan organisaatioita kiinnostaa vähintäänkin se, millaisena oma julkinen kuva ilmenee mediassa. (Seppänen & Väliöerronen 2012, 171.) Tässä suhteessa kääntäjätkään eivät tee poikkeusta.

Median valtaan kytkeytyy sen rooli portinvartijana, sillä medialla on kyky luoda ja määritellä yhteiskunnallisen keskustelun puheenaiheita (Seppänen & Väliöerronen 2012, 170). Media siis määrää mistä puhutaan. Se antaa näkyvyyttä ja tarjoaa alustan tärkeiden asioiden esittämiselle ja vaikuttaa samalla julkisen keskustelun suuntaan valitsemalla erilaisia näkökulmia. (Hurmeranta & Pietilä 2008, 13.) Julkisuuteen päätyessään viestiin sekoittuvat journalistien omat käsitykset ja mielikuvat viestin lähettäjistä (Uimonen & Ikävalko 1996, 190). Tällä voi olla vaikutusta esimerkiksi artikkelin näkökulman valintaan ja tekstin sävyyn. Siitä huolimatta,

että 2000-luvulla uutisia ja tietoa tuottavat ja välittävät monenlaiset mediaorganisaatioihin kytkeytymättömät tahot kuten blogit, journalismi on kuitenkin edelleen yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti merkittävän tiedon tuottaja, vaikka se ei enää toimi samanlaisena portinvartijana kuin ennen. (Seppänen & Väliaverron 2012, 160.)

Fairclough'n (2002, 52) mukaan on hyvä pohtia, millaisessa kontekstissa lehdistön eli tässä tapauksessa *Helsingin Sanomien* ja *Kielikellon* artikkeleita tuotetaan. Analyysissä on hyvä ottaa huomioon lehtien taloudelliset ja poliittiset kehykset, ja huomioida lehtien yleiset käytännöt ja arvot, jotka liittyvät artikkelien tuottamiseen (mp.). Yhteiskunnassa on nähtävissä yleinen kaupallistuminen, mikä on johtanut siihen, että myös lehtien lukijat nähdään entistä enemmän kansalaisten sijaan kuluttajina (mts. 73). Niinpä tuottajat kokevat tarvetta viihdyttää yleisöä, millä taas on vaikutusta siihen, kuinka ihmisiä ja asioita representoidaan (mts. 23.) Yhteiskunnallisesti mediatekstit on suunniteltu antamaan ihmisille tietoa ajankohtaisista asioista (mts. 67–68), mutta kaupallistumisen ja lukijoiden houkuttelun myötä myös viihteellisyydestä on tullut merkityksellinen tekijä aihevalinnoissa (mts. 61).

Fairclough (2002, 57) kirjoittaa myös tiedotusvälineiden viestinnän luonteesta, ja viittaa siihen tietynlaisena yksinpuheluna, sillä yleisöllä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa suoraan tähän viestintään. Onkin mielenkiintoinen kysymys, kuka saa osallistua keskusteluun ja millä yhteiskunnallisilla toimijoilla on mahdollisuus olla esillä mediassa. Vaikka eri tahojen ja vähemmistöjen edustajien on teknisesti mahdollista ottaa osaa keskusteluun esimerkiksi omilla teksteillään ja videoillaan, mediassa esille pääsevät parhaiten ne, joilla on jo valmiiksi poliittista, taloudellista tai kulttuurista valtaa. (Mts. 58.) Toisaalta nykyään tavallisten lukijoiden on helpompi ottaa artikkeleihin kantaa lehden verkkoversion kommenttiosiossa tai sosiaalisen median välityksellä, mutta keskustelun aloittajana ja siten keskustelun aiheen päättäjänä on yleensä media.

3.2 Käsitteet *julkisuuskuva*, *imago*, *mielikuva* ja *maine*

Tässä tutkimuksessa tutkitaan kääntäjien julkisuuskuva, ja on tarpeen selvittää, kuinka kyseinen käsite eroaa esimerkiksi maineesta. Termien *julkisuuskuva*, *imago*, *mielikuva* ja *maine* määritelmät ovat osittain päällekkäisiä, ja saattaakin olla hankalaa hahmottaa näiden eroja.

Kielitoimiston sanakirjan mukaan *julkisuuskuvalla* tarkoitetaan ”käsitystä tai mielikuvaa, joka henkilöstä, organisaatiosta tai muusta sellaisesta on julkisuudessa” (Kielitoimiston sanakirja, s. d., s. v. *julkisuuskuva*). Julkisuuskuva ei siis anna todellista tietoa kohteestaan, vaan se on eri

sidosryhmien mielissä muotoutunut kuva. Karvonen (1997, 31–32) pohtii termin monimerkityksellisyyttä ja rajanvetoa julkisen ja yksityisen välille. Julkisuuksia on erilaisia, ja siksi voidaan puhua esimerkiksi tieteellisestä julkisuudesta ja valtakunnallisesta mediajulkisuudesta. Julkisuuskuvan voidaan ajatella olevan sellainen merkityksellistämisen tapa, joka mediaretoriikassa on toteutunut laajalti. Median välittämää kuvaa ei kuitenkaan voi suoraan samaistaa kansalaisten käsitysten kanssa, sillä käsitykset ja mielikuvat muodostuvat aina henkilön omasta kontekstista ja monien tietojen pohjalta. Mediaretoriikalla on kuitenkin suuri merkitys kansalaisten mielikuvien muovaamisessa ja todellisuuden määrittelyssä. (Karvonen 1997, 31–32.)

Kielitoimiston sanakirjassa *imago* on yrityksen tai henkilön ”tietoisesti itsestään antama kuva” (Kielitoimiston sanakirja, s. d., s. v. *imago*). Aula ja Heinonen (2002, 48) esittävät imagon ongelmaksi sen, että se voidaan mieltää yrityksen luomaksi kiiltokuvaksi ja kulissiksi, jolloin imago ei välttämättä vastaa todellisuutta. Heidän mukaansa imago on sidosryhmien ominaisuus – ei yrityksen – ja näin ollen imago on sellainen, millaisena sidosryhmät sen näkevät (mts. 50). Myös itse ymmärrän imagon sellaisena kuvana, jonka henkilö tai organisaatio pyrkii antamaan itsestään tietoisesti, mutta kuva kuitenkin syntyy sidosryhmien mielissä.

Tässä tutkimuksessa puhutaan myös *mielikuvista*. Karvonen (1997, 32) selvittää mielikuvan merkityssisältöä siten, että sillä viitataan psykologiseen merkitysten ”aktiiviseen muodostamiseen saatujen tietojen, viestien ja ilmenemien perusteella” vastaanottajan kontekstista käsin. Mielikuva edustaa siis sitä tulkintaa, joka syntyy havainnoijassa viestintätilanteen yhteydessä. Jos viestintää ajatellaan lähettämisenä ja vastaanottamisena, on lähettäjän ajatukset ensin muutettava ulkoisiksi merkeiksi, jotka vastaanottaja purkaa jälleen kielettömiksi ajatuksiksi eli mielikuviksi. Tällöin viestintäprosessi olisi muodossa: mielikuva-imago-mielikuva. Imagon voidaan näin ollen ajatella kuuluvan viestin lähettäjän toimintaan, ja mielikuvat muodostuvat viestin vastaanottajassa. (Mp.)

Aulan ja Heinosen (2002, 32) mukaan myös *maine* muodostuu vastaanottajan mielessä, joten organisaation tai muun kohteen maine on sidoksissa eri sidosryhmien kokemuksiin. Maine muodostuu näiden sidosryhmien kertomuksista, joilla arvioidaan organisaation toimintaa (mts. 50). Aulan ja Heinosen mukaan maineen käsitteelle löytyy kirjallisuudesta useita lähes samansisältöisiä vastineita, ja termin käyttö onkin vakiintumatonta (mts. 33).

Tässä käsiteviidakossa olen päätnyt käyttämään tutkimuksessani nimenomaan termiä *julkisuuskuva*, sillä sitä voidaan pitää neutraalina. Julkisuuskuva muodostuu monista osatekijöistä, ei esimerkiksi pelkästään henkilön tai yrityksen tietoisesti lähettämistä viesteistä. Julkisuuskuva on tässä tutkimuksessa myös mainetta kuvaavampi termi, sillä tässä tutkimuksessa ei keskitytä sidosryhmien arvottaviin kokemuksiin kääntäjistä.

3.3 Mediapelin merkitys

Media välittää vaikutelmia, ja juuri ne pitävät pintansa median käytössä ja ihmisten mielissä. Toimittajat päättävät julkisuuteen pääsevästä materiaalista, joten mielikuvan luonne riippuu myös toimittajasta. (Uimonen & Ikävalko 1996, 18–19.) Erilaiset mielikuvat käyvät keskenään kamppailua mediassa, sillä niillä on mahdollista vaikuttaa yhteiskunnalliseen kehitykseen, muiden asenteisiin ja saada vaikutusvaltaa. Julkinen keskustelu onkin monesti mielikuvilla vaikuttamista, ja sitä tekevät poliitikkojen ja yritysten lisäksi myös organisaatiot ja yksittäiset ihmiset. (Uimonen & Ikävalko 1996, 23–25; Hurmeranta & Pietilä 2008, 51.)

Mediajulkisuus on tehokasta ja houkuttavaa, sillä sen avulla tavoitetaan moninkertaisesti ihmisiä verrattuna suoriin kontakteihin. Viestiä pidetään yleensä arvokkaampana, jos se tulee julkisuuteen median välittämänä kuin jos sen kertoisi itse tai maksetun mainonnan välityksellä. (Uimonen & Ikävalko 1996, 170.) Mediajulkisuutta on mahdollista käyttää markkinointiviestinnän keinona, mutta maksetusta mainonnasta poiketen mediajulkisuutta ja sen vaikutuksia on vaikea kontrolloida. Yritys ei pysty kontrolloimaan sitä, mitä julkisuudessa lopulta kerrotaan ja mitä ei, onko julkisuuden sävy positiivinen vai negatiivinen tai mikä on viestinnän ajoitus ja näkyvyys. (Vuokko 2003, 291.) Vuokko (mts. 292) nostaa julkisuuden positiivisiksi ominaisuuksiksi uskottavuuden, yleisasenteen, sanoman pituuden ja maksuttomuuden.

Julkisuudessa esiintyvä henkilö luo kuvaa itsestään ja taustayhteisöstään, ja mediassa voi joko onnistua tai epäonnistua. Julkisuuden vaikutukset ovat enemmän ennalta arvaamattomat kuin ennustettavat. (Uimonen & Ikävalko 1996, 18, 171.) Julkisuuskuvaan ei kannata suhtautua välinpitämättömästi, sillä jo yksi kiusallinen lehtiotsikko voi tuoda mukanaan negatiivisen julkisuusaallon (mts. 8). Hyvä julkisuuskuva ei kuitenkaan välttämättä kaadu yhteen epäonnistumiseen, jos teot osoittavat jatkossa toista, mutta on hyvä muistaa, että usein juuri negatiiviset mielikuvat säilyvät ajatuksissa positiivisia pidempään (mts. 172, 191) Julkisuuden hallinnan tarkoitus on edistää omia intressejä ja ehkäistä mahdollisia uhkakuvia, sillä

”mediapelin” hallitseminen saattaa vaikuttaa henkilökohtaiseen menestykseen tai jopa taustayhteisön kohtaloon (Uimonen & Ikävalko 1996, 7–8).

Vuokon (2003) mukaan julkisuus voi olla reaktiivista tai proaktiivista. Reaktiivisessa julkisuudessa vastataan ja puolustaudutaan erilaisilla toimenpiteillä negatiiviseen mediajulkisuuteen. Proaktiivisessa julkisuudessa aloitteentekijänä on uutisoinnin kohde itse, joka viestii avoimesti vaikkapa työllisyysnäköymistä tai voitoistaan esimerkiksi tiedotustilaisuuksien välityksellä. (Mts. 295–296.) Julkisuus syntyy tekojen kautta, ja jos julkisuutta haluaa hyödyntää, on ylitettävä uutiskynnys (mts. 293). Tähän liittyen myös Uimonen ja Ikävalko (1996, 191) toteavat, että imago todentuu teoissa, joiden avulla punnitaan, olemmeko todella väittämämme kaltaisia.

Sillä, millaisena yritys, organisaatio tai vastaava koetaan, on merkitystä henkilön käyttäytymiseen ja asenteisiin sitä kohtaan. Positiiviset mielikuvat vaikuttavat henkilön taipumukseen muun muassa ostaa yrityksen tuotteita ja palveluita, hyväksyä sen teot, uskoa mitä siitä sanotaan ja hakea yrityksestä töitä. Negatiiviset mielikuvat taas vaikuttavat päinvastaisesti. Jos mielikuvat kohteesta ovat positiivisia, negatiiviset asiat koetaan pehmeämmin. (Vuokko 2003, 107.)

Markkinointi on nykyään levinnyt koskemaan miltei kaikkia organisaatioita liike-elämän ja politiikan lisäksi. Mielikuvat voivat olla hyödyksi etenkin kun tuote on hyvin abstrakti, esimerkiksi kun kyseessä on koulutuspalvelut. Epäsuositut koulutuksen alat ja oppilaitokset voivat hyötyä imagon kehittamisestä, jotta niiden houkuttelevuus kasvaisi. ”Huonon” koulun arvostus ja resurssit voivat heikentyä ”tasokkaaseen” kouluun nähden, jolloin markkinointi ja positiivisten mielikuvien tukeminen ovat merkityksellisiä myös koulumaailmassa. (Karvonen 1997, 22–23.)

Samaa ajatusta voi soveltaa myös käännösalaan. Jos suhtautuminen kääntäjiin on välinpitämätöntä tai jopa negatiivista eikä työn merkitystä ymmärretä, alan arvostus laskee ja käännöksiin käytettyjä resursseja supistetaan. Resurssien vähenemisellä on vaikutusta muun muassa käännösalan palkkakehitykseen, mikä on oma lenkkinsä ketjureaktiossa. Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton (SKTL) puheenjohtaja Heikki Karjalainen (2016) on huolissaan käännösalan tulevaisuudesta juuri palkkiotason kehityksen vuoksi, koska hän pelkää kääntämisestä tulevan opiskelijoiden läpikulkuammatti ja harrastus parempipalkkaisia töitä odotellessa. Koska ammatissa harjaantuu vain työtä tekemällä, ei kääntäjä ole Karjalaisen

mukaan koskaan valmis. Läpikulkuammatissa ei ole mahdollisuutta kartuttaa ammattitaitoa työvuosien myötä, ja näin ollen käännösten laatutaso vaarantuu. (Karjalainen 2016.)

Laatua tuottavatkin juuri ammattitaitoiset työntekijät. Vuokon (2003) mukaan imagolla on suuri merkitys esimerkiksi siihen, minkälaista henkilöstöä yritys vetää puoleensa. Positiivinen imago työnantajana houkuttelee hyviä työntekijöitä, millä taas on suotuisia vaikutuksia yrityksen toimintaan ja suorituksiin. (Mts. 106.) Mielikuvat käännösalaista vaikuttavat yhtä lailla osaavien henkilöiden halukkuuteen hakeutua alalle, mikä lopulta vaikuttaa kääntäjille asetettaviin odotuksiin ja laatuvaatimuksiin. Kääntäjien näkyvyyden lisäämisen uskotaan nostavan kääntäjien statusta, millä voi olla myös vaikutusta palkkiotason lisäksi siihen, miten uusia ihmisiä hakeutuu alalle ja kuinka tiukasti ammatista halutaan pitää kiinni.

4 Tekstianalyysi ja diskurssianalyysi

Tässä luvussa käsittelen tekstianalyysia ja diskurssianalyysia, jotka ovat analyysini perustana. Aineistoni analysoinnin pääpaino on diskurssianalyysissä, johon yhdistän elementtejä myös tekstianalyysistä. Fairclough'n (2003, 15–16) mukaan tekstianalyysi yksinään ei ole riittävän kattava tutkittaessa tekstin sosiaalisia ja ideologisia merkityksiä, vaan se kaipaa rinnalleen myös muita metodeja. Tekstianalyysi on hyödyllinen menetelmä kokonaisuutta katsoen, mutta sillä ei voi korvata muita sosiaalisen tutkimuksen menetelmiä (mp.). Myös kriittistä diskurssianalyysia kehittänyt Jäger (1993, 145) huomauttaa tekstianalyysin olevan tarpeellinen osa diskurssianalyysia.

Hiidenmaan (2000, 169) mukaan tekstianalyysi ja diskurssianalyysi ovat tekstintutkimuksen jatkumolla vastakkaisissa päissä. ”Puhtaalla” tekstintutkimuksella pyritään selvittämään, miten tekstissä ilmaistaan merkityksiä kielen resursseilla kuten sanoilla, lauseilla, attribuutioilla ja määrittelyillä. Tuloksena muodostuu kuvaus siitä, miten kielellisiä aineksia käytetään merkityksellisellä tavalla. Jatkumon toisessa päässä olevalla diskurssianalyysillä sen sijaan halutaan paneutua siihen, miten eri aiheista puhutaan, ja tulokseksi saadaan kuvaus eri aiheisiin liitetystä merkityksistä. (Mp.)

4.1 Tekstianalyysi

Tekstianalyttisessä tutkimuksessa pyritään erittelemään tekstien muotoja ja tulkitsemaan merkityksiä näihin erittelyihin perustuen. Tekstianalyysissä on mahdollista yhdistellä monenlaisia teoriataustoja, ja tämän tutkimuksen metodologiassa on mukana diskurssianalyysi. Teksti ymmärretään kokonaisuutena, joka koostuu osakokonaisuuksista. (Heikkinen 2009, 9–10.)

Nord (2009, 39–40) erottelee tekstianalyysissä tekstin ulkoiset ja sisäiset tekijät. Tekstin ulkoisia tekijöitä voi tutkia tarkastelemalla seuraavia kysymyksiä: Kuka viestii? Kenelle? Miksi? Minkä median kautta? Missä? Milloin? Minkä johdosta? Millä tarkoituksella? Tekstin sisäisiä tekijöitä sen sijaan voi tutkia tarkastelemalla kysymyksiä: Mistä puhutaan? Mitä sanotaan? Mitä ei sanota? Missä järjestyksessä? Millä sanattomilla keinoilla? Millä sanoilla? Millä lauseilla? Millä sävyllä? (Mp.)

Tekstin merkitykset ilmenevät ulkoisia ja sisäisiä tekijöitä tarkastelemalla. Nordin mukaan on järkevää aloittaa tekstin ulkoisten tekijöiden analysoinnilla, sillä tekstin sisäisiä tekijöitä ohjaa

olemassa oleva tilanne. Jo tekstiympäristö (kuten otsikko ja sen konteksti) voi luoda vastaanottajalle odotuksia, jotka lukiessa joko toteutuvat tai osoittautuvat vääriksi (Nord 2009, 40).

Titscherin, Wodakin, Meyerin ja Vetterin (1998, 42) mukaan puhtaasti lingvistisessä tekstianalyysissä keskitytään ennen kaikkea tekstin sisäisiin tekijöihin, ja tekstin ulkoiset tekijät jätetään taka-alalle usein liiankin helposti. Diskurssianalyysissä sen sijaan juuri tekstin ulkoisilla tekijöillä on suuri merkitys, vaikka teksti nähdäänkin tekstin sisäisten ja ulkoisten tekijöiden yhdistelmänä (mp.). Tyypillisesti tekstianalyysissä analysoidaan sanastoa, toimijoita ja prosesseja, argumentaatiostrategioita ja tyyliä sekä implisiittisiä merkityksiä ja tekstirakennetta (Pietikäinen 2000, 206.)

4.2 Diskurssin määritelmiä

Diskurssianalyysin keskeinen käsite on *diskurssi*, johon liittyy monia määritelmiä. Fairclough (2003, 124) määrittelee diskurssin kielenkäytön tavaksi ja osaksi sosiaalisia käytäntöjä. Diskurssi esittää erilaisia näkökulmia maailmasta: prosesseja, suhteita, rakenteita, ajatuksia, tunteita ja uskomuksia. Erilaiset diskurssit edustavat ihmisten erilaisia suhtautumis- ja ajattelutapoja. Diskurssit eivät esitä maailmaa pelkästään sellaisena kuin se on tai sen ajatellaan olevan, vaan ne myös heijastavat muita mahdollisia maailmoja, ja niitä käytetään maailman muuttamiseen tiettyyn suuntaan. (Mp.) Samoin Winther Jørgensen ja Phillips (1999, 9) luonnehtivat diskurssin olevan tietty tapa puhua ja ymmärtää maailmaa. Winther Jørgensenin ja Phillipsin mukaan diskurssianalyysin lähtökohtana on, että tapamme puhua ei heijasta ympäristöämme, identiteettejämme ja sosiaalisia suhteitamme neutraalisti, vaan se luo ja muuttaa niitä (mp.).

Jokinen, Juhila ja Suoninen (1993, 26–27) määrittelevät diskurssin ja repertuaarin ”verrattain eheiksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemeiksi, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta”. Merkityssysteemit syntyvät osana erilaisia sosiaalisia käytäntöjä, ja ne voivat olla sanallista viestintää mutta myös ei-sanallisia tekoja, kuten pilapiirroksia tai eleitä. Jokisen, Juhilan ja Suonisen mukaan näitä erilaisia merkityssysteemejä voidaan kutsua sekä diskursseiksi että tulkintarepertuaareiksi. (Mts. 26–27.) Diskurssit ja repertuaarit eivät ole tutkittavaa materiaalia, vaan ne ovat tutkijan tulkinnan tuloksia, jotka ilmenevät aineistoon tutustuttaessa (mts. 28).

Diskurssin käsitteelle ei siis löydy yhtä yksiselitteistä määritelmää, minkä vuoksi voi olla hankalaa hahmottaa, mitä sillä käytännössä tarkoitetaan. Esimerkki diskurssista on Kokkosen (2012, 42–43) tutkielmassa mainittu *köyhyysdiskurssi*, jolla Kokkonen tarkoittaa kääntäjien palkkioita käsittelevien artikkeleiden keskeisintä piirrettä. Kokkosen mukaan köyhyysdiskurssissa kääntäjiin liitetään huono taloudellinen tilanne ja matala tulotaso (mp.).

Diskursseja tutkimalla voimme selvittää, millaisia merkityksiä päivänselviltä näyttävät mediaesitykset kätkevät sisälleen (Seppänen & Väliaverron 2012, 104). Mediajulkisuudessa jotkut diskurssit vahvistuvat ja saavat enemmän tilaa kuin toiset, jolloin on kyse tietynlaisen diskurssin valta-asemasta (Valtonen 1998, 103). Diskurssit ovat järjestäytyneet myös keskenään, ja hegemonisia eli johtoasemassa olevia diskursseja voi löytää kiinnittämällä huomiota kyseenalaistamattomiksi totuuksiksi muotoutuneisiin jäsennyksiin. Hegemonisia diskursseja ei ole kuitenkaan välttämättä helppo havaita, sillä tutkijakin sokeutuu helposti kaikkein vahvimmille diskursseille. Mitä itsestään selvempänä ja vaihtoehdottomampana jokin diskurssi esiintyy, sitä vahvempi se on. Sekin on kuitenkin mahdollista, että tutkimuksen lopussa ei ole eroteltavissa vahvoja ja heikkoja diskursseja, vaan diskurssit punoutuvat enemmän tai vähemmän yhteen. (Jokinen ym. 1993, 76–81.)

4.3 Diskurssianalyysi

Kielen käyttöä voidaan analysoida ainakin kahdesta eri näkökulmasta. Ensimmäisestä näkökulmasta katsottuna kieli kuvaa todellisuutta ja auttaa saamaan tietoa faktoista. Toisen näkökannan mukaan kieli rakentaa todellisuutta ja on osa sitä. Jälkimmäistä näkökulmaa kutsutaan usein sosiaalisesti konstruktionismiksi, ja diskurssianalyttiset tutkimukset perustuvat tähän näkökulmaan. (Jokinen ym. 1993, 9.) Diskurssianalyysin mukaan puheet ja teot ovat siis toimintaa, joka vaikuttaa sosiaaliseen todellisuuteen ylläpitämällä tai muuntamalla sitä (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 19).

Kielen käyttöä ei ajatella useinkaan tekemisenä vaan pelkästään asioiden kuvaamisena. Kaikki lausumat kuvaavat jotain, mutta samalla kuitenkin myös tekevät jotain. (Jokinen ym. 1993, 41; Jokinen ym. 1999, 10.) Kieltä käyttäessämme emme vain kuvaa maailmaa, vaan samalla merkityksellistämme objektit, joista puhumme tai kirjoitamme. Sosiaalinen todellisuus siis rakentuu, järjestyy, uusintuu ja muuttuu. Jopa hyvinkin neutraalin oloiset kuvaukset (kuten kulttuurillemme tyypillinen sana *kenkä*) kätkevät huomaamattomia oletuksia siitä, mikä on

luonnollista. Diskurssianalyysille on tyypillistä lukea rivien välistä ja tehdä näkyväksi kielessä esiintyviä piileviä oletuksia. (Jokinen ym. 1993, 18–19.)

Diskurssianalyysi soveltuu hyvin pienten aineistojen tutkimiseen (Eskola & Suoranta 1998, 197). Diskurssianalyysissä on viime aikoina suosittu niin sanottuja luonnollisia eli tutkijasta riippumatta syntyneitä aineistoja, joten lehtiartikkelit toimivat usein hyvin diskurssianalyysin aineistona (Eskola & Suoranta 1998, 197; Jokinen ym. 1999, 236–237). Diskurssianalyysi ei ole tarkkarajainen tutkimusmenetelmä, joka antaisi tutkijalle selvät ohjeet, kuinka tämän tulee menetellä. Sen sijaan diskurssianalyysi on teoreettinen viitekehys, jota voi käyttää apuna tutkittaessa erilaisia kielenkäyttöön liittyviä kysymyksiä. Se mahdollistaa erilaisia painotuksia ja sovelluksia, ja tarjoaa ennen kaikkea työkalut työstää aineistoa. Diskurssianalyysi on aineistolähtöinen analyysi, jossa havainnot syntyvät aineiston kanssa käydystä vuoropuhelusta. (Jokinen ym. 1993, 9–14; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 164–165; Keller, Hirsland, Schneider & Viehöver 2010, 9–11.)

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään säilyttämään merkitysympäristö eli konteksti, sillä merkityksiä voidaan ymmärtää vain suhteessa siihen (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 141). Koska diskurssianalyysi tutkii kieltä sosiaalisena toimintana, tulee tutkijan ottaa huomioon, että kieltä käytetään eri tilanteissa eri tavoin. Millään sanalla, ilmauksella, tekstillä tai diskurssilla ei ole yksiselitteistä ja pysyvää merkitystä, vaan ne saavat merkityksensä aina kontekstissa. (Mts. 28.) Diskurssianalyysi korostaakin juuri kontekstuaalisuutta eli tapahtumayhteyttä, eikä pyri minimoimaan tilanteen vaikutusta ja luomaan keinotekoisesti ”puhtaita” tuloksia. Kontekstuaalinen analyysi huomioi analysoitavan toiminnan liittyvän tiettyyn aikaan ja paikkaan, ja tulkinta suhteutetaan kontekstin mukaan.

Jokainen teksti on aina suhteessa toisiin teksteihin, ja oletetulla yleisöllä on vaikutusta tekstin tuottamisen tapaan. Kielen käyttö suhteutuu siis myös kulttuurin ja historiaan, joten tutkijan tulee käyttää kulttuuristen tapojen ja yleisen yhteiskunnallisen ilmapiirin tuntemusta hyödyksi aineistoa tulkitessaan. (Jokinen ym. 1993, 32.) Kun analysoidaan journalistisia tekstejä, liittyy tekstin tuotantoon erilaisia konventioita kuten vallitsevat uutiskriteerit, tekstilaji ja mediainstituution puitteet (Valtonen 1998, 107).

Eräs tapa tutkia diskursseja on havainnoida tekstiä nimeämisen ja kuvaamisen kautta. Nimeämisellä tarkoitetaan sitä, että ilmiöihin ja asioihin viitattaessa valitaan erilaisia nimityksiä, jolloin tarkastelun keskiössä ovat muun muassa substantiivit, substantiivilausekkeet

ja erisnimet. Nimeämiseen kuuluu maailman luokittelu ja kategorisointi erilaisiin ryhmiin ja hierarkioihin, mihin vaikuttaa kielenkäyttäjän oma näkökulma. Esimerkiksi ihmisiä voidaan ryhmitellä duunareihin, korkeakoulutettuihin, uussuomalaisiin tai maahanmuuttajataustaisiin. Nimeäminen ja luokittelu ovat diskurssin kielellisiä piirteitä, jolloin jo yksittäinen nimitys voi synnyttää kokonaisen diskurssin. Kuvaamisella tarkoitetaan sitä, miten erilaisia ilmiöitä ja ryhmiä kuvaillaan. Diskursseja voidaan tutkia kiinnittämällä huomiota kuvauksissa käytettyihin substantiiveihin, adjektiiveihin, adverbeihin, lausekkeisiin ja lauseisiin sekä metaforisiin ilmauksiin. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 71–72.)

Monet diskurssianalyysiä käsittelevät teokset ohjaavat tutkijaa ajattelemaan tekstejä eri valintojen tuloksena. Kieltä voi käyttää monin eri tavoin, ja juuri se kielessä onkin mielenkiintoista. Fairclough'n (2002, 265) mukaan tekstit perustuvat aina valinnoille, jotka olisivat voineet olla myös toisenlaisia. Tekstissä on myös tehty valintoja ensisijaisten ja toissijaisten seikkojen välillä; jotain on läsnä ja jotain poissa. Lisäksi eri puheäännten esittäminen ja osallistujien suhteiden konstruoiminen voidaan toteuttaa eri tavoin. (Mts. 266.)

Tekstejä voidaan siis tarkastella vaihtoehtojen kokoelmana. Tekstiin on valittu tiettyjä vaihtoehtoja, jotka kuuluvat paljon suurempaan mahdollisten vaihtoehtojen joukkoon. Valintoja tehdään niin sanastollisten kuin kielipillisten vaihtoehtojen välillä, mikä tarkoittaa esimerkiksi tietyn sanan valitsemista jonkin toisen sanan sijaan. Lause voidaan myös muotoilla tietyllä kielipillillä rakenteella, kuten passiivilauseella aktiivilauseen sijaan tai kysymyslauseella käskylauseen sijaan. (Fairclough 2002, 30.) Tutkija voi tarkastella näitä valintoja, ja pohtia toisenlaisten valintojen mahdollisia vaikutuksia tekstin tulkintaan.

Fairclough'n tavoin myös Hiidenmaa (2000, 176) huomauttaa, että kirjoittajalla on käytössään suuri määrä kielen ilmaisuvaroja, mutta kuitenkin vain osa niistä päätyy itse tekstiin. Valintoja ja eri vaihtoehtoja pohtimalla voidaan yrittää nähdä, minkälainen tehtävä valituilla ilmauksilla on kyseisessä kontekstissa (mp.). Esimerkiksi on suuri ero, lukeeko tekstissä ”Päättäjät keksivät tarvitsevansa lisää aikaa” vai ”Päättäjät tarvitsevat lisää aikaa”, sillä ensimmäisen vaihtoehdon sananvalinnat horjuttavat sanotun totuudenmukaisuutta. Yksittäiset valinnat vaikuttavat siihen, millainen kuva kuvastusta asiasta rakentuu.

Pelkkää tekstiä lukemalla on kuitenkin mahdotonta osoittaa, että tietyt kielelliset valinnat on tehty tietoisesti. Tässä tutkielmassa valintojen tietoisuudella ei ole merkitystä, sillä tarkastelussa on vain lopputulos ja sen välittämä kuva kääntäjistä. Kirjoittajan valinnoilla on

merkitystä esimerkiksi siihen, minkälaisia diskursseja tekstiin muodostuu, ja valintoja tutkimalla voidaan analysoida kielen vaihtelevuutta ja sen sosiaalista määräytyneisyyttä (Fairclough 2002, 30–31). Ajatuksessa, että teksti on kokoelma valintoja, voidaan nähdä yhtymäkohtia Nordin tekstianalyysiin. Myös Nord (ks. luku 4.1) kehottaa tarkastelemaan tekstin sisäisiä tekijöitä esimerkiksi huomioimalla, mitä tekstissä sanotaan ja mitä jätetään sanomatta. Näillä valinnoilla on vaikutusta tekstissä muodostuviin merkityksiin.

Diskurssianalyysiä voi toteuttaa eri tavoin, ja lähestymistavaksi voi valita kriittisen tai analyyttisen diskurssianalyysin. Jokisen, Juhilan ja Suonisen (1999, 86) mukaan kriittisen diskurssianalyysin avulla tutkija pyrkii tekemään näkyväksi tekstissä esiintyviä valtasuhteita. Tutkimuksen lähtökohtana on yleensä oletus alistussuhteiden olemassaolosta, jolloin tutkimuksessa tarkastellaan kielellisiä käytäntöjä, jotka ylläpitävät ja oikeuttavat näitä suhteita (mp.). Samoin Valtosen (1998, 97) mukaan kriittinen diskurssianalyysi kiinnittää huomiota kielen käytön seurauksellisuuteen. Vaikka kieltä käyttämällä luodaan vaihtoehtoisia todellisuuksia, ihmiset eivät välttämättä rakenna näitä versioita tietoisesti (mp.). Nordin (2009, 39–40) tavoin myös Valtonen (1998) ohjaa lähestymään valtasuhteiden tarkastelua tutkimalla tekstin totuuskäsityksiä erilaisten kysymysten avulla: Kuka tekstissä puhuu? Mistä puhutaan ja millä tavalla? Miten tekstissä luokitellaan, jäsennetään ja arvotetaan tietoa? (Mts. 104.)

Analyyttinen diskurssianalyysi eroaa kriittisestä diskurssianalyysistä sen aineistolähtöisyyden perusteella. Tutkijan on tarkoitus lukea aineistoa avoimesti, ja valtasuhteiden olemassaoloon tai luonteeseen otetaan kantaa vasta aineiston analyysin jälkeen. Kriittistä diskurssianalyysiä saatetaan käyttää poliittisten päämäärien saavuttamiseen, sillä esimerkiksi monet feministiset tutkimukset noudattavat tiukan kriittistä lähestymistapaa. Valtasuhteiden näkyväksi tekeminen voisi johtaa tilanteen muuttumiseen. (Jokinen ym. 1999, 86.)

Kriittinen ja analyyttinen diskurssianalyysi eivät kuitenkaan välttämättä ole toisiaan poissulkevia menetelmiä, sillä myös kriittistä tutkimussuuntausta noudattava tutkija voi pyrkiä aineiston avoimeen tutkimiseen ja antaa mahdollisuuden hypoteesien vastaisille tuloksille. Samoin analyyttisestä tutkimuksesta voi lopulta muodostua kriittinen tuloksien perusteella. (Jokinen ym. 1999, 87.)

Mikään tutkimus ei kuitenkaan synny tyhjiössä. Tutkija ei voi koskaan olla täysin objektiivinen, sillä hän on tutkimuksessa mukana pelkästään aiheenvalinnan perusteella. Tutkija on näin ollen aina jossain asemassa. Aineiston käsittely vaatii varovaisuutta, jotta analyysi ei olisi

asenteellista ja tarkoituksenhakuista. Tutkijan on siis tiedostettava oma asenteensa, jottei hän löydä vain sellaisia tuloksia, joita hän haluaa löytää. (Tuominen 2015.)

Oma tutkimukseni sijoittuu erilaisten diskurssianalyysien jatkumolla analyttiseen päähän, sillä pyrin tekemään aineistolähtöistä tutkimusta ilman ennakko-oletuksia. Mikäli aineistosta kuitenkin nousee esiin valtasuhteita, voi tutkimuksesta lopulta muotoutua kriittinen.

5 Aineisto ja tutkimusmenetelmät

Seuraavaksi esittelen tutkimuksessa käytetyn aineiston, joka koostuu sekä *Kielikellossa* että *Helsingin Sanomissa* julkaistuista artikkeleista. Esittelyn jälkeen pohdin näiden kahden aineistolähteen erilaisuutta, ja lopuksi kerron analyysissä käytettävistä tutkimusmenetelmistä.

5.1 *Kielikello*

Kielikello on Kotimaisten kielten keskuksen julkaisema kielenhuollon tiedotuslehti, jossa kirjoitetaan kielestä ja sen käyttöön liittyvistä kysymyksistä. Lehdessä käsitellään oikeakielisyyden lisäksi myös muun muassa ajankohtaisia kielenkäytön ilmiöitä. Lehti ilmestyy painettuna neljästi vuodessa, ja se on suunnattu kaikille kielestä kiinnostuneille. (*Kielikello*1, s. d.)

Oletettavasti kielenhuollon ammattilehdessä ollaan kiinnostuneita myös kääntämisestä, sillä käännösten suurella kulutuksella saattaa olla vaikutuksia kielenkäyttöön. Kun huomioidaan, miten suuri osa suomenkielisistä teksteistä on käännöksiä, ei ole yhdentekevää, millaista suomea käännöksissä käytetään. Valitsin aineistokseni *Kielikellon*, sillä mielestäni on mielenkiintoista tutkia, kuinka kielen ammattilehdessä rakennetaan kääntäjäkuva. Lehdessä on kattavasti kirjoituksia kielenkäytön eri osa-alueisiin liittyen, ja myös kääntäminen on oma aihepiirinsä.

Kieliammattilaisten lehdistä tutkimukseen valikoitui mukaan juuri *Kielikello*, koska sen kohderyhmään kuuluvat kaikki sellaiset henkilöt, jotka työskentelevät kielen parissa tai ovat siitä muuten kiinnostuneita. Suomen ainoa käännösalan lehti *Kääntäjä–Översättaren* on jätetty tutkimuksen ulkopuolelle tarkoituksella, sillä *Kääntäjä*-lehden kohderyhmää ovat itse kääntäjät (SKTL 2016). Tähän tutkimukseen on mielekästä valita aineisto, jolla on kääntäjiä suurempi lukijakunta, koska tarkoituksena on tutkia kääntäjien julkisuuskuvaa Suomessa yleisesti. *Kielikellon* artikkeleilla on *Kääntäjän* artikkeleita paremmat mahdollisuudet tulla suuren yleisön lukemaksi ja tavoittaa myös ei-kääntäjiä.

Kielikellon verkkosivuilla on sähköinen arkisto, johon on tallennettu lehden kaikki painetut numerot vuodesta 1968 lähtien. Joka vuoden neljä numeroa siirretään arkistoon julkaisuvuotta seuraavan vuoden maaliskuussa. (*Kielikello*2, s. d.). Arkistosta löytyy suurin osa lehdessä julkaistuista teksteistä, ja vain sisällöltään selvästi vanhentuneet kirjoitukset on jätetty pois. (*Kielikello*3, s. d.) Arkistosta pystyy hakemaan artikkeleita muun muassa vapaan sanahaun ja

kirjoittajan perusteella, mutta tässä tutkimuksessa aineisto on valittu valmiin aihepiiriin ”kääntäminen” perusteella. Tutkimuksessa tarkastelen siis artikkeleita, jotka *Kielikello* on itse määritellyt liittyvän kääntämiseen. Artikkelihaku on suoritettu toukokuussa 2016, jolloin viimeisin aihepiiriin liittyvä artikkeli on ilmestynyt lehden numerossa 4/2015.

Artikkelihauksen mukaan aihepiiriltään kääntämiseen liittyviä artikkeleita on vuosien 1987 ja 2015 välillä yhteensä 30, mutta tutkimuksen aineistoon olen valinnut artikkelit vuosilta 2000–2015. Tätä vanhempia artikkeleita ei mielestäni ole tarkoituksenmukaista tutkia tässä tutkielmassa, koska tavoitteena on muodostaa käsitys nykypäivän julkisuuskuvasta eikä tarkastella siinä tapahtuneita muutoksia eri aikoina. Valitsemieni artikkeleiden aiheina ovat muun muassa uudelleenkäännökset, suomentajan työ, käännöskukkaset ja käännösten vaikutus kieleen. Valitulta aikaväliltä olen rajannut pois sellaiset artikkelit, jotka käsittelevät vain vieraskielisiä aakkosia, sanojen ja nimien kirjoitusmuotoja sekä pelkästään tulkkeja. Rajauksen jälkeen aineisto koostuu yhteensä 16 artikkelista.

5.2 Helsingin Sanomat

Helsingin Sanomat on levikiltään Suomen suurin tilattava päivälehti. *Helsingin Sanomien* painetun lehden lukijamäärä syksyn 2014 ja kevään 2015 aikana oli 712 000, ja painetun sekä digitaalisen version yhdessä tavoittama lukijamäärä 1 988 000 (Kansallinen mediatutkimus 2015). Jo lukijamäärä itsessään kertoo suomalaisten antavan lehdelle suuren painoarvon. *Helsingin Sanomat* soveltuu hyvin tutkimuksen toiseksi aineistolähteeksi, koska kääntäjien näkyvyys lehdessä saavuttaa suuren lukijakunnan, ja lehti on siten merkittävä mielipidevaikuttaja.

Myös *Helsingin Sanomien* verkkosivuilla on sähköinen arkisto, jossa on mahdollista etsiä haluamaltaan ajanjaksolta artikkeleita, joissa esiintyy tiettyjä sanoja tai sanan osia. Käyttämällä asteriskia katkaisumerkkinä saadaan tuloksiin mukaan myös artikkelit, joissa esiintyvät sanan eri taivutusmuodot. *Helsingin Sanomien* aineisto on haettu toukokuussa 2016 hakusanoilla ”kääntäj*”, ”kääntämi*”, ”suomentaj*” ja ”suomentami*”. Hakutoiminto on suoritettu vuosien 2000, 2003, 2006, 2009, 2012 ja 2015 lokakuulle. Aikaväli 2000–2015 on yhteneväinen *Kielikellon* aineiston kanssa, ja vuosiluvut on valittu tasaisesti kolmen vuoden välein.

Koska *Helsingin Sanomat* julkaisee uutta materiaalia päivittäin, piti aikarajausta typistää myös yksittäisten vuosien sisällä, ja otin mukaan valituilta vuosilta artikkelit vain yhden kuukauden ajalta. Lokakuu valikoitui aineistomateriaalin kuukaudeksi sen perusteella, että syksy on

perinteisesti kulttuuririntamalla vilkasta aikaa. Myös kansainvälistä kääntäjienpäivää on vietetty vuosittain syys-lokakuun vaihteessa, mikä mahdollisesti lisää kääntäjien näkyvyyttä mediassa kyseiseen aikaan. Lisäksi MTV Media ulkoisti käännöstoimintansa Broadcast Text Internationalille sattumoisin myös lokakuussa 2012, mikä kuohutti av-kääntäjäyhteisöä.

Koska haussa ovat mukana lehden kaikki osastot, se antaa yhteensä runsaasti osumia. Lopulliseen aineistoon on valittu näistä 49 artikkelia. Aineistosta on rajattu systemaattisesti pois kirja-arvostelut, tapahtumatiedotteet, tv- ja radio-ohjelmavinkit sekä sellaiset artikkelit, jotka eivät käsittele kääntämistä lainkaan, vaan sana kääntäminen esiintyy esimerkiksi merkityksessä ”kurssin kääntäminen”. Myös artikkelit, joissa sana kääntäjä tai kääntäminen mainitaan vain ohimennen sivulauseessa esimerkiksi haastateltavan puolison ammattina, on jätetty aineistosta pois. Lisäksi artikkelit, joka liittyvät ainoastaan tulkkaukseen, on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle. Pyrin olemaan rajauksessa mahdollisimman johdonmukainen, mutta luonnollisesti toisissa artikkeleissa kääntämisenäkökulma on vahvempi kuin toisissa.

Valitsin hakusanoiksi sanat *kääntäjä* ja *suomentaja*, koska sanoja käytetään suomessa keskenään rinnakkain. Niille on kuitenkin vakiintuneet hieman erilaiset käyttöyhteydet. Nykyisin *kääntää*-sanaa käytetään erityisesti asiateksteistä puhuttaessa, ja tietenkin silloin, kun käännetään suomesta johonkin toiseen kieleen. *Suomentaminen* sen sijaan liitetään yleisesti kauno- ja tietokirjallisuuden kääntämiseen. *Kääntää*-sanaa on käyttänyt jo Mikael Agricola, ja sanan rinnalle muodostettiin sana *suomentaa* 1800-luvun alkupuolella. (Paloposki 2007, 136–137.)

Suomentajan kohdekieli on siis aina suomi, kun taas kääntäjä voi kääntää esimerkiksi saksasta ranskaan. Koska en halunnut rajata tutkimusaineiston artikkeleita vain suomeksi kääntäviin, oli tärkeää valita *Helsingin Sanomien* arkistossa hakusanaksi myös *kääntäjä*. *Kielikellossa* sen sijaan kääntämiseen ja suomentamiseen liittyvät artikkelit on koottu yhteisen aihepiirin ”kääntäminen” alle.

Hakusanoina olisi voinut käyttää lisäksi sanoja *käännös* ja *suomennos*, mutta aineistosta muodostui riittävän laaja myös ilman näitä lisähakusanoja. Lisäksi *käännökset* ja *suomennokset* viittaavat kääntämisen lopputuotteeseen, joten hakutuloksiin olisi oletettavasti päätynyt entistä enemmän kirjallisuuskritiikkejä, jotka eivät kuulu tämän tutkimuksen piiriin.

5.3 Aineistojen erilaisuus

Aineistolähteiden erilaisuudesta ja eri ajanjaksoista huolimatta *Kielikello* ja *Helsingin Sanomat* ovat keskenään vertailukelpoisia. Valittujen ajanjaksojen erilaisuus johtuu lehtien erilaisesta julkaisutahdista. *Kielikellon* harva ilmestymistahti edellyttää, että lehdestä tarkastellaan artikkeleita usealta vuodelta. Lisäksi lehti on tarkoitettu kaikille kielen kanssa työskenteleville eikä vain kääntäjille, joten siinä käsitellään kääntämiseen liittyviä aiheita vain toisinaan eikä välttämättä joka numerossa. Tutkimalla *Kielikellon* artikkeleita usealta vuodelta voidaan muodostaa laajempi käsitys siitä, minkälaisia diskursseja kääntäjiin liitetään kyseisessä lehdessä.

Sen sijaan *Helsingin Sanomat* ilmestyy painettuna päivittäin, ja verkkoon päivitetään uutisia jatkuvalla syötöllä. Tästä syystä on ymmärrettävää, että vapaalla hakusanalla etsiessä tuloksiksi saadaan suuri määrä artikkeleita. Artikkeleita oli karsittava ilmestymisajankohdan perusteella joka kolmannen vuoden lokakuulle, jotta ajanjaksosta saatiin jossain määrin samankaltainen *Kielikellon* kanssa.

Kielikellolla ja *Helsingin Sanomilla* on erilaiset lähtökohdat, sillä niiden ilmestymistahti, aihepiirit ja kohderyhmät eroavat toisistaan. Juuri lehtien erilaisuus tekee tutkimustulosten vertailusta kiinnostavaa. Kahden erilaisen aineistolähteen artikkeleita on mahdollista tutkia samanlaisin keinoin, jolloin tulokset voidaan rinnastaa keskenään.

5.4 Tutkimusmenetelmä

Tutkimuksessani pyrin tunnistamaan aineiston artikkeleissa käytettyjä kääntäjiin liitettyjä kielenkäyttötapoja, jotka rakentavat kääntäjien julkisuuskuvaa. Tavoitteenani on selvittää, millä tavalla kääntäjistä kirjoitetaan lehdissä: annetaanko heille arvostusta vai kritisoidaanko heitä? Minua kiinnostaa myös selvittää, mihin asioihin lehdissä tartutaan. Keskityn vain artikkelien kielelliseen sisältöön ja niiden antamaan kokonaiskuvaan, ja rajaan artikkelien asettelut ja kuvitukset tutkielmani ulkopuolelle.

Aiemmassa luvussa olen pyrkinyt osoittamaan, ettei diskurssianalyysi tarjoa tarkkaa tutkimustekniikkaa aineiston analysoimiseksi. Analyysiä tehtäessä tärkeintä on vuorovaikutus aineiston kanssa, jotta sen hallitsevat piirteet tulevat esille (Jokinen ym. 1993, 13). Poimin aineistosta sellaisia piirteitä ja teemoja, jotka toistuvat usein tai ovat muuten keskeisessä asemassa tekstissä. Olen kiinnostunut erityisesti siitä, *miten* kääntäjien ammattikunnasta

kirjoitetaan. Merkitysten rakentumista voi tutkia kiinnittämällä huomiota esimerkiksi siihen, miten asioita esitetään, uusinnetaan, rakennetaan ja kyseenalaistetaan (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 169).

Artikkeleiden kieltä tutkimalla tarkoitukseni on saada selville, minkälaisia kääntäjiin liitettyjä diskursseja aineistossa syntyy. Tärkeää ei ole, kuinka artikkelien takana olevat yksittäiset kirjoittajat suhtautuvat kääntäjiin tai paljonko teksteissä näkyy heidän henkilökohtaiset näkemyksensä. Diskurssianalyysin avulla ei myöskään ole tarkoitus tutkia, minkälaisia kääntäjät todellisuudessa ovat. (Winther Jørgensen & Phillips 1999, 31.) Tavoitteenani ei siis ole pohtia artikkelien kirjoittajien omia todellisia mielipiteitä, vaan keskityn tapoihin, joilla artikkeleissa luodaan merkityksiä kääntäjistä. En voi myöskään ottaa kantaa siihen, kuinka tietoisesti artikkeleissa esiintyvät kääntäjät ovat itse luoneet julkisuuskuvansa. Voin vain tarkastella lopputulosta ja katsoa, minkälaisen kuvan artikkelit välittävät kääntäjistä ammattiryhmänä. Koska kielen käyttäminen luo ja muokkaa sosiaalista todellisuutta, on sillä merkitystä, minkälaisia kielenkäyttötapoja kääntäjiin artikkeleissa liitetään.

Analyysini perusta on tiivis vuorovaikutus aineistoni kanssa. Aineiston analyysi alkaa artikkeleiden lukemisella ja muistiinpanoja kirjoittamalla. Koska artikkelit eivät keskity vain yhteen teemaan, tarkastelen ensin, mikä on tyypillistä ja silmiinpistävää yksittäisille artikkeleille. Tämän jälkeen pystyn vertailemaan, nouseeko eri artikkeleissa samoja asioita ja teemoja esille. Teemoittelun jälkeen keskityn yhä enemmän sanavalintoihin ja ilmauksiin, joiden avulla artikkeleissa luodaan mielikuvia kääntäjistä. Kiinnitän analysoidessani huomioita myös siihen, kenen ääni pääsee artikkeleissa esille. Jokisen, Juhilan ja Suonisen (1999, 239) mukaan diskurssianalyysissä kirjoitusten ja puheiden olennaiset sisällöt rakennetaan usein esimerkiksi sanavalintojen ja painotusten avulla, jolloin yksityiskohdat ja vihjailut voivat olla aineiston analyysin tärkeintä antia.

Ajatustyön tukena käytän luvussa 4.1 esittelemiäni Nordin (2009, 39–40) kysymyksiä sekä seuraavia Fairclough'n (2002, 265) kysymyksiä, joilla mediatekstejä voidaan tarkastella:

1. Kuinka teksti on suunniteltu, miksi se on siten suunniteltu ja kuinka se olisi voitu suunnitella toisin?
2. Kuinka kyseisen kaltaiset tekstit tuotetaan ja millä tavoin niitä todennäköisesti tulkitaan ja käytetään? (Mp.)

Näiden kysymysten avulla pyrin havainnoimaan tekstejä vaihtoehtojen kokoelmana, ja pohdin valintojen merkitystä diskurssien muotoutumisessa. Koska diskurssianalyysissä on tärkeää suhteuttaa tulkinta kontekstin mukaan, auttavat kysymykset myös huomioimaan artikkelien merkitysympäristöä analyysin aikana.

Jokisen (2004, 191) mukaan ”diskurssit ovat toiston ja variaatioiden kautta kiteytyneitä puhe- ja ajattelutapoja jostain tietystä aihealueesta”. Kiteytettynä tutkimusmetodini kulmakiviä on etsiä ja poimia aineistosta näitä toistuvia ja varioituja diskursseja, jotka yhdessä luovat kääntäjien julkisuuskuvaa lukijoiden mielissä.

6 Diskurssit tutkimusaineistossa

Tässä luvussa esittelen aineistosta havaitsemiani diskursseja. *Kielikellosta* valittu aineisto osoittautui melko hajanaiseksi ja epäyhtenäiseksi, sillä artikkelien sisällöt ja puheenaiheet vaihtelevat suuresti aineiston sisällä. Jokainen artikkeli käsittelee kääntämiseen liittyvää aihetta kuitenkin jollain tasolla. Hajanaisuudesta huolimatta *Kielikellon* aineistosta erottui ennen kaikkea kolme vahvaa kääntäjien julkisuuskuvaa rakentavaa diskurssia: asiantuntija-, arvostelu- ja taiteilijadiskurssi.

Helsingin Sanomista koottu aineisto on laaja, ja kääntäjiä tai kääntämistä koskevat artikkelit lähestyvät aihetta *Kielikellosta* poiketen myös muista kuin puhtaasti kielellisen kiinnostuksen näkökulmasta. *Helsingin Sanomissa* on erotettavissa yhteensä neljä vahvaa diskurssia: asiantuntija-, taiteilija-, kulttuurilähettiläs-, ja taakkadiskurssi. *Helsingin Sanomien* vahvimmat ja eniten toistuvat diskurssit ovat kuitenkin asiantuntija- ja taiteilijadiskurssi, jotka ovat samat kuin *Kielikellossa*.

Tässä luvussa esittelen koko aineistosta löytyneet diskurssit omina alalukuinaan. Koska asiantuntija- ja taiteilijadiskurssi esiintyy molemmissa aineistoissa, käsittelen eri lehtien esimerkit samassa alaluvussa mutta toisistaan erillään. Analyysin lopuksi pohdin näiden kahden erilaisen aineiston yhtäläisyyksiä ja eroja sekä niiden mahdollisia syitä.

Analyysini on tulosta aineiston kanssa käymästani vuoropuhelusta. Pyrin osoittamaan selkeästi aineistosta poimimieni esimerkkien perusteella, kuinka olen päätenyt tutkimustuloksiin. Esimerkeistä olen tarpeen tullen lihavoinut merkittäviksi katsomiani sanoja. Koska *Helsingin Sanomissa* on tapana lihavoida erisnimet niiden esiintyessä ensimmäistä kertaa, olen jättänyt nämä nimien lihavoinnit esimerkeistä pois epäselvyyksien välttämiseksi. Osassa esimerkkejä käytetyt lainausmerkit ovat peräisin alkuperäisaineistosta, eivätkä näin ollen ole minun lisäämiäni.

6.1 Kääntäjä asiantuntijana

6.1.1 Asiantuntijadiskurssi *Kielikellossa*

Asiantuntijadiskurssiksi kutsumani diskurssi nousee esiin suurimmasta osasta *Kielikellon* artikkeleita. Kielenkäytön avulla kääntäjistä luodaan kuvaa etenkin kielen asiantuntijoina, joilla on vankat tiedot ja taidot toimia kielellistä osaamista vaativissa töissä. Asiantuntijadiskurssiin

sisältyy myös kääntäjien muutkin kuin varsinaiseen kääntämiseen yhdistetyt taidot, ja kääntäjät esitetään aineistossa monipuolisina ammattilaisina.

Kääntäjien näkemystä arvostetaan, sillä heidän asiantuntemustaan voidaan hyödyntää esimerkiksi Kotimaisten kielten keskuksen suomen kielen lautakunnassa, joka toimii suomen kielen huollon ja nimistönhuollon asiantuntijaelimenä. (Kotimaisten kielten keskus s. d.). Kääntäjistä käytetään aineistossa sanoja kuten *kieliasiantuntija* ja *kieliammattilainen*.

Jaana Kaparin käännöksiä on **kiitetty** eri tahoilla: ensimmäisenä suomalaisena hänelle on myös myönnetty kansainvälisen kääntäjäliiton Astrid Lindgren -palkinto. (KK4)

Suomentajaa on **kiittäminen** esimerkiksi siitä, että **muuta kieliä taitamatonkin** voi kotisohvallaan syventyä television lauantai-illan saksalaisdekkariin tai presidentti Putinin haastatteluun. (KK9)

Uudeksi jäseneksi nimitettiin kääntäjä Oili Suominen – kääntäjien äänen kuuluminen **kielenhuollossa** onkin **erityisen tervetullutta**. (KK5)

EU:ssa on alettu jonkin verran käyttää hyväksi sitä suurta **kieliasiantuntijoiden** joukkoa, joka toimielimillä on jo käden ulottuvilla – kääntäjiä. (KK6)

EU:n **kieliammattilaisilla** olisi varmasti paljon annettavaa silloin, kun suunnitellaan koko prosessia alkuteksteistä valmiiksi kieliversioiksi. (KK6)

Asiantuntijadiskurssi esiintyy vahvana erityisesti EU-kielen vaikeaselkoisuudesta kertovassa artikkelissa. Artikkelin kieli rakentaa kuvaa osaavista kääntäjistä, joiden taitoja kannattaisi hyödyntää nykyistä enemmän. Artikkelin perusteella heikon käännöksen taustalla saattaa olla huonolaatuinen tai vaikeaselkoinen lähtöteksti, jolloin kääntäjän työstä ei tehdä helppoa. Tekstissä korostuu kääntäjien rooli monikielisen viestinnän ammattilaisina, joista lähtötekstien kirjoittajien tulisi ottaa mallia omassa työssään. Kääntäjät esitetään asiantuntijoina, jotka ovat päteviä opettamaan kirjoittamista alkuperäistekstien kirjoittajille.

Vaikeaselkoiset tekstit ovat vaikeita kääntää. Jotta käännettäväksi saataisiin parempia alkutekstejä, komission englannin kielen kääntäjät ovat ideoineet ja järjestäneet Fight the Fog -kampanjan. (KK6)

Fight the Fog -kampanjassa komission **kääntäjät antoivat** aluksi **kirjoittajille apua** tekstien muokkaamisessa oman työnsä ohessa, mutta nyt komission käännösosastoon on perustettu tekstien muokkaamista varten yksikkö, jossa käsitellään nyt noin 500 sivua kuukaudessa ja jonka palvelujen kysyntä kasvaa jatkuvasti. Pohjatekstien huolto on siis saamassa vakinaisen muodon. **Kirjoittajien apuna** ovat lähinnä englantilaiset ja ranskalaiset kääntäjät. – – Myös parlamentissa on pyritty vaikuttamaan käännettäviin teksteihin jo niiden syntyvaiheessa ja käyttämään hyväksi kääntäjien **taitoja**. Kääntäjä voi hakeutua kolmen kuukauden ajaksi työskentelemään johonkin valiokuntaan, jossa hän voi **auttaa parantamaan tekstien laatua**. – – Kääntäjät ovat myös olleet mukana kurssittamassa virkamiehiä selkeän englannin ja ranskan käyttöön. (KK6)

Kielikellon artikkeleissa kuvaillaan myös kääntämisen monia eri työvaiheita, ja teksteissä korostuu se, ettei pelkkä vieraan kielen osaaminen riitä tuottamaan laadukkaita käännöksiä. Työn monipuolisuutta ja haastavuutta tuodaan esille monin kielellisin keinoin. Artikkelit rakentavat kielellään kuvaa kääntäjästä, joka tekee vaativaa älyllistä työtä, johon sisältyy monia

kohdetekstin lukijalle huomaamattomia vaihteita. Kääntäminen ei siis olekaan ”vain” kääntämistä.

Jaana Kapari-Jatta – – valottaa työskentelytapojaan ja sitä, **mitä kaikkea on ollut tarpeen ottaa huomioon suomennettaessa** fantasiakirjallisuuden erikoisia sanoja. – – Käännettävän sanan käyttöyhteydestä on ensin selvitettävä sanan sisältö, – –. Sitten on vuorossa sanan analysointi: miksi se on muodostettu tietyllä tavalla, minkä mielikuvan se luo? – – Rowlingin uudissanojen ja nimien kääntämisessä on otettava huomioon usein myös rytmi ja alkusointu sekä mahdolliset vihjeet lukijalle. (KK11)

”Tämä on salapoliisityötä.” (KK9)

Television katsoja näkee suomentajan työstä jäävuoren huipun: valmiin tekstin. Jokainen käännöstyö vaatii kuitenkin perehtymistä aiheeseen ennakolta. – – Koponen muistuttaa, että koska työssä korostuu toimittaminen, **olisi kuvaavampaa puhua dokumentin suomenkielisen version tekemisestä kuin vain kääntämisestä tai suomentamisesta**. – – Kääntämisen lisäksi suomentajat ajastavat käännöksen. (KK9)

Pahimmillaan tunnissa saa **kaikkine työvaiheineen** aikaan minuutin verran valmista ohjelmaa. Toisaalta mitä vähemmän repliikkejä ja enemmän räiskintää, sitä nopeammin suomentaja **urakasta** selviää. (KK9)

Paitsi sanakirjoja, suomentajan käytössä on eri alojen tietokirjoja sekä sellaista kaunokirjallisuutta, joka tuntuu jollain lailla sivuavan ja siten myös auttavan meneillä olevaa työtä. (KK4)

Kaikkea kun ei ole sanakirjoissa, ei varsinkaan niitä J. K. Rowlingin omia sanoja, joille Jaana Kapari on **luonut oivaltavia vastineita**. (KK4)

Aineiston perusteella ammattikäntäjä tekee työtä, johon kuka vain tavallinen kielenkäyttäjät ei kykene. Kääntäminen esitetään työnä, joka vaatii monipuolista asiantuntijuutta, terävää havainnointikykyä ja yksityiskohtien huomioimista. Esimerkiksi kielen eri rekisterien hallinta on olennaista kääntäjän ammatissa. Aineistossa myös tuodaan ilmi, että kääntäjät tekevät paljon taustatyötä ja tiedonhakua kääntäessään.

Tässä aletaan olla jo varsinaisen kääntämisen jäljillä: jos nimimerkki Tiedoksi vain ja hänen kanssakeskustelijansa keksisivät soveltaa samaa käännösperiaatetta kaikkiin muihinkin paikannimiin, tulisi kääntämisestä koko lailla toisentyyppinen urakka, josta on leikittely kaukana. (KK12)

Hän käsittelee myös monipuolisesti erilaisia nimenomaan Potter-kirjojen kääntämiseen liittyviä kysymyksiä. – – Seitsenosaisen sarjan kääntäjän on täytynyt olla jatko-osien takia varuillaan: käännöksen on oltava täsmällinen mutta se ei saa lyödä asioita lukkoon liian lopullisesti. (KK11)

”– – Pelkkä venäjän kielen osaaminen ei silti riitä, on oltava maantuntemusta ja tiedettävä, miten Venäjällä puhutaan.” (KK9)

Amerikanenglanti on erilaista kuin englanninenglanti, mutta englanteja on monta muutakin, esimerkiksi kanadan-, irlannin-, uudenseelannin- ja intianenglanti. Ne kaikki vaativat kanavanvaihdon päässä, kun niitä suomentaa. (KK4)

Ammattikäntäjät tuntevat työkieltensä eri rekisterit, kirjoittamiskulttuurit ja tekstilajien käytänteet. – – vastoin yleistä luuloa kääntäjälle tärkeintä ei ole vieraiden kielten taito vaan hänen tärkein työkielensä on oma äidinkieli. Asiatekstien kääntäjä saattaa olla tekstin tuotantoprosessissa ainoa **kielen asiantuntija**. (KK15)

Ylen suomentajista kertovassa artikkelissa kerrotaan suomentaja-toimittaja Pirjo Aaltosen työskennelleen alalla jo pitkään. Myös tämä on mahdollista liittää kääntäjien asiantuntijakuvan

rakentumiseen, sillä pitkän uran tehneen henkilön voidaan ajatella omaavan erityistä tietämystä alaltaan. Samassa yhteydessä Ylen kääntäjien asiantuntijuutta rakennetaan myös monipuolisen kieliosaamisen esittelyn kautta.

Moni meistä on tutustunut tietämättään Aaltosen käännöksiin: hän on työskennellyt Ylessä **34 vuotta**. – – Vakinaisista nuorimpia on talossa viisi vuotta työskennellyt ranskan, englannin ja espanjan kääntäjä Anna Koponen. (KK9)

Ylen kääntäjillä on **suuri kielikirjo** ja **laaja tietämyksen ala**, painottaa Koponen. (KK9)

Kääntäjän ammattinimike ei ole suojattu, ja työtä tekevät myös monet itseoppineet kääntäjät. Suomessa kääntäjillä ei ole pakollista koulutusta, mutta aineistossa tuodaan esiin se seikka, että kääntämistä on mahdollisuus opiskella. Tämä sisältää itsessään oletuksen siitä, että kääntäjän työssä ylipäänsä on jotain opiskeltavaa.

Kummankin suomentajan puheessa vilahtaa monta kertaa, miten kääntämisen opetus on muuttunut. – – Sen sijaan Koposen opiskelu kääntäjänkoulutuslaitoksessa 90-luvulla valmensi suomentajaksi. (KK9)

Auktorisoituja käännöksiä eli virallisten asiakirjojen laillisesti päteviä versioita sen sijaan saavat tehdä vain auktorisoidut kääntäjät. Auktorisoidun kääntäjän oikeuden antaa Opetushallituksen alainen Auktorisoitujen kääntäjien tutkintolautakunta, ja tätä pätevyyttä varten tarvitaan asiantuntijan erikoisosaamista.

Auktorisoidun kääntäjän puolestaan tulee tuntee hallintolaista alkaen toistakymmentä lakia, jotka kaikki vaikuttavat hänen työhönsä. (KK15)

Joissain tapauksissa käännöksiä muokkaavat myös muut kuin kääntäjät itse, kuten *Aku Ankka* -sarjakuvan toimituksessa. *Aku Ankan* kielestä kertovassa artikkelissa kerrotaan, että kääntäjille annetaan vapauksia muokata tekstiä haluamaansa suuntaan, mutta toimitus yhdenmukaistaa ja viimeistelee lopulliset tekstit. Vuonna 2001 toimitus sai Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen myöntämän Kielihelmi-tunnustuksen, joten sarjakuvassa käytetty kieli selvästi miellyttää alan asiantuntijoita. Vaikka artikkeli korostaa, että toimitus muokkaa käännökset akuankkamaisiksi, on pohjatyon tehneillä kääntäjilläkin oma osuutensa onnistuneen suomenkielisen version luomisessa. Suomalaiseen kontekstiin sopivan käännöksen luominen vaatii asiantuntemusta.

Aku Ankan notkea, luonteva ja ajassa elävä kieli on huomattu: lehden toimitus sai viime vuonna tunnustuksen, – –. Perusteluina ovat suomen kielen persoonallinen ja luova käyttö ja tekstien kotouttaminen suomalaiseen yhteiskuntaan. (KK3)

6.1.2 Asiantuntijadiskurssi *Helsingin Sanomissa*

Asiantuntijadiskurssia esiintyi myös *Helsingin Sanomissa*, ja se onkin aineiston ylivoimaisesti hallitsevin diskurssi. Kääntäjiin liitetään aineistossa erilaisia sanoja ja määreitä kuten *kielen ammattilainen* tai *lastenkirjallisuuden asiantuntija*.

Kielen ammattilaisena Lozhanova tuntee syntyhistorian ulkoa: – –. (HS26)

Lastenkirjallisuuden asiantuntija: ”Nykyään kustantamot eivät uskalla ottaa riskejä”. (HS44)

EU-kääntäjiä puolustavassa mielipidekirjoituksessa kääntäjien asiantuntijuus osoitetaan myös sillä, että kääntäjiä hyödynnetään viestinnän tehtävissä laajemminkin. Kuten *Kielikellossa*, myös *Helsingin Sanomissa* kääntäjien työpanoksen merkitys lähtötekstien parantamisessa tunnustetaan. Tekstissä tuodaan esille, että käännöksen laatuun vaikuttaa myös lähtötekstin laatu ja sujuvuus: hankalasti luettavasta lähtötekstistä tulee hankalasti luettava käännös, ja huonon alkutekstin muuttamista sujuvaksi käännökseksi verrataan jopa taikatemppuun. Todelliseksi ongelmaksi esitetään hallinnon kieli yleisesti, mikä vähentää kääntäjien vastuuta EU-käännösten huonoksi väitetystä laadusta. Asiantuntijadiskurssia vahvistetaan osoittamalla, että kääntäjien taitojen avulla lähtötekstejä voidaan selkeyttää ja viestintää pystytään kohdentamaan entistä paremmin.

Laatua arvioitaessa on aina otettava huomioon myös tekstien laatimista ja kääntämistä säätelevät reunaehdot. Kääntäjän mahdollisuudet vaikuttaa lakitekstien selkeyteen ovat suhteellisen vähäiset. Jos säädöksiin hyväksytään niitä valmistelemissa ja käsittelevissä työryhmissä – esimerkiksi 50–60 sanan pituisia jättivirkkeitä, kääntäjän on mahdotonta **taikoa** niistä lyhyitä ja ytimekkäitä suomalaisia vastineita. (HS23)

Komissiossa käännöstoimen pääosasto on pohjatekstien selkeyttämiseksi käynnistänyt editointipalvelun: englanniksi ja ranskaksi kirjoitettuja tekstejä yhdenmukaistetaan ja selkeytetään yhteistyössä tekstien kirjoittajien kanssa ennen niiden kääntämistä. **Viestinnän kohdentamiseksi entistä tarkemmin käännöstoimen pääosasto on sijoittanut kaikkiin jäsenvaltioihin pari kääntäjää**, joiden tehtävänä on suurelle yleisölle tarkoitettujen viestien sovittaminen maan lukijakunnan tarpeisiin. (HS23)

Suomalaiset EU-kääntäjät ovat kuluneiden kymmenen jäsenyysvuoden aikana tehneet paljon EU-suomen laadun kehittämiseksi. – – Sen sijaan tarvitaan muun muassa lisää EU-kielen tutkimusta ja vertailua kansallisiin hallintokieliin, jotta voitaisiin puuttua **todellisiin ongelmiin** ja parantaa sekä pohjatekstien että käännösten laatua. (HS23)

Laadukas ja tarkka työnjälki on ominaisuus, joka voidaan yhdistää asiantuntijuuteen. Laatu olikin aineistossa runsaasti esillä. Laatunäkökulmaa nostettiin esille esimerkiksi kertomalla, että käännöksiä tarkistetaan ja että kääntämisen aikana tehdään yhteistyötä erilaisten asiantuntijoiden kanssa. Alla olevan esimerkin artikkelista HS32 perusteella kääntäjät tuottavat mieluummin laadukkaita käännöksiä kuin tehtailevat niitä kuin liukuhihnalla.

Esimerkiksi Euroopan komissiossa **suomalaiskääntäjät kiinnittävät runsaasti huomiota tuottamansa suomen kielen laatuun**. Käännökset tarkastetaan huolellisesti. Kääntäjille annetaan jatkuvasti kielenkäytön ohjeistusta, osin yhteistyössä Kotuksen kanssa. Kääntäjät ovat tiiviisti

yhteydessä suomalaisiin viranomaisiin ja komission suomalaisiin asiantuntijoihin. Laadun varmistamiseksi on kehitetty useita seuranta- ja arviointijärjestelmiä. (HS23)

”Ensi vuoden budjetin käännoästä olemme vielä **tarkistamassa**.” (HS26)

Kymmenen sivua valmista käännoästä päivässä on hurja tahti, eikä Ryömän mielestä sellaista voi pusertaa usein. Kirjan kierto markkinoilla on nopeutunut, ja liike-elämän lait puuskuttavat luovaa työtä tekevän ihmisen niskaan. **Ryömän mielestä suunta on väärä. ”Nopeus on tärkeämpää kuin lopputullos**. Aina on odottamassa joku kilpailu tai joulumarkkinat, joita varten kirjan pitää valmistua.” (HS32)

Jotta uralla on mahdollista kehittyä, vaaditaan kokemuksen tuomaa viisautta. *Kielikellon* tapaan myös tässä aineistossa pitkä ura ja sen tuoma kokemus vahvistaa mielikuvaa kääntäjien asiantuntijuudesta.

”Etenkin kääntäjän ura on **mittava**; parhaiten Polttila tunnetaan varmasti Bertolt Brecht -suomennoksistaan. (HS14)

Tulkkauksen ja kääntämisen **veteraani** Uljas Attila kuoli Siuntiossa 10. syyskuuta 89-vuotiaana. (HS21)

Tämän on kokenut **yli neljäkymmentä vuotta** suomentajana työskennellyt Liisa Ryömä, – –. (HS32)

Riina Vuokko on toiminut kääntäjänä **kymmenisen vuotta** ja suomentanut niin kauno- kuin tietokirjallisuutta. (HS37)

Kääntäjien matala palkkiotaso on huolestuttanut alalla työskenteleviä jo pitkään. Huonojen palkkojen pelätään laskevan kääntäjien sitoutumista ammattiin, jolloin käännoäset saattavat jäädä esimerkiksi työkokemusta kartuttavien opiskelijoiden varaan. Jos kääntäjän työssä ei viihdytä, voi ammatista muodostua ”läpikulkutyöpaikka”, minkä myötä kääntämisessä ei ole mahdollista kehittyä ja laatu saattaa kärsiä. Asiantuntijadiskurssia rakentaa myös artikkeli, jossa käsitellään MTV Median päätöstä ulkoistaa käännoäset BTI International -yhtiölle.

Viime viikolla kolmisenkymmentä yliopisto-opettajaa ja tutkijaa paheksui julkilausumassaan MTV Median päätöstä ulkoistaa käännoästyö. Heidän mukaansa se vie pohjan **asiantuntijoiden** koulutukselta, polkee hintoja ja heikentää tekstitysten laatua. (HS40)

Kuten ylläolevassa esimerkissäkin mainitaan, monet kääntäjät ovat korkeasti koulutettuja. Kääntäjien yliopistokoulutus tuodaan useissa artikkeleissa esille, ja sitä voidaan pitää merkinä asiantuntijuudesta, sillä vaativassa työssä pärjääminen edellyttää monipuolista tietämystä. Koulutuksen esilläolo on merkki siitä, että kääntäjänä työskenteleminen edellyttää syvää perehtyneisyyttä, mitä kaikilla vieraita kieliä osaavilla ei ole.

Parhaillaan hän viimeistelee Turun yliopiston yleisen kirjallisuuden laitoksella väitöskirjaansa. Sen aiheena on kansallisromantiikka ja nationalismi 1920-luvun turkkilaisessa ja suomalaisessa kirjallisuudessa. (HS12)

Kadar opiskeli Unkarissa viisi vuotta suomalais-ugrilaisia kieliä, Suomen [sic!] lisäksi mansin kieltä, ja haaveili matkustavansa tutkimiaan kieliä puhuvien parissa. – – Kadar jatkoi opintojaan yliopistossa. (HS15)

Herta Müller syntyi vuonna 1953 Nitzkydorfissa Romaniassa. Hän opiskeli Timisoaran yliopistossa saksaa ja romaniaa. Valmistumisen jälkeen hän työskenteli tehtaassa kääntäjänä. (HS31)

”On surullista, jos **korkeasti koulutettujen ja pätevien ammattilaisten** työstä tulee harrastelijoiden ja opiskelijoiden läpikulkutyöpaikka, sillä kuka jaksaisi tehdä kovin pitkään laadukasta työtä, kun töitä pitää tehdä **tappotahtia** elantonsa ansaitakseen.” (HS41)

Tytär lähti isän kielitaidon innoittamana **opiskelemaan kääntäjäksi**. (HS42)

Kääntäjän työn haastavuudesta kertoo muun muassa se, että käännettävistä aiheista on tehtävä runsaasti taustatutkimusta. Ammattikääntäjälle ei riitä pelkkä vieraan kielen perusteellinen hallitseminen, vaan hänen on otettava huomioon myös eri kielimuodot ja kulttuurisidonnaisuudet. Uusien asioiden esittäminen kohdekielellä vaatii kekseliäisyyttä ja luovuutta, koska lähde- ja kohdekulttuurissa ei välttämättä ole vastaavuuksia kaikille asioille ja ilmiöille.

”Uskon että kirjasta tulee hyvä”, kääntäjä ennustaa, vaikka monille asioille ei unkarin kielessä ole ollut lainkaan vastineita. Termit on pitänyt kehitellä itse. ”On pitänyt miettiä, miten ilmaisen puolueiden nimiä. Unkarin kieli ei tunne sanaa kokoomus.” (HS15)

Luonto-ohjelmien suomentajan onkin mietittävä työssään kulttuurisia ja kielellisiä tekijöitä. – – Suomentaminen on sovittava toisen kielen ehdoilla tehtyyn kuvakerrontaan, ja silti sen täytyy kuulostaa luontealta, supisuomelta! (HS38)

Tässä esimerkissä suomentaja olikin vaihtanut runollisen dramaattisuuden informatiivisuuteen, **ilman** että se kuulostaisi pelkästään tietopaketalta. (HS38)

Joskus on pitänyt kokeilla jopa persoonan jakamista, kun henkilöt ovat puhuneet laajan maan eri alueiden murteita tai käyttäneet yhteiskuntaluokkien omia puheenparsia. ”Koulutustaso vaikuttaa kieleen, ja aksentista kuulee, onko puhuja kurdi vai turkkilainen”, Kojo selittää. (HS25)

Lisäksi asiantuntijuutta tuodaan esille eri artikkeleissa siten, että huomio kiinnittyy käännettävien tekstien monipuolisiin aihepiireihin. Esimerkiksi maatalouslainsäädännön ja lääketieteen tekstien kääntäminen vaatii kääntäjältä vaativan sanaston ja erilaisten tekstilajien hyvää hallintaa.

Suuren osan työstä muodostivat **patentti- ja lääketieteen tekstit**. Attilalla oli pitkäaikaiset työsuhteet useisiin patenttitoimistoihin **erikoisalanaan laki- ja tekniset tekstit**. Hänen **taitonsa** väitöskirjojen kääntäjänä tunnettiin laajalti. (HS21)

EU- lainsäädäntöä ei voi hyväksyä, ennen kuin se on käännetty kaikille virallisille kielille. Pulmallista kyllä, Reach on unionin jättimäisimpiä lakihankkeita. Sen kääntäminen ei käy tuosta noin, Hassi huomauttaa. ”Tekstimassana se on iso. Muistaakseni yli tuhat sivua liitteineen, ja **sellaista kieltä, jota on vaikea kääntää**. Onko iirin kielessä edes sellaista sanastoa?” (HS22)

Lozhanovan työ alkoi komission **nettisivujen** ja komissaarien **henkilöesittelyjen** bulgariantamisella ja on jatkunut muun muassa **maatalouslainsäädännön** parissa. Työtä riittää, sillä EU tuottaa massiivisen määrän asiakirjoja. (HS26)

”Kyrillos ja Metodios saattaisivat olla ihmeissään, että heidän kirjaimillaan taotaan nyt **subsidiariteettia, lähentymiskriteereitä** tai yhteistä **maatalouspolitiikkaa**.” (HS26)

Hän kääntää myös saksasta ja englannista. Ruotsi on hänelle kuitenkin helpoin ja kotoisin kieli, romania on vaikein. Romaanien lisäksi Ryömä on suomentanut **runoja, lauluja, näytelmiä ja musikaaleja**. (HS32)

Edellä mainittujen seikkojen lisäksi arvostus kääntäjien tekemää työtä kohtaan tulee aineistossa ilmi myös siinä, että kääntäjien saamista palkinnoista ja tunnustuksista uutisoidaan. On huomioitava, että palkintoja jaetaan nimenomaan tunnustuksena ansioituneesta työstä, kun taas apurahoilla usein katetaan elinkustannuksia työskentelyn aikana. Palkintoja voidaan tästä syystä pitää apurahoja arvokkaampina tunnustuksina.

WSOY:n Kirjallisuussäätiö jakoi Werner Söderströmin syntymäpäivänä 240 000 markkaa **tunnustuspalkintoina** kirjantekijöille. Ravintola Kämpin kirjailijailallisen yhteydessä 40000 markan tunnustuspalkinnon saivat arkkitehti ja tietokirjailija Panu Kaila, kirjailija Daniel Katz, suomentaja Leena Tamminen, runoilija Ilpo Tiihonen, oppikirjantekijät Markku Töllinen ja Mervi Wäre-von Hedenberg. (HS2)

WSOY **palkitsi** kirjailijoita ja kääntäjiä. – – Jaan Krossin Uppiniskaisuuden suomentajat Kaisu Lahikainen ja Jouko Vanhanen saivat kumpikin 3500 euron **tunnustuspalkinnon**. (HS16)

Kojo sai Lumesta kääntäjien **valtionpalkinnon** vuonna 2004. (HS24)

Kukaan ei aavistanut millainen menestys kirjasta tulisi. Cagnoli laati ranskannoksen kuten ennenkin, ilman paineita, nopeasti mutta paneutuen. Puhdistus kääntyi ranskaksi nimellä **Purge**. **Kirjalle alkoi sataa palkintoja**. Ranskalainen Fnac-kirjakauppakettu valitsi Purgen vuoden romaaniksi. **Se myönsi tunnustuksen ensimmäistä kertaa käänösromaanille**. (HS47)

6.1.3 Asiantuntijadiskurssin yhteenveto

Asiantuntijadiskurssia rakennetaan *Kielikellossa* ja *Helsingin Sanomissa* melko samanlaisin keinoin. Vaikka suuri osa artikkeleista käsittelee kääntäjä-aihetta eri näkökulmista, löytyy näiden kahden lehden väliltä myös yhteisiä aiheita. Kummassakin lehdessä asiantuntijadiskurssin piirteitä on havaittavissa EU-kieltä käsittelevissä artikkeleissa, ja molemmissa huomioidaan kääntäjien tuoma lisäarvo parempien lähtötekstien tavoittelussa. Yhteistä on myös esimerkiksi kääntäjien yliopistokoulutuksen mainitseminen ja sanojen kuten *kielen ammattilainen* käyttö.

Kummassakin lehdessä asiantuntijadiskurssiin liittyvät monipuolisten aihepiirien ja tekstilajien hallitseminen, mutta *Kielikellossa* painottuu hieman enemmän kielen eri rekisterien ja murteiden hallinta. Lisäksi *Kielikellossa* myös kerrotaan käänösprosessin useista työvaiheista, kun taas *Helsingin Sanomien* diskurssia rakentaa osaltaan käännösten tarkastamisen ja laadun esiintuominen. Asiantuntijuutta korostavat *Helsingin Sanomissa* myös useat uutiset kääntäjien saamista palkinnoista, kun *Kielikellossa* palkitseminen tulee esiin vain yhdessä artikkelissa ja sekin epäsuorasti.

Kaiken kaikkiaan asiantuntijadiskurssi muotoutuu *Kielikellossa* ja *Helsingin Sanomissa* hyvin samanlaisin keinoin, vaikka painotukset erilaisten perusteluiden välillä vaihtelevatkin hieman. Lehtien asiantuntijadiskurssit ovat siis toisiaan tukevia, minkä vuoksi ne on mahdollista esittää saman alaluvun alla.

6.2 Kääntäjä taiteilijana

6.2.1 Taiteilijadiskurssi *Kielikellossa*

Kielikellon aineistossa kääntäminen esitetään vakavan puurtamisen lisäksi myös luovana työnä, jossa kääntäjät tulkitsevat lähtötekstiä ja luovat samalla uutta. Aineistossa kääntäjiin liitetyt kielenkäyttötavat muodostavat siis kuvaa monitahoisesta ammattilaisesta, jolta edellytetään monenlaisia kykyjä. Etenkin kaunokirjallisuuden kääntämisessä aineisto painottaa työn vaativan eläytymiskykyä ja kekseliäisyyttä, sillä kääntäjä ikään kuin luo uuden teoksen lähtötekstin pohjalta.

Alkuteosta voi verrata partituuriin, jonka **käännökset soittavat elämään** yhä uudelleen ja uudelleen. Jokainen suomennos on siten tekijänsä omanlainen **tulkinta** kirjailijan luomasta partituurista. (KK14)

Luova kielellä leikittely perustuu eri kielissä eri asioihin, joten kääntäjä on voinut turvautua aivan toisenlaisiin kielellisiin keinoihin, kuin mitä alkutekstissä on. (KK7)

Aivan viime kädessä **kaikki kääntäminen on mukailemista: kääntäjä kirjoittaa aina uuden version tekstistä, oman tulkintansa pohjalta**. Kaikki sanakirjojen ja sanakirjatyön parissa puurtaneet tietävät, että sanoja ei millään saa vastaamaan täysin toisen kielen sanoja. Tämän ei kuitenkaan tarvitse olla haitta tai rasite käännöksen lukijoille. – – Ja jos teksti jotain menettääkin käännettäessä, se myös usein jotain saa, sen lisäksi, että se **lahjoittaa** lukijoille äidinkielisiä **lukuelämyksiä**. (KK7)

Joissain määrin kääntäjä voi toimia kirjailijan lailla ja kirjoittaa tarinaa haluamallaan tavalla, kuten seuraava Aku Ankka -sarjakuvasta kertova esimerkki kertoo. Kääntäjä voi käyttää taiteilijan tavoin luovuuttaan luodessaan sarjakuvalle suomennosta, tai *mukaelmaa*, kuten artikkelissa kirjutetaan.

Akun suomentaminen on hiukan erilaista kuin moni muu suomennostyö. Kääntäjille on annettu vapaat kädet, valta kertoa tarina uudelleen. He voivat myös kirjoittaa juoneen vitsejä tai suomalaisia ilmiöitä. (KK3)

Aineistoon sisältyy kaksi artikkelia Jaana Kapari-Jatasta, joka on tullut tunnetuksi Harry Potter -kirjasarjan suomentajana. Erityisesti häntä ja Pottereiden suomentamista käsittelevistä artikkeleista välittyy kääntäjän työn hauska puoli, jossa taiteilijoille tyypillinen luovuus pääsee vapaaksi. Kirjailijan tavoin myös kääntäjällä on käytössään useita erilaisia ilmaisukeinoja, joilla hän voi tavoitella alkuperäistekstin kirjoittaneen kirjailijan tyyliä. Kaunokirjallisuuden kääntäjän on toisin sanoen löydettävä itsestään sisäinen kirjailijansa.

”– minun tehtäväni on kuunnella kirjailijaa tekstistä ja ymmärtää ja tulkita sanat siitä. – – Toistaiseksi olen pyrkinyt löytämään tekstin hengen, rytmin ja sanat kuuntelemalla ja maistelemalla tekstiä itseään.” (KK4)

– – Jaana Kapari on ainakin Potter-kirjojen uudissanoja suomentaessaan käyttänyt kaikkia kielimme sananmuodostuskeinoja: erilaisia johdoksia, yhdyssanoja ja monia mahdollisuuksia deskriptiivisyyden eli kuvallisuuden **ilmaisemiseen**. (KK4)

”Mielestäni on kirjoitettava niin kuin kirjailija olisi kirjoittanut, jos olisi kirjoittanut suomeksi.” (KK4)

Lukija saa Kapari-Jatan kirjasta hyvän käsityksen siitä, miten Potterien tyyppisen, runsaasti uudissanoja sisältävän fantasiakirjallisuuden suomentaminen on suonut mahdollisuudet haastavaan mutta antoisaan **luovaan kääntämiseen**, –. (KK11)

Toisaalta kääntäjän itseilmaisulla on rajansa. Vaikka kääntäjä on luomassa teoksesta uutta versiota, hän ei pysty vaikuttamaan tekstin syvimpään olemukseen.

Mutta toisaalta kanavaa pitää aina vaihtaa, kun eteen tulee uusi kirjailija ja uusi kirja: eihän minun tehtäväni ole kirjoittaa niin kuin minä kirjoitan vaan niin kuin kirjailija on kirjoittanut. (KK4)

Vaikuttaa siltä, että kun saa kirjoittaa oman päänsä mukaan mitä mieltä, ilmaisu säilyy kauemmin tuoreena kuin jos on hiihdettävä perässä ja muotoiltava jonkun toisen ajatuksia miten parhaiten taitaa. (KK16)

6.2.2 Taiteilijadiskurssi *Helsingin Sanomissa*

Taiteilijadiskurssin piirteitä löytyi myös useista *Helsingin Sanomien* artikkeleista. Monet aineistossa haastatellut kääntäjät esittelään lukijoille kääntämisen sijaan jonkin muun luovan työn kautta. Kirjallisuuskentällä työskentelevät henkilöt voivat sekoittaa kirjoittamisen eri lajeja, mutta monessa artikkelissa taiteilijuus on hallitseva diskurssi. Taiteilijuus ei katoa henkilöstä, vaikka luovan työn muoto vaihtuisi esimerkiksi runojen kirjoittamisesta kääntämiseen.

Kirjailijoita on helpompi ajatella taiteilijoina kuin kääntäjiä. Tästä johtuen taiteilijadiskurssi näyttää olevan erityisen voimakas, kun haastateltava henkilö kirjoittaa myös omia alkuperäistekstejä. Hyvin tyyppillisesti aineistossa esiintynyt henkilö toimiikin kääntäjänä muiden kirjallisten töiden ohessa. Huomattavaa on, että aineistossa monet kääntäjiksi luokiteltavissa olevat henkilöt esittelään tekstissä usein toisella tittelillä. Ennen kaikkea aineistosta välittyy kuva kirjallisuuskentän moniosajista, joista kirjoittaessa tittelin valinta todennäköisesti johtuu jutun kärjestä eli valitusta näkökulmasta.

Monipuolinen Xingjian kirjoittaa proosaa ja näytelmiä ja toimii lisäksi kriitikkona, kääntäjänä ja teatteriohjaajana. (HS3)

Sinipukuinen virkamies Turusta eläytyy täysillä **eri rooleihinsa** kirjailijana, kääntäjänä, Parnasson päätoimittajana ja Kirjailijaliiton puheenjohtajana. (HS6)

Nyt asialla on italialainen **kirjailija** Diego Marani –. – EU:n ministerineuvoston tulkkina ja kääntäjänä vuodesta 1985 alkaen toiminut Diego Marani kiinnostui Suomesta aivan sattumalta –. (HS18)

Mainospäällikkö ja taidegalleristi Annikki Saarikivi (o.s. Aura) kuoli Helsingissä 5. elokuuta. – **Monipuoliseen elämäntyöhön kuului myös suomentaminen:** Saarikiven tuttuja käännöksiä on muiden muassa A.A. Milnen Nalle Puh rakentaa talon (1949). (HS27)

Akateemikko Kirsi Kunnas, 84, on saanut Suomen Kirjailijaliiton tämän vuoden tunnustuspalkinnon. Merkittävistä elämäntyöistä jaettavan palkinnon suuruus on 10000 euroa. Kunnas on tehnyt pitkän ja monipuolisen uran **kirjailijana** ja **suomentajana**. (HS30)

Haastateltavasta voi olla vaikea sanoa yhden artikkelin perusteella, onko hän enemmän kirjailija vai kääntäjä. Esimerkiksi yllä olevassa esimerkissä (HS18) Diego Maranista käytetään aineistossa nimitystä *kirjailija*, vaikka tekstin mukaan hän on työskennellyt myös EU:n ministerineuvoston tulkkina ja kääntäjänä vuodesta 1985. Tittelin valinta selittyy kuitenkin sillä, että artikkelissa käsitellään Maranin kirjoittamaa romaania *Nuova grammatica finlandese (Sotilas ilman menneisyyttä*, suomentanut Leena Taavitsainen-Petäjä), joka voitti arvostetun italialaisen Cavour -kirjallisuuspalkinnon.

Myös kirjallisuuden parissa työskentelevää Hans Magnus Enzensbergeriä käsittelevä artikkeli on kirjoitettu runoilijanäkökulmasta, sillä häneltä oli ilmestynyt ensimmäinen runosuomennos. Uudesta runoteoksesta kipinänsä saaneessa henkilöhaastattelussa Enzensbergin kääntäjän rooli jää ymmärrettävästi varjoon.

”– –, toteaa Turun kirjamessujen päävieras Hans Magnus Enzensberger - tunnettu saksalainen **esseisti, keskustelija, yhteiskunnallinen vaikuttaja, intellektuelli, kustantaja, kääntäjä ja ennen kaikkea merkittävä runoilija**, – –. (HS4)

Siinä mielessä Enzensberger on runoilijan paradoksaalisessa tilanteessa, että mielipidevaikuttajana hän puhuu demokratian puolesta, mutta toimii **taiteilijana** kentällä, jossa demonkratian pelisäännöt eivät toteudu, – –. (HS4)

”Voiko olla mitään pateettisempaa kuin suuri visionäärirunoilija, joka ei tee muuta kuin omia säkeitään. Minulla on kaksi kättä. Oikealla kädelläni kirjoitan runoja ja vasemmalla teen kaikkea muuta”, Enzensberger huomauttaa. (HS4)

Samoin Brita Polttilan haastattelussa hänestä käytetään heti artikkelin ensimmäisessä virkkeessä titteliä *kirjailija*. Vaikuttaa siltä, että vaikka haastateltavan työhistoriaan sisältyisi paljonkin käännöstöitä muiden kirjoitustöiden lisäksi, *kääntäjä* ei ole tittelinä hallitsevin.

”Eniten pidän itseäni runoilijana”, Polttila sanoo - vaikka onkin **kirjallisuuden monityöläinen**.” (HS14)

Ja silti eniten runoilija? Vaikka debyyttikokoelmakin ilmestyi vasta 43-vuotiaana? ”Kyllä. – – Sen jälkeenkin käänsin paljon, mutta lopulta 1990, kun sairastuin vakavasti, päätin, että se saa jäädä. Suomentajia kyllä löytyy, mutta minun runojani ei kirjoita kukaan muu kuin minä.” (HS14)

Maranin, Enzensbergin ja Polttilan tapaan useat aineistossa esiintyvät henkilöt vaikuttavat olevan vasta toissijaisesti kääntäjiä. Taiteilijadiskurssia esiintyy kuitenkin myös sellaisissa artikkeleissa, joissa henkilöhaastattelu on kirjoitettu nimenomaan kääntäjänäkökulmasta. Allaolevan esimerkin (HS25) kääntäjä antautuu työlleen, mikä kuvaa myös kääntäjää taiteilijana, joka eläytyy teoksen maailmaan.

Kojo on kertonut, miten fyysistä kääntäminen hänelle on. Kun Pamukin henkilö sairastaa, hänellekin nousee kuume. Romaaneista on tarttunut myös unettomuutta, selkäkipuja ja muistihäiriöitä. (HS25)

Aineistossa rinnastetaan kirjailijat ja kääntäjät joissain määrin toisiinsa. Kuten *Kielikellossa* myös tässä aineistossa ilmaistaan muutamissa kohdin, että kirjallisuuden kääntäjät luovat alkuperäisteoksesta uuden erikielisen teoksen. Seuraavien esimerkkien (HS13, HS45 ja HS47) perusteella kirjallisuuden kääntäminen esitetään työnä, jossa vaaditaan kirjailijamaista luovuutta. Yhdessä esimerkissä käännöksestä käytetty nimitys *rinnakkaisteos* kohottaa käännöksen samalle tasolle alkuperäisteoksen kanssa.

1982 [Gao Zingjian] alkoi kirjoittaa romaania Henkien vuori, jossa päähenkilö etsii juuriaan vaeltamalla Kiinan maaseudulla. Teos ilmestyi 1990-luvun alussa. En ensam människans bibel on sen **rinnakkaisteos**. (HS13)

On Zedenék Milerin tai Pija Lindenbaumin oma kielenkäyttö kuinka hiottua tai hiomatonta hyvänsä, suomennoksista sitä on mahdoton havaita. **Suomennetussa kirjallisuudessa joka ikinen sana on suomentajan kirjoittama**, ja hän vastaa yksin kielen sujuvuudesta. (HS45)

Cagnolin mielestä kääntäminen ei juurikaan eroa normaalista kirjailijan työstä. ”Ihmisen pää on täynnä eriskummallisia ja hahmottomia ajatuksia. Sen sijaan, että yritän tajuta oman pääni sisältöä, yritän tajuta jonkun toisen.” (HS47)

Taiteilijat tekevät luovaa työtä, ja luovuuden korostaminen vahvistaa taiteilijadiskurssia entisestään. Yhdessä artikkelissa mainitaan, että kääntäjille kuuluvat tekijänoikeudet. Tekijänoikeudet ovat laissa säädettyjä määräämisoikeuksia, jotka kuuluvat luovan työn tekijälle kuten kirjailijoille, kuvataiteilijoille, valokuvaajille ja säveltäjille (Kopioisto 2013). Tekijänoikeuksen esiintuominen tukee taiteilijadiskurssia, sillä tekijänoikeuksien perusteella kääntäjät rinnastetaan muihin luovan alan ammattilaisiin.

Kirjan kierto markkinoilla on nopeutunut, ja liike-elämän lait puuskuttavat **luovaa työtä** tekevän ihmisen niskaan. (HS32)

Säihkenäyttämö oli haasteellinen, koska kieli on rönsyilevää, ryöppyävää ja puheenomaista. Ryömä vertaa sitä virtaavaan veteen tai räsymattoon. (HS32)

Ennen kääntämistä Ryömä lukee aina kirjan kokonaan. Kun työ alkaa, hän ei voi enää heittäytyä romaanin vietäväksi samalla tavalla kuin tavallinen lukija. ”Työprosessissa jokainen sana pitää lukea ja **tulkita**.” (HS32)

”Lisäksi BTI pakottaa kääntäjät yrittäjiksi ja vie kaikki luovutettavissa olevat **tekijänoikeudet**.” (HS40)

Kanerva on kirjoittanut itse valtavasti. On käännöksiä, kritiikkejä, katsauksia. Hänen mielestään nekin ovat luovaa työtä, mutta on hän kirjoittanut myös muutamia runoja. (HS44)

Eräässä artikkelissa käännöstyötä kuvaillaan kutsumusammattina. Insinöörinä työskennellyt mies jätti hyväpalkkaisen työnsä suuressa it-firmassa ja valitsi kääntäjän työn, jolla pystyi juuri ja juuri elättämään itsensä. Artikkelissa vaakakuppiin laitettiin siis intohimo sekä raha. Kääntäjien tavoin muutkaan taiteilijat harvoin kylpevät rahassa, sillä luovalla alalla olevat henkilöt työskentelevät monesti muun muassa apurahojen turvin.

Hän oli hakenut teknilliselle alalle, koska ”eihän 16-vuotias tiedä, mitä elämältään haluaa, ja vaikka tietäisi, ei todellista **kutsumustaan** välttämättä uskalla seurata.” (HS47)

”Laskin, tulisinko toimeen käännösten tekemisellä. Tulin siihen tulokseen, että se olisi hankalaa, mutta mahdollista.” **Se riitti.** Cagnoli otti lopputilin it-firmasta ja muutti kotiseudulleen Nizzaan. Nyt mies on Suomessa, istuu hyväntuulisena työhuoneellaan Fabianinkadulla. (HS47)

Onpa kääntäjän rooli haastateltavan kirjallisuusuralla kuinka suuri tai pieni hyvänsä, aineistossa toistuu ajatus intohimotyöstä. Palo tehdä juuri kirjallisuusalan töitä liittyy myös taiteilijuuteen.

”Kirjallisuus on koko elämäni.” (HS6)

”Kalevala ansaitsee tulla käännetyksi turkiksi vihdoinkin kunnolla ja suoraan suomesta”, Ataman sanoo kirjasta, jota rakastaa kuin lasta. (HS12)

Iso osa suomalaisen lastenkirjallisuuden historiasta on tallessa juuri Kanervan kaltaisten entusiastien kodeissa, hyllyjen kätköissä. (HS44)

6.2.3 Taiteilijadiskurssin yhteenveto

Taiteilijadiskurssia rakennetaan *Kielikellossa* ja *Helsingin Sanomissa* hieman eri tavoin, vaikka yhtäläisyyksiäkin löytyy. *Helsingin Sanomissa* diskurssia rakennetaan monipuolisemmin, ja erityistä tässä lehdessä on haastateltavien kuvaaminen eri rooleissa, ei välttämättä aina kääntäjänä. *Helsingin Sanomien* kääntäjät ovatkin kirjallisuuskentän moniosajia, joiden tittelin valinta riippuu lehtijutun näkökulman valinnasta. *Kielikellosta* poikkeavaa on lisäksi tekijänoikeuksien mainitseminen ja kääntäjän työn kuvaaminen intohimotyönä.

Kielikellon diskurssin rakentuminen ja sen myötä alaluvun pituus jää *Helsingin Sanomia* vähäisemmäksi. Diskurssin esiintyvyys on kokonaisuutta katsoen kuitenkin suuri myös *Kielikellossa*, sillä analysoitavia artikkeleita on myös vähemmän. Erityistä *Kielikellolle* on taiteilijuuden rakentaminen sen kautta, että artikkeleiden perusteella kääntäjät lahjoittavat lukuelämyksiä.

Yhteistä löytyy kuitenkin paljon. Eri lehdissä haastateltujen henkilöiden ajatuksia tuodaan samantyyppisesti julki. Esimerkiksi Kapari-Jatta *Kielikellossa* ja Cagnoli *Helsingin Sanomissa* puhuvat siitä, miten omien ajatusten sijaan yritetään saada selväksi jonkun muun ajatuksia. Kummassakin lehdessä toistuu ajatus siitä, että kääntäjät eläytyvät ja luovat uutta. Käännöksiä kuvataan erikielisinä teoksina, joita luodessaan kääntäjän on löydettävä sisäinen kirjailijansa.

6.3 Kääntäjä arvostelun kohteena

Yhden artikkeleissa korostuvan diskurssin nimesin arvosteludiskurssiksi, jolle on tyypillistä käännöskielen kriittinen tarkastelu ja käännösten epäkohtiin tarttuminen. Tämän diskurssin piirteitä esiintyi vahvasti vain *Kielikellossa*. Tunnusomaista on sanan *virhe* käyttäminen eri yhteyksissä. Kääntäjien virheiden toistuva mainitseminen vakiinnuttaa negatiivista vaikutelmaa käännösten tasosta. On hyvin tyypillistä, että käännösten yksittäisiin virheisiin

kiinnitetään huomiota, eikä niinkään käännöstyön yleiseen laatuun (Koskinen 2007, 335). Sanalla *virhe* on epämiellyttävä kaiku, ja sen runsas toistuminen aineistossa heikentää asiantuntijadiskurssin uskottavuutta.

”Pitkälti tämä työ on **virheiden** korjaamista tai tekstin hiomista”, toteaa Jukka Heiskanen. (KK3)

Vaikka aikoinaan olisi tehty **käännösvirheitä**, kuten suomennettu *mountain police vuoripoliisiksi* eikä *kanadalaiseksi ratsupoliisiksi*, –. (KK3)

Seurasaaren ruotsinkielinen nimi Fölisön tarkoittaa ’varsasaarta’, ja sen suomenkielisessä käännöksessä on **virhe**. Ei siis ole uusi ilmiö, että nimiä käännettäessä niiden alkuperäinen merkitys jää näkymättömiin – vahingossa tai tarkoituksellisesti. (KK12)

Yhdysvalloissa presidentistä (–), joka ei enää voi pyrkiä jatkamaan tehtävässään tai on ilmoittanut siitä luopuvansa, käytetään nimitystä lame duck. Yhdysvaltain yhteydessä se on jo pitkään käännetty, kuinkas muuten, ”rammaksi ankaksi”, –. ”Rammassa ankassa” on tapahtunut sama **käännösvirhe** –. (KK10)

Valkoinen hella muistuttaa häntä ruutuun päässeestä **käännösvirheestä**: –. (KK9)

Informaatiota on lisättävä ja korjattava, sillä alkuperäisen dokumentin **virheet** tulevat suomentajan piikkiin. (KK9)

Aineistossa käytetään myös muita negatiivisia mielikuvia synnyttäviä ilmauksia, jotka vaikuttavat kääntäjien julkisuuskuvaan haitallisesti. Sanavalinnat korostavat kääntäjien tekemiä virheitä.

Jaakko Anhava on kirjoittanut **käännöskielen ongelmista** Kielikellossa 1/1998 (s. 20). –. Äidinkieleensä kääntävä ammattitaitoinen kääntäjä tuntee kielen omat ilmaisukeinot ja välttää liian suorat käännökset, mutta tekstiä käännetään paljon ja kovin vaihtelevin taidoin, joten monenlaisiin **käännöskukkasiin** joutuu törmäämään. (KK1)

Repliikkien viuhautamisesta tulee paljon **valituksia**, –. (KK9)

”**Väärin käännetty** vie ajatukset harhaan”, naiset toteavat. (KK9)

Tästä katsojat valaisivat Aaltosta, ja hän **korjasi hätäratkaisunsa** ”loistoliedeksi”. (KK9)

Eräs paljon kääntänyt tuttavani valitti, että moni työkseen kääntäväkin tuntuu oletttavan, ettei ulkomaan eläimellä tai kasvilla varmaan ole suomalaista nimeä, vaikka tämä usein löytyisi yleissanakirjastakin. (KK10)

Toisaalta aineistossa huomioidaan myös, että kääntäjät ovat vain ihmisiä, jotka tekevät virheitä aivan kuten kaikki muutkin. Tämä pehmentää osaltaan arvosteludiskurssia ja tuo kääntäjän lähemmäs lukijaa. Aineistossa esitetään huonon käännöksen saattavan johtua huonosta alkutekstistä, jolloin syytä ei voi vierittää täysin vain kääntäjän harteille. Toiseksi mahdolliseksi perusteluksi heikolle käännökselle mainitaan se, että kääntäjille ei aina anneta vapaita käsiä.

Totta on, että joskus elokuvan tuotantoyhtiö kieltää käyttämästä muuta kuin alkuperäisnimeä. (KK10)

”Aina on myös niitä, joille virheiden etsiminen on ilo. Virheitä sattuu myös kääntäjille, mutta se ei ole kääntämiselle sen tyypillisempää kuin muullekaan työlle.” (KK8)

Näissä kokouksissa on huomattu, että kun tekstin kieliversiot poikkeavat toisistaan, syynä on useimmiten sekava tai moniselitteinen alkuteksti. (KK6)

Toisaalta toimielinten johtavat virkamiehet vaativat edelleen eri kielten teksteiltä suurta ulkoistakin yhdenmukaisuutta, mikä tietysti rajoittaa kääntäjän mahdollisuuksia ilmaisun valinnassa. (KK6)

Huonoa kieltä perustellaan aineistossa sillä, että teksti on käännös. Virheitä ja puutteita sallitaan käännöksen varjolla, mutta samaa ei oleteta suoraan suomeksi kirjoittavilta. Aineisto vahvistaa siis käsitystä, ettei käännökseltä voi odottaa samaa tasoa kuin lähdetekstiltä. Kääntäjät asetetaan näin automaattisesti alempaan asemaan kuin suoraan suomeksi kirjoittavat, jos tekstin käännösstatuksella puolustellaan sen puutteita.

Ja totta kai myös ”runollinen oikeus” on jo löytänyt tiensä suomenkieliseen tekstiin (**eikä edes käännettyyn**). (KK2)

Näin käännöksissä; kyllin vakavaa sekini. Mutta tv-kriitikko, – –, oli suoraan suomeksi kirjoittava, kokenut ja arvostettu sanankäyttäjä eikä edes nuori; eikä elokuva-arvostelunkaan teksti ole käännös. (KK10)

Se ilmestyi 1920 ja on yhä mitä elävintä ja sujuvinta kieltä, mutta harvasta samanvuotisesta suomennoksesta voi sanoa samaa. Tai edes kymmenen vuotta myöhemmästä, vaikka asialla olisi ollut sama henkilö: kirjoittajien lainaama Lehtosen suomennos ranskalaisen Stendhalin romaanista *Le rouge et le noir* (Lehtosen käännös *Punaista ja mustaa*) ilmestyi 1930, mutta kuten kirjoittajat osoittavat, senkin uudempien painosten kieltä on **korjailtu** – niin kuin on ollut aihehtakin. (KK16)

Arvosteludiskurssia vahvistaa siis käännöskielen kritisointi. Aineiston perusteella voisi ajatella, että käännettyt tekstit olisivat jollain tapaa toisluokkaisia alun perin äidinkielellä kirjoitettuihin teksteihin verrattuna. Aineisto tuottaa mielikuvia, joissa käännöskieli on toisinaan kömpelöä kieltä, joka ei vedä vertoja ”puhtaalle” suomelle.

Ja **jos** teksti jotain menettää**kin** käännettäessä, – –. (KK7)

Tuolloin kääntämistä pidettiin nimenomaan suomen kieltä rikastavana. – – [N]ykyisin taas käännösten odotetaan ottavan oppia suomeksi kirjoitetuista teksteistä. – – Lähdekieli ja lähdeteksti myös vaikuttavat käännöksiin. Se ei ole odottamaton havainto, mutta ilmenee kiinnostavasti monissa kääntäjien valinnoissa, jotka vaikuttavat tiedostamattomilta. Niinpä esimerkiksi pronomineja tai tietynlaisia lauseenvastikkeita käytetään käännöstekstissä usein joko runsaammin tai harvemmin kuin vastaavassa supisuomalaisessa tekstissä, – –. Käänteisesti taas sellaiset piirteet, jotka ovat suomen kielen erityisominaisuuksia, jäävät helposti vähemmälle käytölle, – –. (KK8)

Väistyvien johtajien luonnehtiminen (poliittiseksi) siipirikoksi olisi sekä selvempää että **suomempaa** kuin ”rammat ankat”. (KK10)

Toisaalta aineistossa esitetään myös vasta-argumentti, jolla puolustetaan käännöskielen oikeutta olla omanlaisensa.

Sanalla ”käännöskieli” on joskus myös negatiivinen sivumerkitys. Saatetaan vähätellä käännösten arvoa alkuperäteokseen [sic!] verrattuna tai kerätä käännöskukkasia. Yleinen on myös käsitys, että käännös on hyvä, jos se ei kuulosta käännökseltä. Anna Mauranen on kuitenkin sitä mieltä, että käännöskieli saa tuntua käännökseltä: ”En näe hyvää perustetta sille, että käännöksen pitäisi pyrkiä häivyttämään itsensä ja teeskentelemään supisuomalaista.” (KK8)

Aineistossa toistuu useita kertoja, kuinka artikkelin kirjoittaja ottaa kantaa käännösratkaisuihin ja esittää oman mielipiteensä hyvästä käännöksestä. Näissä kohdissa ei välttämättä viitata

ammattikäntäjään, mutta lukijalle kuitenkin iskostuu päähän, että joskus käännökset ovat jollain tapaa virheellisiä, eikä käntäjä näin ollen ole tehnyt tarpeeksi hyvää työtä. Alla olevan artikkelin KK10 esimerkissä lukijan pääteltäväksi jää, kenen tekemistä käännöksistä on kyse – käntäjän vai toimittajan. Kontekstista päätellen kirjoittaja mitä luultavimmin viittaa käännöksiä tekeviin toimittajiin, mutta artikkelissa tätä ei sanota suoraan. *Kielikellossa* artikkelin aihepiiriksi on luokiteltu joka tapauksessa ”käntäminen”.

Koštunican henkilökuva oli Helsingin Sanomissa otsikoitu: ”Jugoslavian uusi, vakava ja epätodennäköinen sankari.” – – Mutta miten sankari, hääyö tai ihmissuhde voi olla ”epätodennäköinen”? – – **Mainittu Koštunican henkilöesittely oli kännös englannista**, ja tekstin alkuperäisotsikon unlikely hero (tai improbable hero) on tarkoittanut, ettei hänestä päällisin puolin saanut sankarin vaikutelmaa – hän siis oli yllättävä sankari. – – Kun toisen tekstin (**kännös sekin**) mukaan rocktähti Kurt Cobainin naisystävällä oli ”epätodennäköinen” nimi Courtney Love, – –, niin paras kännös olisi mainio nimi. – – **Ei tämä ollut ensimmäinen kerta, kun englannin cowardly oli suomennettu näin kirjaimellisesti.** – – Jos käsitteet pelkurimainen ja raukkamainen ovatkin varsin likeisiä, – –. Mainittakoon, että osassa suomalaisviestimiä (– –) toki osattiin valita tämä kuvaavampi ilmaus. (KK10)

Jokainen tietää, ettei *How do you do?* ole suomeksi ”Kuinka te teette?” Esittämäni esimerkit eivät mene yhtä pahasti metsään – mutta paradoksaalisesti siinä ongelma onkin: juuri siksi niihin tavan takaa lankeavat jopa työkseen suomentavat, saati muut. (KK2)

Alkutekstissä, kaikissa englanniksi, epäilemättä sanotaan: ”Why don’t you...”. Eikö repliikkejä siis ole kännetty aivan oikein? **Ei**, vaan sanasta sanaan. (KK2)

Yleensähan sanontoja ei parane käntää sana sanalta, ellei halua kännöksensä menevän rytisten metsään. Esimerkiksi suora kännös suomesta englantiin I fell like an uncle form a boat (’putosin kuin eno veneestä’) toimii vain vitsinä. (KK13)

Kahdessa viimeisimmissä esimerkeissä (KK2 ja KK13) tuodaan esille, miten ei pitäisi käntää. Artikkelin KK2 esimerkissä viitataan sarjakuvan kännökseen, mutta artikkelin KK13 esimerkissä kirjoitetaan yleisellä tasolla. Molempiin esimerkkeihin sisältyy tästä huolimatta oletus, että joku on joskus käntänyt sanontoja sana sanalta, ja tällaiset kännökset eivät ole vakavasti otettavia. Arvosteludiskurssi horjuttaa tällä tavoin käntäjän julkisuuskuvan myönteisyyttä ilmaisemalla, etteivät kaikki kännökset (eli toisin sanoen käntäjän aikaansaamat tuotokset) ole onnistuneita. Myös alla oleva esimerkki (KK14) toimii vastaavasti. Sana *jos* merkitsee mahdollisuutta, että kännös voi olla joko hyvä tai huono.

Jos teos on hyvin kännetty, tarvitaanko siitä useita kännöksiä? (KK14)

Erään artikkelin aiheena on englannin vaikutus suomen kieleen, ja siinä arvosteludiskurssin piirteitä esiintyy runsaasti. Käsittelyssä ovat esimerkiksi ”väärät ystävät” eli samantapaiset sanat, jotka aiheuttavat helposti sekaannusta yhdennäköisyytensä vuoksi. Seuraavissa esimerkeissä ilmenee käntäjiin liitetty negatiiviset viittaukset.

Ja murheellisen usein kaikki nämä vaihtoehdot ovat unohtuneet, kun on pitänyt käntää tällaisessa tilanteessa lausuttu I know tai Je sais. (KK2)

Pääongelma ei ole, että **suomentajat hankkivat mammonaa väärillä ystävillä.** (KK2)

Käännöksissä, joskus alun perin suomenkielissäkin teksteissä, molempia kuitenkin jo usein käytetään englannin mukaisesti. (KK2)

6.4 Kääntäjä kulttuurilähettiläänä

Valtaosa *Helsingin Sanomien* aineistosta sijoittuu Kulttuuri-osaston alaisuuteen. Näin ollen kaunokirjallisuus on merkittävin kääntämisen ala artikkeleissa. Kääntäjät esitetään aineistossa kulttuurilähettiläinä, joiden avulla saamme uudenlaisia kokemuksia ja elämyksiä eri kulttuureista. Kulttuurilähettiläsdiskurssissa käännöstoiminnan toivotaan lisääntyvän.

Seuraavissa esimerkeissä käännökset esitetään positiivisessa hengessä. Esimerkki HS15 esiintyy kontekstissa, jossa Suomen historiasta kertovaa teosta käännetään unkariksi. Käännöksen avulla unkarilaiset saavat kuulla eri osapuolten näkemyksiä historian tapahtumista, joista he ovat saaneet aiemmin yksipuoleisen kuvan.

Ensimmäisenä suomeksi **saadaan** Yigre ren de shengjing (Yksinäisen ihmisen raamattu), joka on julkaistu myös ruotsiksi. (HS11)

”Jutikkala kirjoittaa suomalaisesta näkökulmasta. Sen uskon kiinnostavan unkarilaisia, jotka ovat voineet lukea tapahtumista vain vieraan vallan välittämää tietoa. Näkökulma on ollut neuvostoliittolainen.” (HS15)

Kulttuurilähettiläsdiskurssissa myös ilmaistaan, että kirjallisuudessa kuuluu kansakunnan ääni ja tämän äänen kääntäjät tuovat esiin. Diskurssin perusteella käännöksistä on mahdollista oppia uutta eri maista ja kulttuureista.

Pienet kustantamot antavat Venäjälle äänen (HS48)

Anttosen mielestä saamelaiskirjallisuudella on paljon annettavaa myös suomalaisille. ”On tärkeää, että saamelaiset pääsevät lukemaan kirjallisuutta omalla kielellään. Toisaalta toivon myös, että suomalaiset oppisivat enemmän tästä Suomessa asuvasta kansasta, – –.” (HS42)

”Ranskalaiset eivät kestä mysteeriä.” Ja juuri sen sietämistä hän opettaa maanmiehilleen suomalaisen kirjallisuuden avulla. (HS47)

Kun mielipiteitä yritetään sensuroida ja naiskirjailijoita vainota ”siveellisin” perustein, on selvää ettei kirjallisuus ole ihan vapaata. Silti sitä kannattaisi Kojosta suomentaa enemmänkin. – – **Pamukin suosiokaan ei silti saa Kojoa kovin optimistiseksi näiden kirjojen kääntämisen suhteen.** ”Kymmenentuhannet suomalaiset ovat matkailleet Turkissa vuosikausia, mutta **olisin toivonut, että kiinnostus maata ja sen kulttuuria kohtaan olisi kasvanut enemmänkin.**” (HS25)

Joillekin käännökset kulttuurien välisenä siltana ovat tärkeämpiä kuin toisille. Lehdessä julkaistussa mielipidekirjoituksessa esitetään, että käännökset ovat välttämättömiä osalle lukijoista, jotta maailmankirjallisuudesta on mahdollista nauttia. Kääntäjät tekevät siis tärkeää työtä.

Vaikka näiden kirjojen fanit olisivat kuinka innokkaita, kaikki eivät voi lukea englanniksi. Osa lukijoista on alaasteikäisiä [sic!], toisilla taas ei kielitaito muuten riitä. Kirjoja on myös vaikea

saada Suomesta, ja tilaaminen internetistä käy liian kalliiksi. **Ainoa vaihtoehto on siis lukea kirjoja suomeksi.** (HS35)

Kulttuurilähettiläsdiskurssiin liittyy myös läheisesti suomalaisten kirjojen vienti ulkomaille. Artikkeleissa toivotaan kirjallisuusviennin lisääntyvän, ja tässä tarvitaan kääntäjien työpanosta. Haasteita viennin edistämiseksi asettaa esimerkiksi kääntäjille maksettavat palkkiot, joita voi olla vaikea kerätä kokoon. Toinen haaste on aineiston perusteella suomi lähdekielenä, koska esimerkiksi suomenruotsalaisia kirjoja käännetään sen mukaan enemmän.

Suomalaisten kirjojen vienti on Laineen mukaan sattumanvaraista nappikauppaa. Jotta suomalaisia kirjoja näkyisi maailmalla, meidän olisi omaksuttava hyperkapitalistiset tavat kustannusviennissä. ”Kirjailija on kiinni kielessään niin kuin kieli on kiinni jäisessä raudassa. **Tarvitaan kääntäjä, ulkomainen kustantaja ja agentti, joka myy kirjan. Suomalaisen kirjailijan tekijänpalkkioilla ja apurahoilla ei tällaisia makseta.**” (HS6)

Suomenruotsalaista kirjallisuutta käännetään huomattavasti enemmän kuin suomalaista. Jos suomalaisia kirjoja käännettäisiin ruotsiksi, aukeaisi muu maailma käännetyn kielen kautta. (HS6)

Keskuksen toimintasuunnitelmaan kirjattuna päämääränä on edistää pohjoisen kirjallisuutta ja tehdä sitä tunnetuksi muissakin ilmansuunnissa. Tavoitteena on myös, että Barentsin alueella eli Pohjoisessa Ruotsissa, Suomessa ja Norjassa sekä Luoteis-Venäjällä kirjoitettavia kirjoja käännettäisiin enemmän, ja etenkin alueen muille kielille. (HS1)

Kulttuurilähettiläiksi luokittelen myös henkilöt, jotka ovat saaneet tunnustuksia eri maiden välisten kulttuurisuhteiden kehittämisestä.

Tasavallan presidentti on myöntänyt saksalaiselle mainossuunnittelija Herbert Strehmelille Suomen Leijonan ritarikunnan I luokan ritarimerkin. Strehmel on osallistunut yli 40 vuoden aikana aktiivisesti suomalais-saksalaisten **kulttuurisuhteiden kehittämiseen**. Strehmel hallitsee hyvin suomen kielen, mikä on mahdollistanut hänelle tällä hetkellä työn alla olevan suurprojektin, Kalevalan kääntämisen ala-saksan murteelle. (HS9)

Kääntäjä Linda Viiding, 96, on saanut Suomen Leijonan ritarikunnan I luokan ritarimerkin ansioistaan suomalaisen kirjallisuuden kääntäjänä ja Viron ja Suomen välisen kulttuurisillan rakentajana. – – Hänen toimintansa kääntäjänä, tulkkina ja yhteyshenkilönä on luonut Virossa hyviä edellytyksiä ymmärtää ja lähestyä Suomea. (HS19)

6.5 Kääntäjän työtaakka

Neljäs vahva diskurssi *Helsingin Sanomissa* on taakkadiskurssi, jonka piirteisiin kuuluu kääntäjän työhön liittyvien haastavien ulottuvuuksien kuvailu. Taakkadiskurssin nimi juontaa juurensa siihen, että siinä korostuu niin kääntäjien raskas työtaakka kuin se, että käännökset itsessään saatetaan kokea toimeksiantajapuolella taakkana. Diskurssissa yhdistyy siis kaksi puolta, mutta ne liittyvät tiiviisti toisiinsa, sillä toimeksiantajan epärealistiset odotukset aiheuttavat haasteita kääntäjille entisestään.

Kääntäjän työssä ulkoiset raamit kuten aikataulut määrittelee usein toimeksiantaja, mikä saattaa aiheuttaa paineita etenkin työsuhteisille kääntäjille. Myös resurssipulan korostaminen ja töiden

kasautuminen on taakkadiskurssin keskeinen piirre. Muita aineistossa esiin tulleita haasteita ovat muun muassa kääntämisen ylenkatsominen ja matala palkkiotaso.

Mielenkiintoista on, että ne 13 artikkelia, joissa taakkadiskurssia esiintyy, keskittyvät vain muutaman eri aihepiirin ympärille: EU-käännökset (2006), lakitekstien kääntäminen valtioneuvoston kansliassa (2009), MTV Median käännöstoiminnan ulkoistaminen BTI:lle (2012), kaunokirjallisuuden kääntäminen (2000, 2009 ja 2015) ja kääntäjien työllistyminen sekä palkkiotaso (2003).

Pääosin taakkadiskurssi edistää kääntäjien arvostusta, sillä diskurssin myötä kääntäjän työn haasteita voi ymmärtää aiempaa realistisemmin. Toisaalta EU-käännöksiä ja lakikääntämistä käsittelevissä artikkeleissa kääntämistä kuvataan joidenkin haastateltavien toimesta asioita hidastavana vaiheena – pakkopullana. Diskurssissa pääsevät siis ääneen käännösprosessin kumpikin osapuoli, mikä mahdollisesti voi lisätä ymmärrystä puolin ja toisin.

EU-kääntämistä käsittelevissä artikkeleissa kirjoitetaan EU-käännöksissä käytetyn suomen laadusta ja siitä, miten tekstien kääntäminen kaikille virallisille kielille vaikuttaa lainsäädäntöprosessiin. Näissä artikkeleissa huomio kiinnittyy käännettävien tekstien suureen määrään ja siitä aiheutuviin ongelmiin.

Pulmallista kyllä, Reach on unionin historian **jättimäisimpiä lakihankkeita**. Sen kääntäminen ei käy tuosta noin, Hassi huomauttaa. ”**Tekstimassana** se on iso. Muistaakseni yli tuhat sivua liitteineen, ja sellaista kieltä, jota on vaikea kääntää. Onko iirin kielessä edes sellaista sanastoa?” (HS22)

Termi tarkoittaa unionin yhteistä lainsäädäntöä, oikeudellista perustaa, ja sitä riittää **yli 80000 sivun verran**. (HS26)

Työtä riittää, sillä EU tuottaa **massiivisen** määrän asiakirjoja. – – Pelkästään komissiossa käännettiin viime vuonna 1324321 sivua tekstiä. (HS26)

Käännöstyötaakka ja kustannukset kasvanevat vääjäämättä, koska virallisia kieliä tulee enemmän ja EU-lainsäädännön määrä tuskin vähenee. Käännöstoimen pääosasto on parillatuhannella työntekijällään jo nyt EU-komission suurin. (HS26)

Eräänä haasteena kääntäjien työssä esitetään olevan asiat, joihin kääntäjä ei pysty itse vaikuttamaan. Erityisesti EU-ympäristössä käännetään paljon lakitekstejä, ja lakien säätämisen useat eri vaiheet vaikuttavat lopulliseen käännettävään tekstiin ja sen selkeyteen. Hankalasti ymmärrettävää tekstiä on vaikea kääntää, ja EU:ssa kirjoitettujen lähtötekstien heikko taso koetaan ongelmana. Kääntäjien mahdollisuudet vaikuttaa lähtötekstien selkeyteen esitetään rajallisina.

EU:ssa erityisesti lakien säätämisen monivaiheisuus heijastuu lopullisten tekstien piirteissä. – – Selkeästikin laadittu ehdotus muuttuu ja mutkistuu, kun siihen tehdään muutoksia ja lisäyksiä asiaa valmistelemissa kokouksissa. (HS23)

Vaikutusta on myös sillä, että tekstejä laaditaan yleisesti muulla kuin kirjoittajien äidinkielellä. Jopa 70 prosenttia komission pohjateksteistä laaditaan englanniksi, mutta kirjoittajista vain viidenneksellä englanti on äidinkielenä. (HS23)

Kääntäjän mahdollisuudet vaikuttaa lakitekstien selkeyteen ovat suhteellisen vähäiset. (HS23)

Taakkadiskurssiin kuuluvaksi voidaan katsoa myös se, että käännökset esitetään pakollisena pahana. Vaikka kääntäjien työpanoksen välttämättömyys voisi sinänsä olla positiivinen asia, osasta aineistoa välittyy sellainen kuva, että kääntäminen on asioita hankaloittava välivaihe.

Iirin kieli ”**uhkaa**” Euroopan Unionin kemikaalilakia (HS22)

Liki vuosikymmenen puserrettu suururakka, EU:n kemikaalilainsäädäntö eli euroslangilla Reach, on loppusuoralla - mutta ei ehkä sittenkään lähellä maalia. ”Siinä on yksi vähän **huvittava**, mutta todellinen aikataulua prässäävä asia”, euroedustaja Satu Hassi (vihr) kertoo – –. ”Jos lopullinen päätös menee ensi vuoden puolelle, sen **täytyy** olla kolmella uudella kielellä: bulgariaksi, romaniaksi ja iiriksi.” (HS22)

Bulgariankielisiä käännöksiä on **pitänyt** viime aikoina **tehtailla** muutenkin. – – Unioni **rikastuu** - **tai** näkökulmasta riippuen **monimutkaistuu** - 23 virallisen kielen yhteisöksi. (HS26)

EU-kääntämistä ja valtioneuvoston kanslian käännöstoimistoja käsittelevissä artikkeleissa on jokin verran yhtäläisyyksiä. Myös lainsäädännön kääntämiseen liittyvien artikkeleiden perusteella saa EU-kääntämistä käsittelevien artikkeleiden tapaan sellaisen vaikutelman, että kääntämistä pidetään pakollisena pahana, ja käännökset hidastavat lainsäädäntöä.

Ruuhkat käännöstoimistossa **pakottavat** ministeriöt sovitteluun aikataulujaan valmistellessaan lakien esittelyjä hallitukselle. – –, hänen on huomioitava käännöstoimiston ruuhkatilanne. (HS33)

Käännöksiä tilaavien henkilöiden pitäisi luonnollisesti huomioida, että kääntäminen vaatii oman aikansa. Lainsäädännössä pakollinen käännösvaihe tuntuu ”unohtuvan”, mikä johtaa siihen, että kääntäjille asetetaan epärealistisia odotuksia esimerkiksi kääntämisnopeuden suhteen. Valtioneuvoston kanslian käännöstoimiston haastateltavien välityksellä tuodaan selkeästi esiin kääntäjien ääni. Aineiston perusteella kääntämisen vaatiman ajan sivuuttaminen luo kohtuuttomia paineita kääntäjille.

Käännöstyöt ovat lisääntyneet ja aikataulut kiristyneet (HS33)

”Jos esitys on 50 aanelosta, se tarkoittaa noin sataa käännössivua. Meidän pitää saada esitys tänne marraskuun puolivälin tienoilla, jolloin **pystymme** kääntämään sen joulukuun mennessä”, käännöstoimiston päällikkö, hallitusneuvos Katarina Petrell sanoo. (HS33)

Käännöstoimisto tasapainoilee kiireen ja velvollisuudentunteen välimaastossa. Joskus aikataulut ovat niin **mahdottomia**, ettei vastuuntuntoinen käännöstoimistokaan pysty työstä **selviytymään**. (HS33)

”Käännöstoimintaa ei voi syyttää, jos käännöstoimistolle ei ole annettu realistisia mahdollisuuksia **selvitä** urakasta annetussa aikataulussa”, Petrell sanoo.

”**Ongelmat** johtuvat pitkälle siitä, että ministeriöissä ei ole otettu huomioon käännösten viemää aikaa.” (HS33)

Tekstissä toistuu sana *ruuhka*, mikä painottaa käännöstoimiston resurssipulaa. Vaikka onkin positiivista, että kääntäjillä riittää töitä, välittyy tekstistä huoli yksittäisten kääntäjien työtaakasta.

Kääntämistyön **ruuhkat** johtuvat töiden lisääntymisestä. ”Käännössivujen määrä on kaksinkertaistunut kuudessa vuodessa, mutta me teemme työtä samoilla resursseilla kuin kuusi vuotta sitten”, Petrell sanoo. Hallitusten esitysten määrä on lisääntynyt ja aikataulut vedetty **kireälle**. (HS33)

Yhtä kaikki, kääntäjällä on aina töitä jonossa. ”Aina. **Ihan hirveä pino** nytkin”, Paajanen sanoo. (HS34)

EU-käännösten tapaan myös muissa lakikäännöksissä haasteita aiheuttavat asiat, joihin kääntäjät eivät itse voi vaikuttaa. Näitä asioita ovat esimerkiksi muutosversiot, kun tekstit muuttuvat prosessin aikana. Aineistosta välittyy jopa hieman epätoivoinen sävy muun muassa siten, että sitaateissa käytetään sanoja kuten *selvitä* ja *selviytyä*. Verbit viittaavat siihen, että käännöstehtävät ovat raskaita ja hankalia, ja niistä on vaikeaa suoriutua.

Tämä syksy on ollut käännöstoimistolle ”**poikkeuksellisen hankala**”. Budjettiesityksen kanssa samaan aikaan tulivat lisätalousarvio, budjettilait, aluehallintouudistuksen 260 liitelakia ja kaiken ohella kuusi kääntäjää on kääntänyt yli 800-sivuista vesilain uudistusta **kuukausia**. – ”Mekin toivomme että meitä olisi enemmän, asiat luistaisivat paremmin.” (HS33)

Kääntäjillä on apunaan käännösmuistiohjelma, jossa on valmiina aiemmin käännettyjä virkkeitä. Erityisesti valtion talousarvioesityksissä toistuu samoja virkkeitä, joten ohjelma nopeuttaa kääntämistä. ”Se on **massiivinen** teksti kääntää. **Ilman tätä ohjelmaa emme varmaan selviäisi siitä**”, Paajanen epäilee. (HS34)

”Täytyy varautua siihen, että vaikka on aloittanut jo seuraavaa työtä, pöydälle putkahtaa uusi versio ja muutokset pitää käydä läpi.” Paajasen mukaan versioidenhallinta voisi olla yksi keino **keventää työkuormaa**. (HS34)

Taakkadiskurssia esiintyi myös artikkeleissa, joiden aiheena oli MTV Median päätös ulkoistaa käännöstoiminta BTI International Oy:lle. Liiketoimintakaupan myötä av-kääntäjien työehdot heikentyivät merkittävästi, ja uutisoinnissa sympatiat ovat kääntäjien puolella. Kyseisissä artikkeleissa käytettiin paikoin hyvinkin latautuneita sanoja kuten *pakottaa*, *tappotahti*, *hikipaja* ja *joukkopako*.

Kääntäjät **pelkäävät** myös työtahdin **kiristymistä**, koska kääntäjien mukaan BTI edellyttää, että av-kääntäjä kääntää noin 35 ohjelmaminuuttia vuorokaudessa. Se on 1,7 kertaa enemmän kuin kääntäjien Yhtyneet-sopimuksessa.” (HS36)

”Arvioimme, että työehtosopimuksen umpeutuessa ensi vuonna palkkiot putoavat 70–75 prosentilla, eli tasolle, jota firma maksaa muille kääntäjilleen”, sanoo työntekijöiden edustaja Maria Kynsijärvi. ”Lisäksi BTI **pakottaa** kääntäjät yrittäjiksi ja vie kaikki luovutettavissa olevat tekijänoikeudet.” (HS40)

Lähes sata kääntäjää irtisanoutui BTI-yhtiöstä – Monet harkitsevat alan vaihtoa, koska uusi työnantaja **polkee työehtoja**. (HS41)

Journalistiliiton edunvalvontajohtaja Petri Savolainen pitää **hyvin poikkeuksellisenä** sitä, että lähes kaikki työntekijät irtisanoutuivat uuden työnantajan palveluksesta heti liikkeenluovutuksen jälkeen. – – BTI:n Suomen toimistossa kukaan **ei suostunut** kommentoimaan asiaa, koska toimitusjohtaja Paula Kaurismäki ei ollut tiistaina iltapäivällä paikalla. (HS41)

Uuden työnantajan myötä av-kääntäjien palkkiotaso tippui noin kolmannekseen entisestä, minkä kääntäjät tietenkin kokevat ongelmallisena. Ottaen huomioon, että kääntäjiä koulutetaan yliopistoissa, palkkiot eivät vastaa korkeasti koulutettujen ammattilaisten ansaitsemaa tasoa. Palkkioiden laskemisen vuoksi töitä tulisi tehdä reilusti aiempaa enemmän entisen palkan eteen. Artikkeleissa nousee esiin huoli alan tulevaisuudesta, sillä huonot palkat eivät motivoi kääntäjiä jäämään alalle. ”Läpikulkutyöpaikassa” ei ehdi kehittyä ammattilaiseksi, mikä voi heijastua käännösten laatuun.

”BTI tunnetaan alan **pahimpana hikipajana**, joten irtisanoutumiset todennäköisesti jatkuvat. BTI:n vahvistunut asema johtaa pahimmillaan siihen, että koko ammatistamme tulee **heikkojen työehtojen** takia pelkästään opiskelijoiden ja harrastelijoiden läpikulkutyöpaikka.” Journalisti lehden mukaan BTI:ssä kääntäjä tienaa noin 1 200 euroa kuukaudessa. (HS40)

Saarenmaan mukaan BTI International -yhtiön käännöspalkkiot ovat **parhaimmillaankin** alle kolmekymmentä prosenttia MTV Median ja Yleisradion kääntäjille maksamista palkkioista. Kääntäjien keskipalkka on **parhaimmillaan** 3 500 euroa kuukaudessa. (HS41)

”On surullista, jos korkeasti koulutettujen ja pätevien ammattilaisten työstä tulee harrastelijoiden ja opiskelijoiden läpikulkutyöpaikka, sillä kuka jaksaisi tehdä kovin pitkään laadukasta työtä, kun töitä pitää tehdä **tappotahdilla** elantonsa ansaitakseen” (HS41) [sic!]

Taakkadiskurssia on havaittavissa myös muutamissa kaunokirjallisuutta käsittelevissä artikkeleissa. Seuraavissa esimerkeissä lukijan huomio kiinnittyy erityisesti työn nopeaan tahtiin. Kääntäjien siis edellytetään olevan työssään nopeita työn määrästä huolimatta.

”Tarkoitus on saada kirja julki jo ensi syksynä”, Otavan kustannusjohtaja Leena Majander kertoo. ”Jos kyllin hyvää ja **nopeaa** suomentajaa kiinasta ei löydy, kirja suomennetaan ruotsista ja tarkistutetaan kiinan tuntijoilla.” (HS11)

Hän aikoo ensin turkintaa Kalevalan ja omistaa sen jälkeen elämänsä suomalaisen kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimiseen. Sopimus suuren turkkilaisen kustantamon kanssa on tehty. Nyt alkaa työ, joka kestää useamman vuoden. (HS12)

Jos kääntäjällä on kiire, työparista on korvaamatonta apua. Suomentajan työ on yksinäistä **puurtamista**, ja työkaveri tuo siihen elämää. (HS32)

Kääntämisestä kirjoitettaessa käytetään muun muassa sanoja *urakka*, *pusertaa* ja *puurtaa*. Toisaalta kääntäjät antavat myös itse ymmärtää, että toisinaan nopeasti työskentely on myös tietyin edellytyksin mahdollista.

”Saimme käsikirjoituksen heinäkuun alussa. Elokuun lopussa käännös oli valmis. Yksin en olisi selvinnyt tällaisesta **urakasta**”, Ryömä sanoo. – – Kymmenen sivua valmista käännöstä päivässä on **hurja tahti**, eikä Ryömän mielestä sellaista voi **pusertaa** usein. (HS32)

Kaunokirjallisuutta suomesta ranskaksi kääntäviä on niin vähän, että he voisivat **puurtaa** yöt läpeensä. Cagnoli arvelee, että heitä on kymmenkunta. ”Minulta on kysytty, **ehdisinkö tässä välissä** kääntää Sofi Oksasen Normankin, mutta **johonkin on raja vedettävä**.” (HS47)

6.6 Analyysin yhteenveto

Koko aineistossa on erotettavissa yhteensä viisi vahvaa diskurssia, jotka rakentavat yhdessä kääntäjien julkisuuskuvaa. Asiantuntijadiskurssissa kääntäjistä piirtyy kuva kielialan ammattilaisina, joiden taitoja voidaan hyödyntää viestinnällisissä tehtävissä laajasti. Diskurssista välittyy arvostus kääntäjiä kohtaan, ja sen kautta valistetaan lukijoita ammatissa tarvittavista taidoista vieraan kielen osaamisen lisäksi. Taiteilijadiskurssissa kääntäjät vuorostaan kuvataan kirjallisuuskentän moniosaajina, jotka käyttävät työssään luovuutta. Kääntäjät rinnastetaan jossain määrin kirjailijoihin, ja osa haastateltavista toimiikin kääntäjänä muiden kirjallisuuden kentän töiden ohessa.

Arvosteludiskurssi sen sijaan muodostaa kääntäjien julkisuuskuvaa negatiivisesti, koska sen tyypillisiä piirteitä ovat käännöskielen kritisointi ja virheisiin tarttuminen. Diskurssissa kääntäjältä ei odoteta samaa laatua kuin suoraan suomeksi kirjoittavalta, ja käännösstatuksella perustellaan tekstin puutteita. Kulttuurilähettiläsdiskurssi taas esittää kääntäjät ja käännökset jälleen positiivisessa valossa, ja heidät kuvataan tärkeinä linkkeinä eri kulttuurien välillä. Diskurssissa suomalaisen kirjallisuuden vientiä halutaan edistää, ja näin ollen toivotaan myös lisää käännöksiä. Viimeisin diskurssi on kaksijakoinen taakkadiskurssi, jossa esitellään kääntäjän työhön liittyviä arkisia haasteita, joita ovat muun muassa resurssipula, kääntäjien työtaakka ja ulkoisten puitteiden vaikutus työhön. Toisaalta diskurssiin sisältyy myös toisenlainen näkökulma, jossa käännökset esitetään lainvalmistelua hidastavana pakkopullana.

Taulukko 1. Diskurssien esiintyminen *Kielikellossa* ja *Helsingin Sanomissa*

Diskurssi	Kielikello	Helsingin Sanomat
Asiantuntija (+)	X	X
Taiteilija (+)	X	X
Arvostelu (-)	X	
Kulttuurilähettiläs (+)		X
Taakka (+/-)		X

On mielenkiintoista huomata, että *Helsingin Sanomissa* kolme vahvinta diskurssia rakentaa kääntäjien julkisuuskuvaa ennen kaikkea positiivisella tavalla. Taakkadiskurssia puolestaan voidaan ajatella sekä positiivisena että negatiivisena kääntäjien kannalta, sillä diskurssiin

sisältyy eri osapuolten ääniä. Pääosin kuitenkin myös taakkadiskurssin sävy on kääntäjiä sympatisoiva.

Sen sijaan *Kielikellossa* esiintyi toiseksi eniten aineksia negatiivissävytteisestä diskurssista eli arvosteludiskurssista. Kaksi muuta vahvaa diskurssia ovat positiivisia. On mahdollista, että selvästi negatiivisen diskurssin sisältyminen *Kielikellon* aineistoon selittyy lehden erityisluonteesta kielenhuollon ammattilehtenä, jolloin kieleen liittyviä ilmiöitä tarkastellaan kriittisesti. Käännöstekstien osuus kaikista suomalaisten lukemista teksteistä on hyvin suuri, joten kääntäjillä on vaikutusvaltaa suomen kielen kehityksessä ja erilaisten vaikutteiden välittämisessä. Kääntäjät saattavat tuoda vaikutteita muista kielistä käännöksiinsä, joten kielenhuollon asiantuntijat ovat tarkkana.

Tästä huolimatta *Kielikellon* vahvin diskurssi on kuitenkin asiantuntijadiskurssi, joka vahvistaa kuvaa kääntämisestä asiantuntija-ammattina, ja lehden perusteella kääntäjien taitoja arvostetaan ja niitä halutaan hyödyntää entistä enemmän. Asiantuntijadiskurssin vahvuutta *Kielikellossa* ei voida pitää yllättävänä, kun kyseessä on kielenhuollon ammattilehti. Asiantuntijadiskurssi ja arvosteludiskurssi ovat kumpikin siis hyvin ymmärrettäviä kontekstissaan, vaikka ne sotivatkin toisiaan vastaan. Vaikka kääntäjät ovat lehden mukaan kieliammattilaisia, on aina tilaa keskustelulle kielen kehittämisestä.

Kummassakin aineistossa esiintyy käsiteltyjen diskurssien lisäksi myös pienempiä diskurssisuuntauksia, joita ei kuitenkaan ole mahdollista käsitellä laajemmin tässä tutkimuksessa. Näistä heikommista diskursseista on kuitenkin huomionarvoista mainita, että *Kielikellosta* löytyy piirteitä kaikista *Helsingin Sanomissa* esiintyvistä pienemmistäkin diskursseista siitä huolimatta, että *Kielikellon* aineisto on merkittävästi pienempi. Myös tämän perusteella voidaan ajatella, että *Kielikello* ja *Helsingin Sanomat* rakentavat kääntäjien julkisuuskuvaa melko samalla tavalla.

Ääneen pääsevät sekä *Kielikellossa* että *Helsingin Sanomissa* niin toimittajat kuin itse kääntäjätkin. Kääntäjien oma ääni jää pääosin sitaattien varaan, jolloin suurin osa kielellisistä valinnoista jää toimittajan kontolle haastattelua kehystävään puheeseen. Toisaalta *Helsingin Sanomien* aineistoon sisältyy myös mielipidekirjoituksia, jotka eivät ole toimittajan kynästä. Sanomalehden toimitus kuitenkin valitsee lehdessä julkaistavat tekstit (*Helsingin Sanomat* 2017) ja on siten päättämässä, kuka saa äänensä mielipidekirjoituksen muodossa kuuluville.

Ylipäänsä on ammattikunnan kannalta positiivista, että kääntämiseen liittyviä mielipidekirjoituksia pidetään myös arvossa ja halutaan julkaista lehdessä.

6.6.1 Erot *Kielikellossa* ja *Helsingin Sanomissa* esiintyvissä diskursseissa

Näin tutkimuksen valmistuttua voimme nähdä syitä siihen, miksi havaitut diskurssit eivät ole identtisiä *Kielikellossa* ja *Helsingin Sanomissa*. Lehtien lähestymistavat poikkeavat toisistaan jo siksi, että ne ovat pohjimmiltaan täysin erilaisia. Ammattilehti *Kielikello* lähestyy kääntämisasihetta kielellisestä näkökulmasta, kun taas *Helsingin Sanomien* motiivit artikkelien kirjoittamiselle vaihtelevat suuresti, ja niihin vaikuttaa puhtaan uutisoinnin lisäksi myös kaupalliset intressit eli lukijoiden houkuttelu kiinnostavilla aiheilla. Tästä syystä on ymmärrettävää, että kaunokirjallisuus koetaan mediassa kiinnostavampana kuin vaikkapa asiatekstit ja niiden kääntäminen. Eri erikoisalojen kääntäjät pääsevät *Helsingin Sanomien* aineistossa lähinnä silloin esille, kun on tapahtunut jotain ajankohtaista ja poikkeavaa, kuten av-kääntäjien joukkoirtisanoutuminen. *Kielikelloon* kaupalliset trendit vaikuttavat vähemmän, sillä lehden kohdeyleisö ja aihevalinnat ovat jo ennalta merkittävästi rajatummalla.

Tämän lisäksi eroja voi aiheuttaa se, että *Kielikellon* harvan ilmestymistahdin vuoksi ajankohtaisiin asioihin ei voida ottaa samalla tavalla kantaa kuin *Helsingin Sanomissa*. *Kielikellon* aihevalinnat seuraavat toki aikaansa, ja lehden jutut käsittelevät pinnalla olevia ilmiöitä, mutta artikkeleissa on huomioitava ilmestymistahdin vaatima jonkinasteinen ajattomuus, jotta tekstit eivät ole ajastaan jäljessä julkaisuajankohtana.

Suurin osa *Helsingin Sanomien* aineistosta luokiteltiin kuuluvaksi Kulttuuri-osastoon, ja kaunokirjallisuus on yksi osaston kulmakivistä. Tästä johtuen myös suuri osa kääntämiseen liittyvistä artikkeleista liittyi kaunokirjallisuuteen. Kuten on jo aiemmin esitetty, monet *Helsingin Sanomien* haastateltavista eivät esiintyneet jutussa varsinaisesti kääntäjän roolissa, mikä poikkeaa *Kielikellon* asetelmista.

Uskon, että näiden haastateltavien henkilöiden ammattiroolien kirjavuudella on vaikutusta diskurssien esiintyvyyteen. Aineiston kerääminen *Kielikellosta* ja *Helsingin Sanomista* toteutettiin hieman eri tavalla, sillä *Helsingin Sanomissa* ainoa tapa hakea kääntäjiin liittyviä artikkeleita on vapaa sanahaku. Näin ollen aineistoon sisältyy enemmän ja vähemmän kääntämisnäkökulmaa painottavia artikkeleita, kun taas *Kielikellossa* rajausta on selvempi. Koska *Kielikellossa* kaikki artikkelit käsittelevät kieleen liittyviä asioita, henkilöt on helpompi erotella kääntäjiin ja muihin kirjoittajiin, jolloin näkökulmaa on *Kielikellossa* selvempi rajata

tämän tutkimuksen kannalta olennaiseksi. Tästä johtuen henkilöjutuissa haastateltavien ammattiroolit ovat selkeämpiä *Kielikellossa* kuin *Helsingin Sanomissa*.

Kaikki erot eivät kuitenkaan selity pelkästään ammattiroolien yksiselitteisyydellä tai moninaisuudella. Jostain syystä kulttuurilähettiläsdiskurssin ja taakkadiskurssin piirteitä on havaittavissa *Kielikellossa* vain hyvin vähän. Näiden diskurssien heikkous voi mahdollisesti selittyä sillä, että lehdessä päähuomion saa itse kieli, ei kielen tuottaja. Taakkadiskurssin piirteitä voisi ajatella esiintyvän enemmän kääntäjille kohdennetuissa lehdissä *Kääntäjässä* ja *Kajawassa*.

Helsingin Sanomissa puolestaan arvosteludiskurssin piirteitä ei ole lähes ollenkaan. Vaikka hypoteesinani ei ollutkaan se, että käännöskukkaset saisivat aineistossa merkittävästi huomiota, pidän kuitenkin yllättävänä sitä, että käännösvirheet saavat *Helsingin Sanomissa* huomiota hyvin vähän. Kenties tässä asetelma on kääntynyt pääläelle: huomio kiinnittyy ennen kaikkea haastateltavaan henkilöön, ei hänen tuottamaansa kieleen. Syynä arvosteludiskurssin puuttumiseen *Helsingin Sanomista* voidaan nähdä myös se, että aineistosta on rajattu pois kirja-arviot, joissa käännösten kieliasua tavallisemmin käsitellään.

6.6.2 Aiemmat tutkimustulokset

Kuten jo johdantoluvussa kerrottiin, suomalaisten kääntäjien julkisuuskuvaa on tutkittu aiemmin vain vähän. Lähinnä omaa tutkimustani on kuitenkin kääntäjien julkisuuskuvaa suomalaisissa päivälehdissä tutkinut Kokkonen (2012), jonka pro gradu -tutkielmassa julkisuuskuvaa lähestyttiin kolmen kääntäjäteeman kautta, joita olivat Kersti Juvalle myönnetty taiteilijaprofessuuri, kääntäjien palkkiotasot ja kääntäjien tekijänoikeuksia koskeneet oikeudenkäynnit. Vaikka tutkielmiemme aineistot on kerätty erilaisin perustein, on yhtäläisyyksiä tuloksissa kuitenkin havaittavissa. Kokkonen (mts. 65) mukaan päivälehtien artikkeleissa korostuu kaunokirjallisuuden kääntäjien näkökulma, ja tämä toistuu myös omassa aineistossani.

Myös Kokkonen tutkielmassa löytyy piirteitä asiantuntija- ja taiteilijadiskurssista. Yhteistä asiantuntijadiskurssille kummassakin tutkimuksessa löytyy esimerkiksi ammattiosaamisen arvostuksesta, pitkän uran painottamisesta ja erilaisten palkintojen tuomisesta esiin. Myös Kokkonen aineistossa asiantuntijadiskurssia rakennetaan puheella käännöstöiden vaativuudesta ja kääntämisessä vaadituista erityistietämyksestä ja -taidoista. (Mts. 38–40.) Yhtä lailla taiteilijadiskurssia rakennetaan osittain samoilla keinoilla, ja yhteisiä piirteitä ovat muun muassa

kääntämisen pitäminen kutsumusammattina, työhön liittyvä luovuus ja tekijänoikeuksien konnotaatiot taiteilijuuteen. (Kokkonen 2012, 35–37.)

Lisäksi Kokkosen aineistosta löytyy useita muitakin diskursseja kuten köyhyysdiskurssi ja me-puhe. Köyhyysdiskurssi liittyy kääntäjien palkkioita käsitteleviin artikkeleihin, joissa kääntäjiin yhdistetään matala tulotaso ja heidän taloudellinen tilanteensa rinnastetaan köyhyyteen (Kokkonen 2012, 42–43). Vastaavaa painotusta ei omassa aineistossani ole, vaikka kääntäjien palkkiota sivutaankin joissain artikkeleissa. Me-puheella Kokkonen tarkoittaa ilmiötä, jolla luodaan vaikutelmaa kääntäjistä yhtenäisenä joukkona ja muodostetaan vastakkainasettelua *meidän* ja *niiden* välille (mts. 50). Myöskään me-puhe ei ole hallitseva piirre omassa aineistossani.

Omaksi diskurssikseen Kokkonen (2012, 52) on määritellyt yleisön kouluttamisen, sillä useat hänen aineistonsa artikkeleista pyrkivät tekemään kääntämistä tutuksi suurelle yleisölle. Omassa aineistossani kääntäjien erityispiirteistä valistaminen on toki myös läsnä, mutta olen lukenut sen sisältyvän esimerkiksi asiantuntijadiskurssiin. Kokkosen mukaan kääntäjät itse pyrkivät kouluttamaan yleisöä asiantuntija- ja köyhyysdiskurssin kautta, ja koulutuksen tavoitteeksi hän epäilee, että kääntäjät pyrkivät parantamaan asemaansa näkyvyyden ja tunnettuuden avulla (mts. 55).

Lisäksi Kokkonen (2012, 56) käsittelee tutkielmassaan aineistossa esiintyneitä stereotypioita, ja tässä yhteydessä esiin tulee muun muassa keskustelu käänkösvirheistä. Muita yhtymäkohtia omassa aineistossani esiintyneen arvosteludiskurssin kanssa ei kuitenkaan ole, mikä johtunee Kokkosen aineistona olleiden päivälehtien näkökulmavalintojen erilaisuudesta *Kielikelloon* verrattuna. Myöskään kulttuurilähetiläsdiskurssin tai taakkadiskurssin piirteitä ei ole kuin omassa tutkimuksessani.

Koska aineistomme koostuvat Kokkosen kanssa eri artikkeleista ja koska diskurssianalyysin tutkimustulokset ovat jossain määrin aina subjektiivisia, ovat tutkimustuloksemme toisiaan täydentäviä. Erot painotuksissa ja diskurssien välisessä rajanvedossa ovat luonnollisia, kun kyseessä on kaksi eri tutkijaa, eikä eri aineistoista voi olettaakaan löytävänsä vain samanlaisia diskursseja. Kaiken kaikkiaan kääntäjien julkisuuskuvaa muodostetaan molemmissa aineistoissa samansuuntaisesti, eivätkä tulokset ole keskenään ristiriidassa.

7 Lopuksi

Artikkeleita kirjoittaneet henkilöt ovat tehneet valintoja sen suhteen, mitä asioita artikkeleissa nostetaan esille ja mitä jätetään huomioimatta. Valintojen seurauksena kääntäjien julkisuuskuvaa näissä lehdissä muodostavat ennen kaikkea käsittelemäni viisi diskurssia, jotka tuovat ammattikunnan erilaisia puolia esille. Melko laaja aineistoni antaa monipuolisesti tietoa kääntäjän näkyvyyden laadusta ja julkisuuskuvasta, jonka voidaan tutkimukseni perusteella pitää ammattikunnalle pääosin myönteisenä. Tämän perusteella on mahdollista todeta, ettei ammattikunnan edustajilla ole tarvetta ryhtyä muuttamaan julkisuuskuvaa kiireellisesti erilaiseksi eri toimenpiteillä.

Tutkielman alussa minulla ei ollut erityisiä oletuksia tutkimustuloksista, mutta epäilin artikkeleiden antavan kääntäjän ammatista ja siinä tarvittavista taidoista lisätietoa. Etenkin asiantuntijadiskurssissa kääntäjät esitetään viestinnän ammattilaisina laajemmin kuin pelkästään vierasta kieltä osaavina henkilöinä. Tämän seurauksena ammattiosaamisen monipuolisuus tulee aineistossa mielestäni hyvin esille, ja aineisto tarjonnee alaa tuntemattomille henkilöille uutta tietoa ammatin vaatimuksista. Erityisesti *Kielikellossa* kääntämisen eri työvaiheista kerrotaan konkreettisesti, mutta toki nämä ovat jonkin verran esillä myös joissain *Helsingin Sanomien* teksteissä. Hatara hypoteesini lukijoiden kouluttamisesta siis osoittautui todeksi, mutta varsinaisten diskurssien suhteen minulla ei ollut odotuksia.

Mielestäni onnistuin pitämään aineistoa tutkiessani mieleni avoinna, mutta kuten kaikki tutkijat, teen tutkimusta omasta kontekstistani käsin. Omaan objektiivisuuteeni vaikuttaa esimerkiksi se, että olen käännöstieteen opiskelija, enkä siis tarkastele julkisuuskuvaa täysin ammattikunnan ulkopuolelta. Tästä syystä on mahdollista, että huomioni kiinnittyy hieman eri asioihin kuin jos olisin toisen alan opiskelija. Eri tutkijat näkevät tutkittavissa teksteissä eri asioita kuvailemisen arvoisina, ja on olemassa monenlaisia työkaluja, joilla tutkimukselle olennaisia piirteitä saadaan esiin. Tulkinat heijastavat aina tutkijaansa, joten eri ihmiset voivat löytää tekstistä erilaisia tulkintoja. Olen kuitenkin pyrkinyt osoittamaan analyysiluvun esimerkeillä, kuinka olen päätenyt tutkimustuloksiin.

Tuloksia ovat tässä yhteydessä aineistosta havaitsemani diskurssit, joiden erottamisessa hyödynsin pitkälti diskurssianalyysin keinoja. Pidän diskurssianalyysiä tutkimusmenetelmänä tämän tutkimuksen tarkoitukseen sopivana, koska se jättää sopivasti vapauksia tulkita valmiita

tekstiaineistoja. Toisaalta diskurssianalyysin voidaan ajatella jättävän tutkijalle liiankin vapaat kädet, jolloin tutkimuksen toistettavuus hankaloituu.

Tässä tutkielmassa on luonnollisesti jonkin verran myös kehitettävää. Tutkielman huomion keskipisteessä ovat kääntäjät, mutta aineistossa haastateltavat henkilöt saattavat tehdä kääntämisen ohella myös muita töitä, eivätkä välttämättä ansaitse elantoaan pääosin käännöstöistä. Kuten on tullut ilmi, osa *Helsingin Sanomien* artikkeleiden päähenkilöistä esitellään julkisuudessa oman, alkuperäisen teoksensa kautta, jolloin näkökulma ei ole puhtaasti kääntäjänäkökulma. Toisaalta voidaan ajatella, että henkilön persoona ja taidot ovat yhtä tosia ja pysyviä, työskenteli hän sitten haastatteluhetkellä käännösprojektin tai muun kirjallisen projektin parissa. Täten on hyväksyttävää ajatella, että myös nämä ”kirjallisuuden moniottelijat” rakentavat kääntäjien julkisuuskuvaa, vaikka he eivät saakaan toimeentuloaan pelkästään kääntämisestä. Jotta julkisuuskuvatutkimuksesta saataisiin nykyistä kohdennetumpi, tulisi tutkittava aineisto rajata koskemaan selkeämmin ensisijaisesti kääntäjinä toimiviin henkilöihin.

Tämän tutkielman myötä herää mielenkiintoinen kysymys: mitä se kertoo kääntäjän ammatista, että harva *Helsingin Sanomien* aineiston haastateltava ansaitsee elantonsa puhtaasti kääntämisestä? Tähän tutkielmani ei tarjoa suoraa vastausta, mutta syitä voidaan löytää tietysti esimerkiksi henkilöiden omista kiinnostuksenkohteista, sattumasta, artikkelien näkökulman valinnasta tai vaikkapa käännöstöiden palkkauksesta. Tietysti myös pelkästään kääntäjänä toimivia henkilöitä on paljon, mutta he eivät ole tämän tutkimuksen aineiston perusteella yhtä paljon esillä.

Tutkielmani tulokset ovat linjassa aiempien tutkimustulosten kanssa, mutta ne myös täydentävät aiempaa tutkimusta ennen kaikkea tarjoamalla vertailunäkökulman kielen ammattilehden ja laajalevikkisen päivälehdessä välillä. Sillä on kääntäjän itsetunnon kannalta merkitystä, miten paljon muut kielen ja viestinnän eri tehtävissä työskentelevät arvostavat kääntäjiä. Kuitenkin laajemman yleisön mielipiteillä voidaan ajatella olevan asiassa yhtä paljon merkitystä. Juuri suurelle yleisölle kohdennetut viestit mediassa vaikuttavat ratkaisevasti yleiseen ajattelutapaan kääntäjistä ammattikuntana.

Julkisuuskuva on jatkuvasti muutoksessa, joten tutkimuksen tarve ei pääty tähän. Keskittymällä eri teemoihin, eri lehtiin tai joukkoviestinnän muihin muotoihin kuten televisioon saisimme kääntäjien julkisuuskuvasta entistä kattavamman kuvan. Toisaalta jatkossa olisi mielekästä

tutkia kääntäjien näkyvyyttä sosiaalisessa mediassa, ja sitä, kuinka eri toimijat käyvät vuoropuhelua nykyajan alustoilla. Toki tutkimusta voisi myös tarkentaa koskemaan vain kääntäjien omaa ääntä, ja keskittyä siihen, kuinka kääntäjät itse puhuvat ammatistaan julkisuudessa. Entä onko kaunokirjallisuuden, audiovisuaalisen tai asiatekstien kääntäjän välillä eroa ilmiötä tutkittaessa? Lisäksi tätä ja aiempaa tutkimusta täydentäisi hyvin myös esimerkiksi kyselytutkimus, jolla selvitetäisiin eri sidosryhmien mielikuvia suomalaisista kääntäjistä. Näin olisi mahdollista vertailla median luomaa julkisuuskuvaa sidosryhmien ajatuksiin.

Jos kääntäjän työn vaativuus ja sen eri puolet olisivat yleisesti tiedossa, ottaisimme askeleen kohti arvostetumpaa ammattikuntaa. Näkyvyyden lisäämisellä on monia hyviä vaikutuksia ammatin arvostukseen ja sitä kautta kääntäjien ammatilliseen itsetuntoon, ja tässä asiassa kääntäjät ovat itse avainasemassa. Lisäksi ammattijärjestöillä ja koulutuslaitoksilla on suuri merkitys. Muun muassa SKTL:n ja KAJ:n (Käännösalan asiantuntijat ry) seminaarit ja tapahtumat, internetin keskustelualustat ja av-kääntäjien tempaukset kertovat alati vahvistuvasta ryhmähengestä, mikä auttaa tietoisuuden lisäämisessä.

Lähteet

Aineisto

- KK1: Maamies, Sari. Englanti tunkee oikeinkirjoitukseenkin. *Kielikello* 1/2000. 39–40.
- KK2: Anhava, Jaakko. Suomen kieli kylvyssä. *Kielikello* 2/2000. 26–28.
- KK3: Hyvärinen, Riitta. Aku Ankassa puhutaan harkitun hulvattomasti. *Kielikello* 2/2002. 37–39.
- KK4: Eronen, Riitta. Suomentaja retkellä kieleen. *Kielikello* 4/2002. 34–36.
- KK5: Eronen, Riitta. Kielenhuollon kevät. *Kielikello* 2/2003. 3.
- KK6: Piehl, Aino 2003. ”Selkeyttä vain” – EU-kieleen. *Kielikello* 4/2003. 19–22.
- KK7: Paloposki, Outi 2004. Macbeth ja Ruunulinna. Paljaasta suomennoksesta mukaelmaan – ja takaisin. *Kielikello* 2/2004. 9–12.
- KK8: Vihonen, Inkaliisa 2005. Käännössuomi ja supisuomi. *Kielikello* 4/2005. 37–38.
- KK9: Hyvärinen, Riitta 2007. Suomentajana Ylessä – ei hullumpi ammatti. *Kielikello* 2/2007. 20–21.
- KK10: Anhava, Jaakko 2008. Länsirintamalta vaikka mitä uutta. *Kielikello* 2/2008. 30–32.
- KK11: Laalo, Klaus 2008. Taitava suomentaja kertoo työtavoistaan. *Kielikello* 4/2008. 35.
- KK12: Tervonen, Riikka 2008. Seurasaaresta Team Islandiksi? *Kielikello* 4/2008. 28–30.
- KK13: Heinonen, Tarja Riitta 2011. Käännöskukkasia. *Kielikello* 4/2011. 36.
- KK14: Tiittula, Liisa & Nuojärvi, Pirkko 2013. Tarvitaanko uudelleenkäännöksiä? *Kielikello* 4/2013. 22–25.
- KK15: Heikkilä, Elina. Näkymätön työ näkyväksi. *Kielikello* 4/2015. 35–37.
- KK16: Anhava, Jaakko 2015. Uusituista käännöksistä. *Kielikello* 4/2015. 34–35.
- HS1: Laitila, Tiina. Uusi instituutti veisi pohjoisen kirjoja myös etelään. *Helsingin Sanomat* 2.10.2000.
- HS2: Stenbäck, Irma. WSOY jakoi tunnustus-palkintoja [sic!]. *Helsingin Sanomat* 3.10.2000.
- HS3: Pugin, Leo. Nobel meni ensi kerran Kiinaan. *Helsingin Sanomat* 13.10.2000.
- HS4: Petäjä, Jukka. ”Aivot ovat seksuaalisin elin”. *Helsingin Sanomat* 15.10.2000.
- HS5: Hämäläinen, Timo. Atlantis-kustantamo veikkasi oikein vuoden Nobel-kirjailijan *Helsingin Sanomat* 17.10.2000.
- HS6: Stenbäck, Irma. Hätähuuto kirjallisuuden puolesta. *Helsingin Sanomat* 18.10.2000.
- HS7: Hämäläinen, Timo. Juristit ratkovat Henkien vuoren oikeuksia. *Helsingin Sanomat* 18.10.2000.
- HS8: Hämäläinen, Timo. P.O. Enquistin palkintoromaani ilmestyi suomeksi. *Helsingin Sanomat* 18.10.2000.
- HS9: STT. Tasavallan presidentti on myöntänyt... *Helsingin Sanomat* 21.10.2000.
- HS10: Majander, Antti. Kiinalaisen nobelistin proosatuotanto suomeksi. *Helsingin Sanomat* 21.10.2000.

- HS11: Pusa, Ari. Näinkin voi fanilaulun riimitellä. *Helsingin Sanomat* 21.10.2000.
- HS12: Markkanen, Kristiina. Elämä suomalaiselle kirjallisuudelle. *Helsingin Sanomat* 22.10.2000.
- HS13: Hämäläinen, Timo. Kirjailija, kääntäjä ja taidemaalari. *Helsingin Sanomat* 24.10.2000.
- HS14: Ahola, Suvi. Yritän ymmärtää maailmaa ja itseäni. *Helsingin Sanomat* 27.10.2000.
- HS15: Palm, Eeva. Suomen historian unkarinnos valmistuu. *Helsingin Sanomat* 2.10.2003.
- HS16: HS. WSOY palkitsi kirjailijoita ja kääntäjiä. *Helsingin Sanomat* 3.10.2003.
- HS17: STT. WSOY palkitsi Anu Kaipaisen ja Lasse Lehtisen. *Helsingin Sanomat* 7.10.2003.
- HS18: Petäjä, Jukka. Suomea Porilaisten marssin tahdissa. *Helsingin Sanomat* 21.10.2003.
- HS19: HS. Kääntäjä Linda Viiding, 96, on... *Helsingin Sanomat* 23.10.2003.
- HS20: Györfy, Lassi. Aineellinen vauraus on pelkkää haavetta. *Helsingin Sanomat* 24.10.2003.
- HS21: Liukkonen-Suomaa, Leena. Kääntäjä, tulkki Uljas Attila. *Helsingin Sanomat* 2.10.2006.
- HS22: Aittokoski, Heikki. Iirin kieli ”uhkaa” Euroopan Unionin kemikaalilakia. *Helsingin Sanomat* 5.10.2006.
- HS23: Nieminen, Risto. EU-suomen laadun takeena on useita seurantarjestelmiä. *Helsingin Sanomat* 12.10.2006.
- HS24: Ahola, Suvi & Majander, Antti. Pamuk kiipesi minareetin varjosta Nobel-kirjailijaksi. *Helsingin Sanomat* 13.10.2006.
- HS25: Ahola, Suvi. ”Orhan Pamuk teki minusta kääntäjän”. *Helsingin Sanomat* 22.10.2006.
- HS26: Aittokoski, Heikki. Bryssel kääntyy pian kyrilliseksi. *Helsingin Sanomat* 23.10.2006.
- HS27: Sinisalo, Soini. Taidegalleristi Annikki Saarikivi. *Helsingin Sanomat* 2.10.2009.
- HS28: Pääkkönen, Sirpa. WSOY:n kirjallisuussäätiö jakoi yksitoista tunnustuspalkintoa. *Helsingin Sanomat* 3.10.2009.
- HS29: Becker, Leena. Kääntäjäkin pääsee palkintorahoille. *Helsingin Sanomat* 4.10.2009.
- HS30: Pääkkönen, Sirpa. Kirjailijaliitto palkitsi Kirsi Kunnaksen. *Helsingin Sanomat* 5.10.2009.
- HS31: Majander, Antti & Mäkinen, Esa. Hyljeksitty näkee kaltaisensa tarkasti. *Helsingin Sanomat* 9.10.2009.
- HS32: Pääkkönen, Sirpa. Työpari pistää vauhtia kääntämiseen. *Helsingin Sanomat* 11.10.2009.
- HS33: Pohjanpalo, Olli. Ruotsintaminen voi hidastaa lainsäädäntöä. *Helsingin Sanomat* 21.10.2009.
- HS34: Pohjanpalo, Olli. ”Aina on töitä jonossa”. *Helsingin Sanomat* 21.10.2009.
- HS35: Schenk, Kati. Kirjasarjat tulisi julkaista loppuun asti. *Helsingin Sanomat* 28.10.2009.
- HS36: Pääkkönen, Sirpa. Miksi MTV3 ulkoisti käännöstyöt? *Helsingin Sanomat* 9.10.2012.
- HS37: Majander, Antti. Otava nappasi Suomen-oikeudet. *Helsingin Sanomat* 12.10.2012.

- HS38: Pihlajamäki, Riitta. Luonto-ohjelman suomennos sovitettiin kuvakerrontaan. *Helsingin Sanomat* 15.10.2012.
- HS39: Ahola, Suvi. Nobel-päätäjää syytetään jääviksi. *Helsingin Sanomat* 18.10.2012.
- HS40: Väliaho, Tuomo. Kääntäjien joukkopako uhkaa MTV3:n ohjelmien tekstitystä. *Helsingin Sanomat* 26.10.2012.
- HS41: Pääkkönen, Sirpa. Lähes sata kääntäjää irtisanoutui BTI-yhtiöstä. *Helsingin Sanomat* 31.12.2012.
- HS42: Leukumaavaara, Jenni. Kääntäjä Kaija Anttonen perusti pienkustantamon Inariin, jotta useampi saamelaiden tekemä kirja näkisi päivänvalon. *Helsingin Sanomat* 1.10.2015.
- HS43: Junttila, Johanna. Virtanen lobbasi itsensä kemian nobelistiksi. *Helsingin Sanomat* 8.10.2015.
- HS44: Virtanen, Leena. Lastenkirjallisuuden asiantuntija Arja Kanerva kaipaa tekijöiltä lisää rohkeutta ja taiteellista kunnianhimoa: ”Nykyään kustantamot eivät uskalla ottaa riskejä”. *Helsingin Sanomat* 10.10.2015.
- HS45: Nikula, Jaana & Karjalainen, Heikki. Kenen kieli näkyy suomennoksessa? *Helsingin Sanomat* 11.10.2015.
- HS46: Uusitorppa, Harri. Markku Innolla on yhä undergroundin esitaistelijan leima – ”Jokaisella on ristinsä”. *Helsingin Sanomat* 20.10.2015.
- HS47: Karila, Juhani. Ranskalaisen insinöörin kaksoiselämä päättyi, kun hän käänsi Sofi Oksasen Puhdistuksen. *Helsingin Sanomat* 21.10.2015.
- HS48: Ahola, Suvi. Pienet kustantamot antajat Venäjälle äänen. *Helsingin Sanomat* 27.10.2015.
- HS49: Sirén, Vesa. ”Kaukana Hullu Vakijoukkojen” – siansaksaa myydään taas suomennoksena. *Helsingin Sanomat* 28.10.2015.

Muut lähteet

- Aula, Pekka & Heinonen, Jouni 2002. *Maine. Menestystekijä*. WSOY, Helsinki.
- Chesterman, Andrew 2006. Questions in the sociology of translation. Teoksessa Duarte, João Ferreira, Rosa, Alexandra Assis & Seruya, Teresa (toim.), *Translation Studies at the Interface of Disciplines*. Volume 68. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia. 9–27.
- Eronen, Maria & Rodi-Risberg, Marinella (toim.) 2013. *Haasteena näkökulma, Perspektivet som utmaning, Point of view as challenge, Perspektivität als Herausforderung*. VAKKI-symposiumi XXXIII 7.–8.2013. VAKKI Publications 2. Vaasa.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 5. painos. Vastapaino, Tampere.
- Fairclough, Norman 2002. *Miten media puhuu?* Engl. alkuteos *Media Discourse*. Suomentaneet Virpi Blom & Kaarina Hazard. Vastapaino, Tampere.
- Fairclough, Norman 2003. *Analysing discourse. Textual analysis for social research*. Routledge, Lontoo.

- Hartama-Heinonen, Ritva 2013. *Kääntäminen ja teknologia. Näkökulmia Heideggerin filosofiasta*. MikaEL. Saatavilla: <<https://sktl-fi.directo.fi/@Bin/319326/HartamaHeinonenMikaEL2013.pdf>>. [Luettu 25.7.2016.]
- Heikkinen, Vesa 2009. Johdanto. *Kielen piirteet ja tekstilajit. Vaikuttavia valintoja tekstistä toiseen*. Vesa Heikkinen (toim.). SKS, Helsinki. 7–36.
- Helsingin Sanomat 2017. Saatavilla: <<https://www.hs.fi/kirjoitamielipidekirjoitus/>>. [Luettu 9.10.2017.]
- Hiidenmaa, Pirjo 2000. Lingvistinen tekstintutkimus. Teoksessa Sajavaara, Kari & Piirainen-Marsh, Arja (toim.). 161–190.
- Hurmeranta, Markku & Pietilä, Antti-Pekka 2008. *Hallitse mediapeli. Muuten media hallitsee sinua*. Infor Oy, Helsinki.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1993. *Diskurssianalyysin aakkoiset*. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1999. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, Arto 2004. Diskurssianalyysin kourissa: Sotilasteksteissä muotoutuva miehisuus. Teoksessa Liljeström, Marianne (toim.), *Feministinen tietäminen: Keskustelua metodologiasta*. Vastapaino, Tampere. 191–208.
- Jäger, Siegfried 1993. *Kritische Diskursanalyse. Eine Einführung*. DISS, Duisburg.
- Kansallinen mediatutkimus (KTM) 2015. Saatavilla: <<http://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2015/09/Lukijamaarat-ja-kokonaisuustavoittavuudet.pdf>>. [Luettu 13.11.2015.]
- Kantola, Jaana 2007. Käännöskirjallisuuden asema vuosituhannen vaihteessa. Teoksessa Riikonen, Hannu Kalevi, Kovala, Urpo, Kujamäki, Pekka & Paloposki, Outi (toim.). 318–324.
- Karjalainen, Heikki 2016. Kirjallisuuden kääntäjän urapolku. Studia Generalia -luento 14.3.2016 Tampereen yliopistossa.
- Karvonen, Erkki 1997. *Imagologia. Imagon teorioiden esittelyä, analyysiä, kritiikkiä*. Tampereen yliopisto, väitöskirja. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.
- Keller, Reiner, Hirsland, Andreas, Schneider, Werner & Viehöver, Willy 2010. *Handbuch Sozialwissenschaftliche Diskursanalyse. Band 2: Forschungspraxis*. 4. painos. VS Verlag, Wiesbaden. 7–19.
- Kielikello1 s. d.: Saatavilla: <<http://www.kielikello.fi/index.php?mid=1>>. [Luettu 14.5.2016.]
- Kielikello2 s. d.: Saatavilla: <<http://www.kielikello.fi/index.php?mid=15>>. [Luettu 14.5.2016.]
- Kielikello3 s. d.: Saatavilla: <<http://www.kielikello.fi/index.php?mid=15&pid=34>>. [Luettu 14.5.2016.]
- Kokkonen, Hanna 2012. *Taiteilijoiksi kelpuutetut? Kääntäjien julkisuuskuva suomalaisissa päivälehdissä*. Tampereen yliopisto, Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen koulutusohjelman pro gradu -tutkielma.

Kopiosto 2013. Saatavilla:

<http://www.kopiosto.fi/kopiosto/tietoa_tekijanoikeudesta/tekijanoikeuden_perusteet/fi_FI/tekijanoikeuden_perusteet/>. [Luettu 11.9.2017.]

Korhonen, Meri 2011. *Saksankielisen kirjallisuuden uudelleensuomennokset ja niitä edeltäneet ensi-suomennokset kirja-arvosteluissa. Käännösten näkyvyys ja arvosteluvastaanotto*. Tampereen yliopisto, käännöstieteen (saksa) pro gradu -tutkielma.

Koskinen, Kaisa 2000. *Beyond Ambivalence: Postmodernity and the Ethics of Translation*. Acta Universitatis Tamperensis 774. Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print, Tampere. Saatavilla:

<<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67049/951-44-4941-X.pdf?sequence=1>>. [Luettu 15.11.2015.]

Koskinen, Kaisa 2007. Kääntäjän kaksoissiteet – kirjallisuuden kääntäjän rooli ja asema 2000-luvulla. Teoksessa Riikonen, Hannu Kalevi, Kovala, Urpo, Kujamäki, Pekka & Paloposki, Outi (toim.). 330–337.

Kotimaisten kielten keskus s. d.: Saatavilla:

<https://www.kotus.fi/kielitieto/kielipolitiikka/kotimaisten_kielten_keskuksen_kielilautakunnat/suomen_kielen_lautakunta>. [Luettu 30.8.2017.]

Laurinolli, Heikki 2017. *Ruotsin kääntäjistä pulaa*. Saatavilla:

<<https://www.uta.fi/ajankohtaista/uutinen/ruotsin-kaantajista-pulaa>>. [Luettu 20.10.2017.]

Nord, Christiane 2009. *Textanalyse und Übersetzen. Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*. 4. parannettu painos. Julius Groos Verlag, Tübingen.

Paloposki, Outi 2007. Suomentaa-sanan synty. Teoksessa Riikonen, Hannu Kalevi, Kovala, Urpo, Kujamäki, Pekka & Paloposki, Outi (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia I*. SKS, Helsinki. 136–139.

Paloposki, Outi 2008. *Kääntäjät, koulutus ja kansanvalistus*. MikaEL. Saatavilla:

<<http://www.sktl.fi/@Bin/41029/Paloposki.pdf>>. [Luettu 15.11.2015.]

Penttilä, Esa 2013. Suomentajan näkyvyys päivä- ja aikakauslehtien kirja-arvioissa. Teoksessa Eronen, Maria & Rodi-Risberg, Marinella (toim.). 269–280. Saatavilla:

<http://www.vakki.net/publications/2013/VAKKI2013_Penttila.pdf>. [Luettu 17.11.2015.]

Pietikäinen, Sari 2000. Kriittinen diskurssintutkimus. Teoksessa Sajavaara, Kari & Piirainen-Marsh, Arja (toim.). 191–217.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne 2009. *Kurssi kohti diskurssia*. Vastapaino, Tampere.

Puurtinen, Tiina 2007. Harry Potter Suomessa. Teoksessa Riikonen, Hannu Kalevi, Kovala, Urpo, Kujamäki, Pekka & Paloposki, Outi (toim.). 324–327.

Riikonen, Hannu Kalevi, Kovala, Urpo, Kujamäki, Pekka & Paloposki, Outi (toim.) 2007. *Suomennoskirjallisuuden historia II*. SKS, Helsinki.

Ruokonen, Minna 2013. Studying Translator Status: Three Points of View. Teoksessa Eronen, Maria & Rodi-Risberg, Marinella (toim.). 327–338. Saatavilla:

- <http://www.vakki.net/publications/2013/VAKKI2013_Ruokonen.pdf>. [Luettu 10.10.2017.]
- Sajavaara, Kari & Piirainen-Marsh, Arja (toim.) 2000. *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylä.
- Salmi, Leena 2010. *'Translations around us' – the amount of translated text in everyday life*. MikaEL. Saatavilla: <http://www.sktl.fi/@Bin/40746/Salmi_MikaEL2010.pdf>. [Luettu 17.11.2015.]
- Sela-Sheffy, Rakefet 2005. How to be a (recognized) translator: Rethinking habitus, norms, and the field of translation. *Target* 17:1. John Benjamins Publishing Company. 1–26.
- Seppänen, Janne & Väliaverronen, Esa 2012. *Mediayhteiskunta*. Vastapaino. Tampere.
- Shepherd, Anna 2009. *Sivumennen sanoen. Näkökulmia käännöskritiikkiin ja -keskusteluun*. Tampereen yliopisto, käännöstieteen (englanti) pro gradu -tutkielma.
- SKTL (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto) 2016. Saatavilla: <<http://www.sktl.fi/liitto/kaantaja-oversattaren-lehti/>>. [Luettu 14.5.2016.]
- Tiittula, Liisa 2001. Vain kääntämistäkö? Kääntämisen määrittelystä käännöstekstin toimivuuteen. Teoksessa Charles, Mirjaliisa & Hiidenmaa, Pirjo (toim.), *Tietotyön yhteiskunta – kielen valtakunta*. AFinLAn vuosikirja 2001. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, Jyväskylä. 338–357.
- Tirkkonen-Condit, Sonja 2007. Kääntämisen tutkimuksen nykysuuntauksia. Riikonen, Hannu Kalevi, Kovala, Urpo, Kujamäki, Pekka & Paloposki, Outi (toim.). 346–356.
- Titscher, Stefan, Wodak, Ruth, Meyer, Michael & Vetter, Eva 1998. *Methoden der Textanalyse. Leitfaden und Überblick*. Westdeutscher Verlag, Opladen/Wiesbaden.
- Tuominen, Tiina 2015. Tekstit ja niiden analysointi. Luento 14.10.2015 Tampereen yliopiston kurssilla Käännöstieteellinen tutkimus ja menetöt.
- Uimonen, Risto & Ikävalko, Elisa 1996. *Mielikuvien maailma. Miten mediajulkisuutta muokataan ja imagoja rakennetaan?* Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Valtonen, Sanna 1998. Hyvä, paha media. Diskurssianalyysi kriittisen mediatutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Kantola, Anu, Moring, Inka & Väliaverronen, Esa (toim.), *Media-analyysi: tekstistä tulkintaan*. Tammer-Paino Oy, Tampere. 93–121.
- Venuti, Lawrence 1992. *Rethinking Translation: Discourse, Subjectivity, Ideology*. Routledge, Lontoo & New York.
- Venuti, Lawrence 1995. *The Translator's Invisibility: A history of translation*. Routledge, Lontoo.
- Vuokko, Pirjo 2003. *Markkinointiviestintä: merkitys, vaikutus ja keinot*. WSOY, Helsinki.
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde Universitetsforlag, Roskilde.

Deutsche Kurzfassung

Universität Tampere

Fakultät für Kommunikationswissenschaften

Masterstudiengang Multilinguale Kommunikation und Translationswissenschaft,

B-Arbeitssprache Deutsch

GRANROTH, MEIJU: Die Sichtbarkeit und das Erscheinungsbild der Übersetzer: ein Vergleich zwischen einer Fachzeitschrift und einer Tageszeitung

Masterarbeit: 62 Seiten

Deutsche Kurzfassung: 12 Seiten

November 2017

1 Einleitung

Die Sichtbarkeit der Übersetzer ist schon lange in der Translationswissenschaft ein Diskussionsthema gewesen. Als Wissenschaftszweig ist die Translationswissenschaft zwar relativ neu, aber die Forschung betrachtet schon jetzt auch den Übersetzer, seine soziale Rolle und Stellung sowie die umliegende Gesellschaft. Es werden zum Beispiel die Rolle und der Stand der Übersetzer in der Gesellschaft untersucht. (Tirkkonen-Condit 2007, 346–348.)

In dieser Masterarbeit untersuche ich die Sichtbarkeit und das Erscheinungsbild der Übersetzer. Als Material dienen Artikel aus der Zeitschrift *Kielikello* und der Tageszeitung *Helsingin Sanomat*. Es ist interessant, die Ergebnisse dieser zwei Materialien mit einander zu vergleichen und zu betrachten, ob sie das Erscheinungsbild der Übersetzer in der gleichen Weise schaffen. Das Material wird mit Hilfe der Diskursanalyse und der Textanalyse untersucht, und vor allem wird darauf geachtet, *wie* man über Übersetzer schreibt.

Diese Forschungsfrage ist wertvoll, weil die Schreibweisen der Presse Einfluss auf die öffentliche Meinung über Übersetzer haben. Die herrschende öffentliche Meinung wiederum beeinflusst unter anderem die Wertschätzung der Branche und damit auch zum Beispiel die Lohnentwicklung und das berufliche Selbstwertgefühl.

In Finnland ist die Sichtbarkeit der Übersetzer zum Beispiel in Übersetzungen und Übersetzungskritiken schon ein wenig untersucht worden (z.B. Korhonen 2011; Penttilä 2013), aber das Forschen der Sichtbarkeit der Übersetzer und des Sprachgebrauchs außerhalb Übersetzungstexte ist erwünscht. Kokkonen (2012) hat das Thema in ihrer Masterarbeit behandelt, und in dieser Arbeit werden die Ergebnisse verglichen. Mit meiner Masterarbeit

möchte ich an dem brandaktuellen Gesprächsthema teilnehmen und neue Perspektiven vorbringen.

2 Die Sichtbarkeit der Übersetzer

Ein Großteil der finnischsprachigen Texte sind Übersetzungen. Sie sind so gewöhnlich, dass es schwer sein kann, sie überhaupt als Übersetzungen zu identifizieren. (Salmi 2010, 1–2.) Daraus folgt, dass Übersetzer und ihre Arbeit unberücksichtigt gelassen werden können. Dies ist für die Berufsgruppe ungünstig, weil die Anerkennung der Übersetzer viel von ihrer Sichtbarkeit abhängt (Tiittula 2001, 341). Seit den 1990er Jahren ist die Sichtbarkeit eines der wichtigsten Gesprächsthemen der Translationswissenschaft, und von der Diskussion an der Jahrtausendwende konnte man merken, dass die Berufsgruppe die Sichtbarkeit verbessern wollte (Koskinen 2007, 334).

Laut Koskinen (2007, 335) sind Literaturübersetzer im Allgemeinen relativ sichtbar, weil einige Personen sogar als Übersetzerprominenten betrachtet werden können. In der Öffentlichkeit kann aber nur ein Bruchteil der Übersetzer auftreten, und so wird die Bedeutung der Einzelpersonen in der Schaffung des Erscheinungsbilds betont (Kantola 2007, 323; Puurtinen 2007, 327). Jedoch fühlen sich besonders die Literaturübersetzer vernachlässigt, weil in einigen Übersetzungskritiken nicht erwähnt wird, dass das betreffende Buch übersetzt worden ist. In Fachzeitschriften, die sich auf Literatur spezialisieren, sind die Übersetzer öfter besser berücksichtigt. (Koskinen 2007, 335.)

Nach Koskinen (2000, 99) gibt es dreierlei Arten von Sichtbarkeit: *textuelle*, *paratextuelle* und *extratextuelle*. In dieser Arbeit konzentriere ich mich auf die extratextuelle Sichtbarkeit der Übersetzer. Dies bedeutet die Sichtbarkeit, die völlig von einer Übersetzung getrennt ist, sowie Übersetzerinterviews oder Zeitungsartikel. Die extratextuelle Sichtbarkeit hängt am meisten mit dem Ansehen der Übersetzer zusammen, und deswegen versucht man die Berufsgruppe ans Scheinwerferlicht zu bringen. Die Sichtbarkeit dieser Art kann besonders durch solche Personen verstärkt werden, die mit Übersetzungen arbeiten – nicht durch die Übersetzer selbst. (Ebd.) Die extratextuelle Sichtbarkeit in der Öffentlichkeit beeinflusst das Erscheinungsbild der Übersetzer und macht die Berufsgruppe für ein großes Publikum sichtbar (Penttilä 2013, 270).

3 Die Medien schaffen Vorstellungen

3.1 Die Macht der Medien

Mit den Medien werden in der Regel die traditionellen Massenmedien, wie das Fernsehen, das Radio und die Presse, gemeint. Die Medien beeinflussen die Gesellschaft erheblich, weil die Menschen immer mehr Zeit mit Medieninhalten verbringen. (Seppänen & Väliaverronen 2012, 10.) Die Medien haben eine Fähigkeit, Kenntnisse, Überzeugungen, Werte und Identitäten zu beeinflussen, und da ist der Sprachgebrauch wesentlich (Fairclough 2002, 10).

Die Medien konkurrieren um die Aufmerksamkeit der Menschen. Die Massenmedien erreichen täglich beinahe alle finnischen Erwachsenen, und sämtliche Information ist nahezu realzeitig vorhanden. Es ist fast unmöglich den Informationsfluss zu vermeiden, und üblicherweise möchten Menschen neue Information und Nachrichten erhalten. (Uimonen & Ikävalko 1996, 14–15.)

Die Medien haben die Fähigkeit gesellschaftliche Gesprächsthemen aufzubauen und zu definieren (Seppänen & Väliaverronen 2012, 170). Sie bieten eine Plattform für wichtige Themen, und gleichzeitig beeinflussen sie die Richtung des öffentlichen Gesprächs durch das Wählen verschiedener Blickwinkeln. Das kann so zusammengefasst werden, dass die Medien diktieren, worüber die Menschen sprechen. (Hurmeranta & Pietilä 2008, 13.) Dennoch muss eine Nachricht berichtenswert sein um in den Medien durchzudringen. Wenn die Nachricht in die Öffentlichkeit gelangt, werden die Vorstellungen der Journalisten über den Sender in der Nachricht vermischen. (Uimonen & Ikävalko 1996, 190.) Dies kann zum Beispiel den Ton des Textes beeinflussen.

Die Medienpublizität ist für viele Akteure effektiv und verlockend, weil dadurch viele Menschen erreicht werden können. Eine Botschaft wird oft wertvoller betrachtet, wenn es in die Öffentlichkeit durch die Medien und nicht durch selbstbezahlte Werbung gelangt. (Uimonen & Ikävalko 1996, 170.) Beinahe alle Organisationen brauchen heute Marketing, und positive Vorstellungen können sehr hilfreich sein, besonders wenn es um abstrakte Produkte sowie Dienstleistungen geht (Karvonen 1997, 22–23).

Das Erscheinungsbild kann einem sehr wichtig sein, weil es dem Erfolg einzelner Menschen oder einer Organisation beeinflussen kann (Uimonen & Ikävalko 1996, 7–8.) Falls die Einstellungen gegen Übersetzer nachlässig oder sogar negativ sind, senkt das Ansehen der

Branche und somit verringern sich auch die Ressourcen an Übersetzungen. Vorstellungen über die Arbeit der Übersetzer beeinflussen die Bereitschaft der begabten Menschen auf die Branche aufzusuchen, was letztendlich auf Erwartungen und das Anspruchsniveau beeinflussen kann. (Vgl. Vuokko 2003, 106.)

3.2 Begriffe *Erscheinungsbild*, *Image*, *Vorstellung* und *Ruf*

Diese Masterarbeit abhandelt das Erscheinungsbild der Übersetzer. Weil es auch andere Termini ähnlicher Art, sowie *Ruf*, gibt, ist es sinnvoll die Unterschiede zu erläutern. Mit dem *Erscheinungsbild* wird ein Bild gemeint, das über eine Person, eine Organisation oder Ähnliches in der Öffentlichkeit herrscht (Kielitoimiston sanakirja, s. d., s. v. *julkisuuskuva*). Die Medienrhetorik spielt eine große Rolle, wenn es um das Ausformen der Vorstellungen der Menschen oder die Definition der Wirklichkeit geht. Jedoch setzen sich die Vorstellungen einer Person immer mit dem persönlichen Kontext zusammen, und somit kann das Bild, das die Medien vermitteln, nicht direkt mit den Vorstellungen der Menschen gleichgesetzt werden. (Karvonen 1997, 31–32.) Mit dem *Image* dagegen meint man ein Bild, das eine Organisation oder eine Person bewusst über sich selbst aufgebaut hat (Kielitoimiston sanakirja, s. d., s. v. *imago*).

In dieser Arbeit spricht man auch über *Vorstellungen*. Laut Karvonen (1997, 32) sind Vorstellungen solche Interpretationen, die in einem Empfänger in einer Kommunikationssituation entstehen. Diese Interpretationen sind von dem Kontext des Empfängers beeinflusst (ebd.). Auch *Ruf* entsteht in den Gedanken des Empfängers, aber wesentlich ist die Evaluierung eines Objektes. So ist der Ruf einer Organisation in Verbindung mit den Erfahrungen diverser Interessengruppen, und der Ruf wird durch die Erzählungen der Interessengruppen gebildet. (Aula & Heinonen 2002, 32, 50.) Ich habe entschlossen, mich ausgerechnet auf das Erscheinungsbild zu konzentrieren, weil der Begriff neutral ist, es mehrere Teilfaktoren kombiniert und keine Evaluierung enthält.

4 Textanalyse und Diskursanalyse

Die Analyse wird hauptsächlich anhand der Diskursanalyse durchgeführt, aber die Textanalyse ergänzt die Diskursanalyse wo notwendig. In der Textanalyse unterscheidet Nord (2009, 39–40) textinterne und textexterne Faktoren, und durch Untersuchung dieser Faktoren treten die Bedeutungen der Texte hervor. Die textexternen Faktoren werden durch folgende Fragen erfasst: „Wer übermittelt? Wem? Wozu? Über welches Medium? Wo? Wann? Warum einen

Text? Mit welcher Funktion?“ Die textinternen Faktoren dagegen werden durch folgende Fragen untersucht: „Worüber sagt er/sie? Was? Was nicht? In welcher Reihenfolge? Unter Einsatz welcher nonverbalen Elemente? In welchen Worten? In was für Sätzen? In welchem Ton?“ (Nord 2009, 40.) Während in „rein“ textlinguistischer Untersuchung die textinternen Faktoren eine bedeutende Rolle spielen und die textexternen Faktoren eher im Hintergrund bleiben, sind gerade die textexternen Faktoren in der Diskursanalyse wichtig, auch wenn Texte als Kombinationen aus textinternen und textexternen Faktoren gesehen werden (Titscher, Wodak, Meyer & Vetter 1998, 42.)

In der Diskursanalyse wiederum sieht man das Reden und das Handeln als Tätigkeiten, die die soziale Wirklichkeit wahren und verändern (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 19). Der wesentliche Begriff *Diskurs* hat viele Definitionen, aber laut Fairclough (2003, 124) ist ein Diskurs eine Art und Weise, verschiedene Aspekte der Welt darzustellen. Weil die Diskursanalyse keine spezifische Forschungsmethode anbietet, entstammen die Ergebnisse aus der Auseinandersetzung des Forschers mit dem Forschungsmaterial (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 9–14; Keller, Hirsland, Schneider & Viehöver 2010, 9–11; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 164–165).

Eine Verfahrensweise um Diskursen zu untersuchen ist Benennungen und Beschreibungen verschiedener Objekte zu betrachten. Mit der Benennung wird gemeint, dass Sachen und Phänomene unterschiedliche Bezeichnungen bekommen, und so stehen Substantive, Nominalphrasen und Eigennamen im Fokus. Die Welt wird in unterschiedliche Gruppen kategorisiert, und der Blickwinkel des Sprechers beeinflusst die Kategorisierung. Phänomene und Gruppen können auch in verschiedenen Weisen beschrieben werden. Durch das Betrachten der Substantive, Adjektive, Adverbien, Phrasen, Sätzen und metaphorischen Ausdrücke können die Beschreibungen untersucht werden. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 71–72.)

Texte können als eine Sammlung verschiedener Alternativen gesehen werden. Es gibt viele Alternativen, wenn man einen Text schreibt. Man wählt zwischen lexikalischen und grammatikalischen Alternativen, und bestimmte Wörter gelangen in den Text. (Fairclough 2002, 30.) Der Gedanke, dass ein Text eine Sammlung verschiedener Alternativen ist, verbindet die Textanalyse mit der Diskursanalyse, denn auch Nord (2009, 40) ermahnt zu beobachten, was gesagt wird und was nicht.

5 Material und Methode

5.1 *Kielikello* und *Helsingin Sanomat*

Als Forschungsmaterial dienen ausgewählte Artikel aus zwei unterschiedlichen Quellen: *Kielikello* und *Helsingin Sanomat*. In dieser Arbeit werden die Diskurse der beiden Materialien verglichen. Weil alle Artikel auf der gleichen Weise untersucht werden können, ist es möglich diese zwei Materialquellen zu vergleichen.

Kielikello ist eine sprachpflegerische Zeitschrift, die vom Forschungszentrum für die Landessprachen Finnlands (Kotimaisten kielten keskus) publiziert wird. Sie erscheint vier Mal im Jahr und behandelt aktuelle Fragen des Sprachgebrauchs und Themen wie Rechtschreibung und Sprachpolitik. Die Zeitschrift ist an alle Sprachinteressierten gerichtet. (*Kielikello*1, s. d.) Für diese Masterarbeit ist *Kielikello* als Forschungsmaterial gut geeignet, weil derer breite Zielgruppe aus Personen besteht, die mit der Sprache arbeiten oder darüber interessiert sind. Es ist auch interessant zu untersuchen, wie eine Fachzeitschrift das Erscheinungsbild der Übersetzer bildet.

Auf der Internetseite von *Kielikello* gibt es ein elektronisches Archiv, wo man Artikel nach Sachgebiet suchen kann. Mit der Artikelsuche findet man die Artikel, die laut *Kielikello* das Thema „Übersetzen“ (kääntäminen) aufgreifen. Für diese Untersuchung sind die 16 neuesten Artikel von 2000 bis 2015 ausgewählt worden. Artikel, die ausschließlich fremdsprachige Buchstaben, Rechtschreibung oder Dolmetscher behandeln, sind ausgelassen.

Helsingin Sanomat dagegen ist die auflagenstärkste Tageszeitung Finnlands. Artikel über Übersetzer erreichen ein großes Publikum, und deswegen hat die Zeitung Einfluss auf die Meinungsbildung. Auch *Helsingin Sanomat* hat ein elektronisches Archiv, wo man Wörter oder einen Teil eines Wortes in einer bestimmten Zeitspanne suchen kann. Mit einem Stern (*) ist es möglich die verschiedenen Deklinationen eines Wortes einzuschließen.

Die gewählten Jahreszahlen in der Artikelsuche sind 2000, 2003, 2006, 2009, 2012 und 2015. Die Zeitspanne stimmt überein mit *Kielikello*, aber die Artikelsuche musste wegen der zahlreichen Artikel noch weiter bis zu einem Monat abgegrenzt werden. Dafür sind aus jedem Jahr nur die Artikel eingeschlossen, die im Oktober publiziert worden sind. Oktober ist für diese Untersuchung passend, weil es im Herbst oft eine lebende Kulturszene gibt. Im Oktober feiert

man auch den internationalen Übersetzertag, was die Sichtbarkeit der Übersetzer in den Medien verstärken kann.

In der Artikelsuche der *Helsingin Sanomat* sind folgende Stichwörter benutzt: „kääntäj*“ (Übersetzer), „kääntämi*“ (Übersetzen), „suomentaj*“ (Übersetzer ins Finnische) und „suomentami*“ (Übersetzen ins Finnische). Als Forschungsmaterial habe ich 49 Artikel gewählt. Rezensionen, Programmitteilungen, Tipps um Fernseh- und Radioprogramme sowie Artikel, die Übersetzung doch nicht behandeln, sind ausgelassen.

5.2 Die Forschungsmethode

In dieser Arbeit werden solche Ausdrucksweisen identifiziert, die das Erscheinungsbild der Übersetzer bilden. Weil Diskursanalyse nur eine Forschungsperspektive ist, ist die Wechselwirkung mit dem Forschungsmaterial beim Analysieren das Wichtigste (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 13). Ich extrahiere solche Charakteristika und Themen, die oft vorkommen oder wesentlich sind. Dabei geht es nicht darum, wie die Übersetzer in Wirklichkeit sind oder ob und wie die Artikel die Meinungen der Autoren widerspiegeln. In der Analyse stehen besonders die Wortwahlen im Mittelpunkt, weil laut Jokinen, Juhila und Suoninen (1999, 239) Feinheiten und Andeutungen eine wichtige Rolle spielen. Das Ziel ist solche wiederholenden Sprechweisen zu wiedererkennen, die zusammen vollständige Diskurse gestalten.

6 Diskurse im Forschungsmaterial

Die Artikel in beiden Forschungsmaterialien behandeln die Themen *Übersetzung* und *Übersetzer* sehr uneinheitlich, weil die Gesprächsthemen unterschiedlicher Texte viel variieren. Trotzdem sind insgesamt fünf Diskurse zu erkennen, die das Erscheinungsbild der Übersetzer bilden. In *Kielikello* gibt es drei starke Diskurse: den Spezialistendiskurs, den Künstlerdiskurs und den Kritikdiskurs. In *Helsingin Sanomat* dagegen können vier starke Diskurse erkannt werden: den Spezialistendiskurs, den Künstlerdiskurs, den Kulturbotschafterdiskurs und den Lastdiskurs. Das heißt, dass sowohl der Spezialisten- als auch der Künstlerdiskurs in beiden Zeitschriften vorkommt.

6.1 Übersetzer als Spezialisten

Der Spezialistendiskurs wird in beiden Zeitschriften auf einer ziemlich gleichen Weise gebildet. Für diesen Diskurs ist es kennzeichnend, dass die Übersetzer als Sprachexperten bezeichnet

werden. Es wird erwähnt, dass Übersetzen in der Universität unterrichtet wird, und diese Feststellung gibt an, dass professionelles Übersetzen Ausbildung erfordert. Mehrere Übersetzer in den Forschungsmaterialien sind gut gebildet, welches den Spezialistenaspekt hervorhebt. In beiden Materialien werden auch Ausdrücke wie ‚kieliasiantuntija‘ (Sprachexpert) und ‚kieliammattilainen‘ (Sprachprofessional) benutzt.

Besonders stark ist der Spezialistendiskurs in den Artikeln, die das EU-Übersetzen behandeln. Übersetzer werden als vielseitige Sprachspezialisten dargestellt, die die Schreiber der Ausgangstexte unterweisen können. Anhand Übersetzer können die Ausgangstexte verbessert und deutlicher gemacht werden.

Überdies wird der Spezialistendiskurs dadurch hervorgehoben, dass Übersetzer unterschiedliche Fähigkeiten und Kenntnisse außer einer Fremdsprache besitzen. Solche Fähigkeiten umfassen zum Beispiel die Beherrschung verschiedener Sprachregister und kulturspezifischer Besonderheiten. Zu den Gemeinsamkeiten der Zeitschriften gehört auch die Wertschätzung der Fähigkeiten der Übersetzer.

6.2 Übersetzer als Künstler

Der Künstlerdiskurs kommt ebenfalls in beiden Materialien vor, aber diesmal weichen die Betonungen in größerem Umfang voneinander ab. In *Helsingin Sanomat* treten die interviewten Personen in vielfältigen Rollen auf: sie sind nicht immer ausschließlich Übersetzer, sondern viele werden mit einem anderen Titel sowie ‚kirjailija‘ (Schriftsteller) vorgestellt. Der Künstlerdiskurs scheint besonders stark zu sein, wenn die Personen auch eigene Texte schreiben. Die Wahl der Titel kann mit dem Blickpunkt der Artikel zusammenhängen, da manche Artikel neue literarische Werke behandeln. In solchen Fällen ist es verständlich, dass die Übersetzerrolle im Hintergrund gerät. Vor allem werden die interviewten Personen in *Helsingin Sanomat* als Multitalente der Literaturszene präsentiert. Auch das Urheberrecht der Übersetzer kommt in einem Artikel vor, was bestätigt, dass Übersetzen eine schöpferische Leistung ist.

In *Kielikello* sind die interviewten Personen eindeutig Übersetzer, aber sie werden einigermaßen mit Schriftstellern verglichen. Im Allgemeinen sind Schriftsteller leichter als Künstler wahrgenommen, und in diesem Diskurs findet man Sprechweisen, die uns indizieren, dass Literaturübersetzer ihre innerlichen Schriftsteller gebrauchen, wenn sie eine neue Version

aus einem Text schreiben. Laut dem Künstlerdiskurs brauchen Übersetzer Kreativität und die Fähigkeit, sich in ihrer Arbeit einzuleben.

6.3 Übersetzerkritik

Ein weiterer Diskurs in *Kielikello* ist der Kritikdiskurs, indem die Sprache und mögliche Schwächen der Übersetzungen gegriffen werden. Dabei wird das Wort ‚virhe‘ (Fehler) mehrmals wiederholt, welches einen unangenehmen Klang hat. Auch andere Äußerungen wie ‚väärin käännetty‘ (falsch übersetzt) oder ‚käännöskielen ongelmat‘ (Probleme der Übersetzungssprache) schaffen negative Vorstellungen über Übersetzer. Übersetzer werden auch als Schreiber zweiter Klasse dargestellt, weil die Schwächen eines Textes durch dessen Status als Übersetzung gerechtfertigt werden. Dieser Diskurs widerspricht dem Spezialistendiskurs und schafft ein unvereinbares Erscheinungsbild.

6.4 Übersetzer als Kulturbotschafter

Die Mehrheit der gewählten Artikel aus *Helsingin Sanomat* steht unter der Kultursparte, und daher ist das Literaturübersetzen ein herrschendes Thema in diesen Forschungsmaterialien. Die Übersetzer werden als Kulturbotschafter dargestellt, die uns Erfahrungen aus anderen Kulturen anbieten. Laut diesem Diskurs ist die Stimme einer Nation in Literatur zu hören, und diese Stimme wird von den Übersetzern vorgebracht. Durch Übersetzungen können wir also von anderen Kulturen Neues lernen. Für einige sind Übersetzungen wichtiger als für andere, weil nicht alle Literatur in einer fremden Sprache genießen können. Im Kulturbotschafterdiskurs spricht man positiv über Übersetzungen, und es wird vorgebracht, dass mehrere Bücher ins Ausland exportiert werden sollten.

6.5 Die Herausforderungen der Übersetzer

Als Letztes gibt es den Lastdiskurs, der in *Helsingin Sanomat* auftritt. Kennzeichnend für den Lastdiskurs ist die Beschreibung solcher Herausforderungen, die Übersetzer in ihrer Arbeit begegnen. Der Lastdiskurs kombiniert zwei Blickwinkel. Einerseits werden die Schwierigkeiten der Übersetzer betont, andererseits werden Übersetzungen von Auftraggebern als zwangsmäßige Arbeitsschritte beschrieben. Das kann den Übersetzern unrealistische Erwartungen setzen, was wiederum mehr Herausforderungen schaffen kann.

Interessanterweise zeigt sich der Lastdiskurs in Artikeln, die nur bestimmte Themen aufgreifen. Diese Themen sind EU-Übersetzungen, das Übersetzen gesetzlicher Texte, das

Outsourcing des Übersetzungsbetriebs von MTV Media zu Broadcast Text International, Literaturübersetzungen und zuletzt die Beschäftigung der Übersetzer in den Arbeitsmärkten sowie Löhne.

Größtenteils hat der Lastdiskurs eine positive Wirkung auf das Erscheinungsbild der Übersetzer, weil der Diskurs es leichter macht, die Herausforderungen der Branche zu verstehen. Als Herausforderungen werden unter anderem Ressourcenmangel und das Anhäufen der Übersetzungsaufträge beschrieben, aber auch geringe Entgelte und die Verachtung für die Übersetzungsphase sind erwähnt. Laut diesen Artikeln entstehen Probleme zum Beispiel in solchen Fällen, wo die obligatorische Übersetzungsphase im Gesetzgebungsprozess übersehen wird, und plötzlich werden Übersetzungen schnell verlangt. In den Artikeln werden unter anderem Wörter wie ‚urakka‘ (anstrengende Aufgabe), ‚pusertaa‘ (abringen) und ‚puurtaa‘ (schuften) verwendet, welches das schnelle Tempo der Arbeit hervorbringt.

6.6 Vergleichung der Diskurse in *Kielikello* und *Helsingin Sanomat*

In dieser Masterarbeit wurde das Erscheinungsbild der Übersetzer in zwei unterschiedlichen Medien untersucht. Wie die oben erwähnten Ergebnisse zeigen, sind die Diskurse in *Kielikello* und *Helsingin Sanomat* nicht identisch. Zwei Diskurse, der Spezialistendiskurs und der Künstlerdiskurs, sind stark in beiden Materialien, und trotz der Unterschiede in Betonungen ergänzen sie einander.

In *Helsingin Sanomat* sind Merkmale der Kritikdiskurs kaum zu sehen. Dies kann daraus resultieren, dass die Sprache der Übersetzungen eher in Rezensionen behandelt wird, und gerade Rezensionen aus den Materialien ausgelassen sind. In *Kielikello* dagegen fehlen Zeichen des Kulturbotschafterdiskurses und des Lastdiskurses. Die Abwesenheit dieser Diskursen führt möglicherweise zu der Tatsache zurück, dass die Zeitschrift sprachorientiert ist. So wird die Aufmerksamkeit eher an die Sprache selbst als an die Sprachbenutzer gerichtet. Die Diskurse werden wahrscheinlich üblicher in den Zeitschriften *Kääntäjä* und *Kajawa* sein, deren Zielpublikum aus Übersetzern besteht.

Möglicherweise ist die unterschiedliche Sammlungsweise der Artikel eine Ursache für die Unterschiede und den Umfang der Diskurse. Während die gewählten Artikel in *Kielikello* strikt das Thema Übersetzen behandeln, enthalten die Suchungsergebnisse in *Helsingin Sanomat* Texte, die das Thema mehr oder weniger behandeln. In *Kielikello* ist es leichter zwischen

Übersetzer und nicht-Übersetzer zu unterscheiden, weil alle Artikel sowieso sprachverbundene Themen aufgreifen. Man könnte behaupten, dass die bunten Übersetzerrollen in *Helsingin Sanomat* die Diskurse beeinflussen.

Das Thema ist vorher nur wenig untersucht worden, aber die früheren Forschungsergebnisse stimmen überein an gewissen Punkten mit den in dieser Masterarbeit gefundenen Diskursen. In Kokkonens (2012) Untersuchung sind auch der Spezialistendiskurs und der Künstlerdiskurs zu erkennen, und diese werden in einer relativ gleichen Weise aufgebaut. Der Kulturbotschafterdiskurs und der Lastdiskurs hingegen kommen nur in meiner Untersuchung vor. Statt dieser hat Kokkonen andere Diskurse in ihrem Material erkannt: den Armutsdiskurs, wo Übersetzer als Niedriglohnarbeiter dargestellt werden und den Wir-Rede, wo Übersetzer als eine einheitliche Gruppe geschildert werden (Kokkonen 2012, 42–43, 50).

7 Zum Schluss

Im Hinblick auf diese Forschungsergebnisse scheint das Erscheinungsbild im Großen und Ganzen positiv zu sein. Das heißt, dass die Vertreter der Arbeitsgruppe das Erscheinungsbild nicht dringend verändern müssen.

Sowie alle Forscher, habe auch ich die Forschungsmaterialien aus meinem eigenen Kontext untersucht. Auch wenn ich die Artikel offen und ohne Vermutungen gelesen habe, ist es möglich, dass mein Status als Studentin der Translationswissenschaft meine Objektivität beeinflusst. Ich untersuche das Erscheinungsbild der Übersetzer nicht ganz außerhalb der Berufsgruppe, was meine Aufmerksamkeit auf gewisse Betonungen leiten kann. Verschiedene Forscher richten ihre Aufmerksamkeit auf verschiedene Sachen in einem Text, und so können diverse Interpretationen entstehen.

Um die Untersuchung noch besser einzustellen, sollte das Forschungsmaterial weiter abgegrenzt werden. Wie gesagt, haben einige interviewte Personen in *Helsingin Sanomat* vielfältige Rollen, und sie erscheinen nicht immer ausschließlich als Übersetzer. Aus diesem Grunde könnte man behaupten, dass die Materialien sich nicht wirklich ausschließlich auf Übersetzer konzentrieren. Gleichzeitig kann man argumentieren, dass die Fähigkeiten und die Persönlichkeit einer Person sich nicht ändern, wenn man im Zeitpunkt des Interviews an einem Übersetzungsprojekt oder einem anderen Schreibprojekt arbeitet.

Weil das Erscheinungsbild der Übersetzer sich ständig verändert, steht das Thema immer offen zum Forschen. Weitere Forschungsfragen könnten unter anderem die Sichtbarkeit der Übersetzer in den sozialen Medien behandeln. Es könnte auch lehrreich sein zu untersuchen, wie Übersetzer selbst über ihre Arbeit und die Arbeitsgruppe sprechen. Gibt es vielleicht Unterschiede zwischen Literaturübersetzern, Untertitlern oder Fachübersetzern? Letztens wäre es auch wissenswert mittels einer Umfrage zu untersuchen, ob das Erscheinungsbild in den Medien die Vorstellungen verschiedener Interessengruppen entsprechen.